

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARI:
PROGRAMLAR, UYGULAMALAR VE KAMUOYUNDAKİ
YANSIMALARI

CANSU ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HAYRETTİN ŞAHİN

SİNOP-2025

TEZ KABUL

Cansu Öztürk tarafından hazırlanan “**Türkiye’de Siyasi Partilerin Çevre Politikaları: Programlar, Uygulamalar ve Kamuoyundaki Yansımaları**” başlıklı bu çalışma, **Tarih girmek için burayı tıklatın.** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üyesi, Yasin ERKAN
Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr., Hayrettin ŞAHİN
Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi, Handan YILDIRIM
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Hüseyin Turan ARAT

.....

ETİK BEYAN

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

CANSU ÖZTÜRK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARI: PROGRAMLAR, UYGULAMALAR VE KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI

CANSU ÖZTÜRK

**SİNOP ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. HAYRETTİN ŞAHİN

Bu çalışma, Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikalarına yönelik yaklaşımlarını programlar, uygulamalar ve kamuoyu yansımaları çerçevesinde kapsamlı biçimde incelemektedir. Çevre konularının siyasi partilerin gündeminde nasıl yer bulduğu, sürdürülebilirlik anlayışlarının hangi dinamiklerle şekillendiği ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan temel sorunlar ele alınmıştır. Araştırmada belge analizi ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri kullanılmış; ayrıca kamuoyu araştırmalarından elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bulgular, çevre politikalarının özellikle 1980 sonrası küresel çevre hareketlerinden etkilenecek partilerin programlarına dahil olmaya başladığını ve 2000’li yıllardan itibaren Avrupa Birliği süreci ile birlikte bu politikaların daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Ancak ekonomik öncelikler, siyasi istikrarsızlıklar ve kurumsal yetersizlikler, çevre politikalarının etkili şekilde uygulanmasının önündeki en büyük engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, çevresel konulara yönelik toplumsal farkındalık artmakla birlikte, bu duyarlılığın somut davranışlara dönüşebilmesi için eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, çevre politikalarının kalkınma hedeflerinden bağımsız, kendi başına öncelikli bir politika alanı olarak ele alınması gerektiğini savunmakta; siyasi partiler arasında ortak bir çevre anlayışının geliştirilmesi, yerel yönetimlerin desteklenmesi ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Çevre Politikaları; Siyasi Partiler; Sürdürülebilirlik; Kamuoyu; Parti Programları.

Haziran 2025, 144 Sayfa

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

ENVIRONMENTAL POLICIES OF POLITICAL PARTIES IN TURKEY: PROGRAMS, IMPLEMENTATION, AND PUBLIC PERCEPTION

CANSU ÖZTÜRK

**SİNOP UNIVERSITY, INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION**

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. HAYRETTİN ŞAHİN

This study provides a comprehensive analysis of the environmental policies of political parties in Turkey, focusing on their programs, practical implementations, and public reflections. It explores how environmental issues have entered the political agenda, how the concept of sustainability has evolved within party ideologies, and the main challenges encountered in policy implementation. The research employs document analysis and comparative analysis methods, along with data derived from public opinion surveys. Findings reveal that environmental policies began to appear in party programs particularly after the 1980s, influenced by global environmental movements, and gained further significance in the 2000s with the European Union accession process. However, economic priorities, political instability, and institutional shortcomings remain major obstacles to the effective execution of these policies. Although public awareness regarding environmental issues is increasing, the study concludes that more education and awareness-raising activities are required to transform this sensitivity into concrete action. The research emphasizes that environmental policies should be addressed as a standalone and prioritized policy field, independent of development agendas. It also highlights the importance of fostering a shared environmental vision among political parties, strengthening local governments, and enhancing international cooperation to achieve Turkey’s environmental sustainability goals.

KEYWORDS: Environmental Policies; Political Parties; Sustainability; Public Opinion; Party Programs.

June 2025, 144 Pages

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanma sürecinde akademik bilgi ve birikimleriyle katkı sağlayan, sürecin her aşamasında desteğini hissettiren kıymetli hocalarıma ve her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Tez çalışmamın başından sonuna kadar akademik rehberliğiyle yön veren, tez sürecinin bilimsel bir zeminde ilerlemesini sağlayan danışmanım Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitim sürecim boyunca her koşulda yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca göstermiş oldukları özveri, sabır ve anlayış bu sürecin sürdürülebilirliğini mümkün kılmıştır. Özellikle tez döneminde sağladıkları moral ve motivasyon, çalışmanın tamamlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Onların manevi desteği, bu akademik yolculukta benim için daima güven veren bir kaynak olmuştur.

Yüksek lisans eğitimim süresince derslerinden faydalandığım ve değerli akademik katkılarıyla yol gösteren Dr. Mehmet Samet Erdem'e teşekkürlerimi sunarım.

Cansu ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1.GİRİŞ	1
2. ÇEVRE POLİTİKALARI KAVRAMI, TEORİK YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE’DE ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ	6
2.1 Çevre Politikaları Tanımı ve Kapsamı	7
2.1.1 İklim Değişikliği ve Küresel Isınma	9
2.1.2 Biyolojik Çeşitliliğin Azalması.....	10
2.1.3 Su ve Toprak Kaynaklarının Azalması	10
2.1.4 Hava Kirliliği ve Atık Yönetimi	11
2.1.5 Sürdürülebilirlik.....	11
2.2. Çevre Politikalarına Teorik Yaklaşımlar	13
2.2.1.Ekolojik Teoriler	14
2.2.2 Çevre Politikası Teorileri	16
2.3. Çevre Politikalarının Gelişimi ve Türkiye	20
2.3.1. Sanayileşme dönemi ve erken çevre hareketleri (19. yüzyıl sonları)).	22
2.3.2. Çevre koruma hareketinin doğuşu ve erken düzenlemeler (20. yüzyıl başları)....	24
2.3.3. Çevre hareketinin yükselişi ve küresel çevre politikaları (1960-1970 dönemi) ...	25
2.3.4. Sürdürülebilir kalkınma ve küresel iş birliği (1980-1990 dönemi)	26
2.3.5. İklim Değişikliği ve Küresel Çevre Sorunları (2000’ler ve Sonrası)	27
2.3.6. Türkiye’nin Çevre Politikaları ve Uluslararası İş Birlikleri	30
3.TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARI	33
3.1.Siyasi Partilerin Çevre Politikalarındaki Tutum, Stratejiler ve Söylemleri	34
3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi	35

3.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	39
3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	43
3.1.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)	46
3.1.5. İYİ Parti	48
3.1.6. Saadet Partisi.....	51
3.1.7. Demokrat Parti (DP)	55
3.1.8. Vatan Partisi	58
3.1.9.Yeniden Refah Partisi.....	61
3.2. Partiler Arasında Çevre Politikaları Konusunda Farklılıklar ve Benzerlikler	63
3.3. Seçim Beyannamelerinde Çevre Vurgusu.....	68
3.4. Türkiye’deki Çevre Mevzuatı ve Uygulaması.....	70
3.4.1. Merkezi ve yerel yönetimlerin çevre mevzuatları	74
4. TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARININ KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI	80
4.1. Türkiye’de Çevre Bilicinin Gelişim Süreci	80
4.1.1. Çevresel meselelerde Türkiye’de kamuoyu hassasiyetinin tarihsel seyri.....	82
4.2. Siyasi Partilerin Çevre Politikalarının Kamuoyundaki Algısı ve Seçmen Davranışlarına Etkisi.....	85
4.2.1. Parti programlarında çevreye yer verilmesi.....	86
4.2.2. Seçim kampanyalarında çevre söylemleri	87
4.2.3. Çevre politikaları ve seçmen davranışı ilişkisi	88
4.2.4. Sosyal medya ve çevre politikalarının ilişkisi	90
4.3. Siyasi Partilere Çevre Politikaları Üzerinden Duyulan Güven.....	91
4.3.1. Seçim kampanyalarında çevre söylemleri ve toplumun tepkisi.....	92
4.3.2. Çevre politikalarının seçmen davranışına etkisi	92
4.3.3. Gençlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bakış açıları.....	93
4.4. Çevre Hareketleri ve Sivil Toplumun Rolü	93
4.4.1. Çevre sivil toplum kuruluşlarının siyasi partilere etkisi	94
4.4.2. Yerel çevre hareketleri ve ulusal siyasete etkileri	94
4.4.3. Çevresel protestoların siyasi yansımaları	95
4.5. Sosyal Medya ve Dijital Platformlarında Kamuoyu Tepkileri	97
4.5.1. Çevre politikalarına yönelik sosyal medya kampanyaları	97
4.5.2. Dijital aktivizm ve çevre konularındaki toplumsal farkındalık	98
4.5.3. Siyasi partilerin sosyal medyada çevre politikalarına verdiği tepkiler	99
4.6. Kamuoyunun çevre politikalarına dair görüşleri siyasi kararlara etkisi	102
4.6.1 Halkın baskısı sonucu değişen çevre politikaları örnekleri	102

4.6.2. Kamuoyu tepkilerinin siyasi partilerin çevre söylemlerine etkisi	104
4.6.3. Çevre politikalarının seçim sonuçları üzerindeki etkileri	106
5. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME	107
5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Çevre Politikalarının Analizi	108
5.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Çevre Politikalarının Analizi	110
5.3. Milliyetçi Hareket Partisi Çevre Politikalarının Analizi	112
5.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP) Çevre Politikalarının Analizi r.	113
5.5. İYİ Parti Çevre Politikalarının Analizi	115
5.6. Saadet Partisi Çevre Politikalarının Analizi	117
5.7. Demokrat Parti (DP) Çevre Politikalarının Analizi	118
5.8. Vatan Partisi Çevre Politikalarının Analizi	120
5.9. Yeniden Refah Partisi Çevre Politikalarının Analizi	122
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ	144

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Çevre Politikalarının Tarihsel Gelişimi ve Kilit Dönemler.....	30
Tablo 3.1. Sıfır Atık Projesi Kapsamında Geri Kazanım Oranları (2017-2023)	38
Tablo 3.2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Çevre Politikaları.....	39
Tablo 3.3 Cumhuriyet Halk Partisi'nin Çevre Politikaları.....	42
Tablo 3.4. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Çevre Politikaları.....	45-46
Tablo 3.5. Halkların Demokratik Partisi'nin Çevre Politikaları.....	48
Tablo 3.6. İYİ Parti'nin Çevre Politikaları.....	51
Tablo 3.7. Saadet Partisi'nin Çevre Politikaları.....	54
Tablo 3.8. Demokrat Parti'nin Çevre Politikaları.....	57-58
Tablo 3.9. Vatan Partisi'nin Çevre Politikaları.....	61
Tablo 3.10. Yeniden Refah Partisi'nin Çevre Politikaları.....	63
3.11. Siyasi Partilerin Karşılaştırılması.....	66-67
Tablo 3.12. Türkiye'de Merkezi Yönetimin Çevre Politikaları ve Projeleri.....	74-75
Tablo 3.13. Türkiye'deki Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları ve Projeleri	78-79
Tablo 4.1. Kamuoyu Araştırmalarına Göre Çevre Duyarlılığı ve Çevre Politikalarına Destek Oranı.....	87
Tablo 4.2. Yaş Gruplarına Göre Çevre Duyarlılığı ve Destek Oranı.....	96
5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	109
Tablo 5.2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	111
Tablo 5.3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi	113

Tablo 5.4. Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	114
Tablo 5.5.İYİ Parti'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	115-116
Tablo 5.6. Saadet Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	117-118
Tablo 5.7. Demokrat Parti'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi	119-120
Tablo 5.8. Vatan Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi.....	121-122
Tablo 5.9. Yeniden Refah Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi....	123

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	13
Şekil 2.2. Çevre Zararlarının Küresel Dağılımı.....	17

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AİHS – Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AİHM – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AK Parti – Adalet ve Kalkınma Partisi

AP – Adalet Partisi

AB – Avrupa Birliği

ABD – Amerika Birleşik Devletleri

BM – Birleşmiş Milletler

BMGK – Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BİST – Borsa İstanbul

BOTAŞ – Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi

CB – Cumhurbaşkanlığı

CBK – Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

CHP – Cumhuriyet Halk Partisi

ÇED – Çevresel Etki Değerlendirmesi

ÇSGB – Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DSİ – Devlet Su İşleri

DSÖ – Dünya Sağlık Örgütü

DPT – Devlet Planlama Teşkilatı

DİSK – Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

EPDK – Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

EÜAŞ – Elektrik Üretim Anonim Şirketi

GSYH – Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH – Gayri Safi Milli Hasıla

HSK – Hâkimler ve Savcılar Kurulu

İBB – İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İHD – İnsan Hakları Derneği

İLO – Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

JGK – Jandarma Genel Komutanlığı

KİT – Kamu İktisadi Teşebbüsü

KOSGEB – Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KDV – Katma Değer Vergisi

MEB – Millî Eğitim Bakanlığı

MGK – Millî Güvenlik Kurulu

MHP – Milliyetçi Hareket Partisi

MTA – Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

SGK – Sosyal Güvenlik Kurumu

SP – Saadet Partisi

STK – Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM – Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEMA – Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TİSK – Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TOKİ – Toplu Konut İdaresi

TPAO – Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TSK – Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜBİTAK – Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu

YÖK – Yükseköğretim Kurulu

YSK – Yüksek Seçim Kurulu

1.GİRİŞ

Günümüzde çevre sorunları, yalnızca ekolojik boyutuyla değil, aynı zamanda sosyal adalet, ekonomik kalkınma ve siyasal meşruiyet açısından da kritik öneme sahiptir. İklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi sorunlar, ülkeleri sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yeni politikalar üretmeye zorlamaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2019; Erdem, 2020). Bu bağlamda, çevre politikalarının yalnızca teknik birer uygulama alanı değil, aynı zamanda siyasal tercihlerle şekillenen bir kamusal politika alanı olduğu kabul edilmektedir (Barry, 1999; Freedon, 2003). Türkiye’de çevre politikaları, uzun yıllar kalkınma öncelikleriyle çatışmalı bir biçimde ilerlemiş, ancak özellikle 2000’li yıllarda Avrupa Birliği süreci ve küresel çevre rejimlerinin etkisiyle daha görünür hale gelmiştir (Karaca, 2023; Erdem, 2020).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki siyasal partilerin çevre politikalarına yönelik yaklaşımlarını, bu yaklaşımların ideolojik temellerini, uygulamadaki durumlarını ve kamuoyundaki yansımalarını kapsamlı biçimde analiz etmektir. Siyasi partiler, yalnızca iktidar adayları olarak değil, aynı zamanda toplumsal talepleri politikaya dönüştüren ve çevreye dair kamusal algıyı şekillendiren aktörler olarak çevre politikalarının belirleyici unsurlarıdır (Aydın, 2022; Arslan, 2023). Bu bağlamda çalışma, partilerin çevre politikalarını nasıl tanımladığı, bu tanımların uygulamaya ne ölçüde yansıdığı, yerel yönetimlerdeki pratiklerin ne tür farklılıklar gösterdiği ve seçmen davranışlarına etkisinin olup olmadığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca çevresel konulara dair toplumsal duyarlılığın siyasal karar alma süreçlerine yansıyor yansımadığı da analiz edilmiştir.

Çalışmanın kapsamı, 2018 ve 2023 genel seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilen ve siyasal yelpazenin farklı ideolojik uçlarında konumlanan partilerle sınırlandırılmıştır: Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Halkların Demokratik Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti, Vatan Partisi ve Yeniden Refah Partisi. Bu partiler; muhafazakâr, sosyal demokrat, milliyetçi ve ekolojist yaklaşımlarıyla Türkiye’deki ideolojik çeşitliliği temsil etmektedir. Her bir partinin çevre politikalarına yaklaşımı, ideolojik çizgiler, kalkınma vizyonları ve ekonomik öncelikler bağlamında farklılık göstermektedir. Örneğin sağ partiler, çevre politikalarını ekonomik büyüme ve enerji yatırımlarıyla uyumlu şekilde değerlendirirken;

sol ve ekolojist partiler, çevresel adalet ve toplumsal eşitlik perspektifiyle çevreye yaklaşmaktadır.

Yöntemsel açıdan araştırma, nitel araştırma desenine dayalı olarak yapılandırılmıştır. Çalışmada belge analizi yöntemi kullanılmış, belgelerin içerikleri analize tabi tutulmuştur. Seçilen partilerin resmi programları, seçim beyannameleri, lider açıklamaları ve meclis konuşmaları incelenmiştir. Analiz sürecinde “iklim değişikliği”, “yenilenebilir enerji”, “çevresel sürdürülebilirlik”, “çevre kirliliği”, “doğa koruma” ve “yeşil dönüşüm” gibi tematik başlıklar belirlenmiş ve bu başlıklar ışığında karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Ayrıca TÜİK, KONDA ve diğer kamuoyu araştırma kuruluşlarının yayımladığı anket sonuçları, partilerin çevre politikalarına duyulan güven ve çevresel söylemlerin seçmen davranışı üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Ayrıca bu çalışmada, çevre politikalarının kuramsal temelleri arasında yer alan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı da temel referanslardan biridir. Brundtland Raporu’nda (WCED, 1987) tanımlandığı üzere bu yaklaşım, “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılama” ilkesine dayanır. Türkiye’de sürdürülebilirlik anlayışı özellikle yenilenebilir enerji, atık yönetimi ve yeşil şehirleşme politikalarında belirginleşmektedir (T.C. ÇŞİDB, 2021; Keleş ve Hamamcı, 2019). Çevre politikaları, sadece çevre koruma amacıyla değil; aynı zamanda sosyal refah, kamu sağlığı ve kaynak verimliliği gibi alanlarla ilişkili olarak geliştirilen stratejik politika setleridir (Carter, 2018; Meadowcroft, 2002). İklim değişikliği, hava ve su kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi sorunların çözümünde etkili olan çevre politikaları, günümüzde kamu yönetimi, planlama ve ekonomi politikaları ile iç içe geçmiştir (UNEP, 2019; Sachs, 2015).

Türkiye’nin çevre politikalarının şekillenmesinde uluslararası çevre rejimlerinin etkisi de büyük rol oynamaktadır. Paris İklim Anlaşması (2015), Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (United Nations, 2015) ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD, 1992), ulusal çevre politikalarının yönünü belirlemektedir. Türkiye’nin bu bağlamda karbon emisyonlarını azaltma, plastik kirliliğiyle mücadele ve biyolojik çeşitliliği koruma yönündeki yükümlülükleri giderek artmaktadır (Keleş, 2019a; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020a)

Gelişen çevre politikası uygulamalarında çevresel yönetim anlayışı da öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca merkezi otoriteye dayalı değil; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün de karar süreçlerine dahil olduğu katılımcı bir modeli ifade eder (Lemos ve Agrawal, 2006; Bulkeley ve Newell, 2015). Türkiye’de sıfır atık projeleri, iklim eylem planları ve yerel çevre hareketleri bu yönetim modelinin pratik yansımaları olarak değerlendirilebilir (Yıldız ve Çelik, 2020; Çetin ve Yavuz, 2019)

Çalışmadan elde edilen bulgular, Türkiye’deki çevre politikalarının partilerin ideolojik duruşlarına göre belirgin biçimde farklılaştığını ortaya koymaktadır:

AK Parti, çevreyi ekonomik kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirmekte; altyapı projeleri, enerji yatırımları ve büyük ölçekli projelerle çevre politikalarını entegre etmektedir. Ancak bu yaklaşımda çevresel koruma, çoğu zaman ikincil bir konuma düşmektedir (Karakaya, 2018).

CHP, çevreye sosyal adalet ve eşitlik perspektifinden yaklaşmakta; yenilenebilir enerji, iklim değişikliğiyle mücadele ve doğa koruma gibi başlıkları ön plana çıkarmaktadır. Özellikle büyükşehir belediyeleri eliyle yürütülen çevreci projeler dikkat çekmektedir (Aydın, 2021; Erdoğan, 2020).

MHP, çevreyi ulusal kaynakların korunması ve yerli üretimin desteklenmesi bağlamında değerlendirmekte; milliyetçi bir çerçevede çevresel sürdürülebilirliği savunmakta ancak politika belgelerinde somut çevre stratejilerine sınırlı yer verilmektedir. MHP’nin çevre politikaları, doğa koruma ve millî çıkarların birlikte yürütülmesi anlayışı üzerine kuruludur. Bu yaklaşım, ekolojik modernitasyon teorisinin sınırında kalmakta; çevreyi kalkınmanın aracı olarak gören bir eğilim göstermektedir. Ancak çevresel yönetim ilkeleri kapsamında, yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı konusunda belirgin bir vizyon bulunmamaktadır. Bu durum, partinin çevre politikasını daha çok merkeziyetçi bir eksende şekillendirdiğini göstermektedir (Mol ve Spaargaren, 2000; Lemos ve Agrawal, 2006).

İYİ Parti, çevre politikalarında yerel yönetimlerin rolünü ön plana çıkarmakta; yeşil dönüşüm ve çevre dostu sanayinin geliştirilmesi gibi önerilerde bulunmaktadır. Ancak bu politikalar bürokratik ve mali sınırlamalar nedeniyle yeterince uygulanamamaktadır.

DEM Parti, ekolojik toplum vizyonu çerçevesinde çevreyi doğrudan insan hakları ve toplumsal eşitlik meselesi olarak değerlendirmekte; kapitalist üretim modeline eleştirel yaklaşmakta ve doğayla uyumlu bir yaşamı savunmaktadır. Ancak bu politikaların etkisi daha çok yerel yönetimlerle sınırlı kalmaktadır.

Saadet Partisi'nin çevre politikalarında öne çıkan etik ve dini referanslar, çevreye karşı "emanet" bilincini merkeze almaktadır. Bu durum, derin ekoloji yaklaşımıyla örtüşen bir etik tutumu işaret etmektedir (Naess, 1973). Ancak teknik yeterlilik, finansman ve yerel kapasiteler açısından politika uygulamalarında somutlaşma zayıf kalmaktadır. Parti, çevresel yönetim alanında ise STK ve yerel aktörlerle iş birliğini artırma niyetine rağmen bu yaklaşımı kurumsallaştıramamıştır (Demir, 2021; Yılmaz, 2022).

Türkiye'de çevre politikaları, partilerin ideolojik konumlanmalarına göre farklılaşmaktadır. Vatan Partisi, çevreyi piyasa temelli bir yaklaşımdan ziyade, kamucu kalkınma anlayışı ve ulusal egemenlik perspektifiyle ele almakta; bu çerçevede çevresel sorunları üretim ekonomisinin bir bileşeni olarak değerlendirmektedir (Demir, 2021). Parti söyleminde çevre, sadece doğal bir kaynak değil, aynı zamanda halk sağlığı ve milli bağımsızlıkla ilişkili stratejik bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2022). Ancak bu kamusal ve merkezîyetçi yaklaşım, uygulamada çeşitli yapısal sorunlarla karşılaşmaktadır. Teknik ve finansal kapasite eksiklikleri ile yerel düzeyde kurumsallaşmanın zayıf olması, çevre politikalarının etkinliğini sınırlandırmaktadır. Ayrıca, Vatan Partisi'nin çevresel yönetim anlayışı sivil toplumla sınırlı düzeyde etkileşim kurmakta ve katılımcı modellerin gelişimine yeterince alan tanımamaktadır (Demir, 2021; Yılmaz, 2022).

Küresel düzeyde artan çevre sorunları, siyasi aktörlerin bu alandaki söylem ve politikalarını önemli bir inceleme konusu hâline getirmiştir. Türkiye'de muhafazakâr partiler, çevre politikalarını sıklıkla dinî-etik temeller üzerinden şekillendirmektedir. Yeniden Refah Partisi de çevreyi insanın tasarrufuna bırakılmış bir "emanet" olarak tanımlayarak, çevre korumayı ahlaki bir sorumluluk çerçevesinde ele almaktadır. Bu yaklaşım, doğaya içkin değer atfeden derin ekoloji anlayışıyla örtüşmektedir (Naess, 1973). Ancak teknik ve finansal yetersizlikler ile yerel düzeyde kurumsal eksiklikler, bu söylemin uygulamaya yansımaları zorlaştırmaktadır. Ayrıca parti, sivil toplum ve yerel aktörlerle iş birliğini savunmakla birlikte, çevresel yönetimde kurumsallaşmayı yeterince sağlayamamıştır (Demir, 2021; Yılmaz, 2022).

Çevre politikalarının yalnızca programlarda değil, aynı zamanda toplumsal algı ve seçmen davranışları üzerindeki etkileri de giderek artmaktadır. Özellikle son yıllarda yapılan kamuoyu araştırmaları, çevreye duyarlılığın yükseldiğini, seçmenlerin çevre dostu söylemleri olan partilere daha olumlu yaklaştığını ve özellikle genç seçmenlerin çevre politikalarını tercih kriteri olarak benimsediğini ortaya koymaktadır (Ergin ve Akdemir, 2023; Bakan, 2020). Sosyal medyada yürütülen çevre kampanyaları, dijital aktivizmin yükselişi ve çevresel protestolar, bu politikaların siyasal karşılık bulmasını hızlandırmıştır. Ancak kamuoyundaki bu ilginin, çevre politikalarının somutlaştırılmasına yönelik bir baskı unsuru haline dönüşmesi hâlâ sınırlıdır.

Bu çalışma kapsamında, ilgili partilerin çevresel yaklaşımları SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizi ile değerlendirilmiş ve ekolojik modernitasyon, çevresel adalet, çevresel yönetim, risk toplumu ve derin ekoloji gibi çağdaş kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın kapsamına, Türkiye'nin önde gelen siyasi partileri olan Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti (DP), Yeniden Refah Partisi (YRP) ve Vatan Partisi dahil edilmiştir.

Türkiye'de çevre politikalarının siyasal düzeyde nasıl şekillendiğini, bu politikaların kamuoyundaki yansımalarını ve uygulamadaki başarısını analiz ederek; çevre sorunlarının yalnızca teknik değil aynı zamanda siyasal ve yönetsel bir mesele olduğunu vurgulamaktadır. Partiler arası iş birliği, güçlü bir kurumsal yapı, yerel yönetimlerin desteklenmesi ve toplumsal farkındalığın politika yapım sürecine yansıtılması, Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada ortaya konan temel hipotez, Türkiye'de siyasi partilerin çevre politikalarına ilişkin tutumlarının, benimsedikleri ideolojik konumlanmalar, kalkınma vizyonları ve toplumsal yönelimleri doğrultusunda anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğidir. Bu farklılıkların, sadece seçim beyannameleri ve parti programları gibi söylemsel belgelerle sınırlı kalmayıp; yerel yönetim uygulamaları, çevresel düzenlemelere yaklaşım ve kurumsal önceliklendirme gibi somut politika alanlarına da yansıdığı varsayılmaktadır.

Ayrıca, bu ideolojik ayrışmanın, kamuoyunun çevreye ilişkin algı düzeyi ve seçmen davranışları üzerinde doğrudan etkili olduğu; çevre duyarlılığı yüksek olan toplumsal kesimlerin, çevresel sorunlara daha bütüncül ve hak temelli yaklaşan partilere yönelme eğiliminde olduğu öngörülmektedir.

Bu bağlamda, muhafazakâr partilerin çevresel meseleleri çoğunlukla ekonomik büyüme, enerji yatırımları ve kalkınma odaklı projelerle bütünleştirme eğiliminde oldukları; sosyal demokrat ve çevre odaklı partilerin çevresel adalet, sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal eşitlik ilkelerine öncelik verdikleri; milliyetçi partilerin ise doğal kaynakların korunması ve çevrenin ulusal egemenliğin bir parçası olarak değerlendirilmesi gibi yaklaşımları benimsedikleri kabul edilmektedir. Bu ideolojik yönelimlerin, çevresel yönetim anlayışında, karar alma süreçlerine katılım düzeyinde ve yerel aktörlerin sürece dâhil edilme biçiminde de belirgin farklılıklar yarattığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de çevre politikalarının değerlendirilmesinde yalnızca teknik ve idari unsurlar değil; aynı zamanda söz konusu politikaların arkasında yatan siyasal, sosyal ve kuramsal yapıların da dikkate alınması gerekliliği bu hipotezin temelini oluşturmaktadır.

2. ÇEVRE POLİTİKALARI KAVRAMI, TEORİK YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE’DE ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Çevre politikaları, modern dünyada sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve doğal kaynakların korunması açısından kritik bir öneme sahiptir (Meadows vd., 1972). Sanayileşmenin 19. yüzyıl sonlarında hız kazanmasıyla birlikte, çevresel sorunlar daha görünür hale gelmiş ve erken çevre hareketleri ortaya çıkmıştır (Carson, 1962). Türkiye’de de bu süreç paralelinde, 20. yüzyıl başlarında çevre koruma alanında ilk düzenlemeler yapılmaya başlanmış, ancak kapsamlı çevre politikalarının oluşumu daha çok 1960’lı yıllarda küresel çevre hareketlerinin etkisiyle hız kazanmıştır (Aydoğan, 2010). 1980 ve 1990’lı yıllarda sürdürülebilir kalkınma kavramının uluslararası platformlarda benimsenmesiyle Türkiye’nin çevre politikaları da bu küresel iş birliği ve sürdürülebilirlik ekseninde şekillenmiştir (WCED, 1987).

Bu gelişmelerin ışığında, Türkiye’nin çevre politikaları iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi 2000 sonrası küresel çevre sorunlarına yanıt verecek şekilde güncellenmiş; uluslararası anlaşmalara taraf olunması ve uygulamaların güçlendirilmesi sağlanmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020a). Çevre sorunlarının çok boyutlu yapısı, biyolojik çeşitlilik kaybı, su ve toprak kaynaklarının azalması, hava kirliliği ve atık yönetimi gibi

alanlarda disiplinler arası yaklaşımlar gerektirmektedir (Daily, 1997). Bu nedenle, çevre politikalarının teorik temelleri arasında ekolojik teoriler, sürdürülebilirlik prensipleri ve politika araçları bulunmaktadır (Meadowcroft, 2009). Ayrıca, Türkiye’de çevresel düzenlemeler hukuki altyapının güçlendirilmesiyle desteklenmiş; şehirleşme, fosil yakıt kullanımı ve imalat sanayinin çevresel etkileri bilimsel çalışmalar ışığında ele alınmıştır (TÜBİTAK, 2015).

2.1 Çevre Politikaları Tanımı ve Kapsamı

Çevre politikaları, günümüzde çevresel sorunlara çözüm üretmek ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla geliştirilen temel stratejiler ve uygulama planlarından oluşmaktadır (Carter, 2018). Bu politikalar, sadece çevresel bozulmayı önlemekle kalmayıp, ekonomik ve sosyal kalkınma süreçleriyle de iç içe geçmiş olup, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, su ve hava kirliliği gibi çok çeşitli çevresel alanları kapsamaktadır (Meadowcroft, 2002; UNEP, 2019). Özellikle iklim değişikliği gibi sınırları aşan ve küresel etkileri bulunan sorunlarda, uluslararası iş birliği kritik bir rol oynamaktadır; bu iş birliği, ulusal politikaların ötesine geçerek küresel düzeyde etkili düzenlemelerin ve ortak hareketlerin oluşturulmasına imkân tanımaktadır (Sachs, 2015; UNDP, 2020; Stern, 2004).

Çevre politikalarının temel dayanak noktalarından biri, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, Brundtland Raporu’nda tanımlandığı üzere, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarının karşılanması” prensibini temel almaktadır (Brundtland Commission, 1987). Sürdürülebilir kalkınma, çevresel koruma ve ekonomik büyüme hedeflerini birleştirerek, toplumların uzun vadeli refahını artırmayı amaçlamaktadır (Kates, 2005). Birleşmiş Milletler’in 2015 yılında kabul ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), çevre koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin bir arada ele alındığı evrensel bir yol haritası sunmakta ve çevre politikalarının oluşturulmasında önemli bir rehber niteliği taşımaktadır (United Nations, 2015; Griggs, 2013).

Türkiye, bu küresel çerçeveye uyum sağlama çabası içinde, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kullanımı, karbon salınımının azaltılması ve iklim değişikliğiyle mücadele alanlarında çeşitli ulusal stratejiler geliştirmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın yayınladığı politika belgeleri, ülkenin hem ulusal hem de uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme yönündeki kararlılığını ortaya koymaktadır (T.C. Çevre,

Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021a). Ayrıca akademik çalışmalar da Türkiye’de çevre politikalarının uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar ve fırsatlar üzerine önemli bilgiler sunmaktadır (Çepel, 2018).

Çevresel sorunların sosyal yapılar üzerindeki etkisi, çevre politikalarının ekolojik adalet perspektifiyle ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Çevresel tehditler, özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı kesimler üzerinde orantısız bir yük yaratmakta; bu kesimlerin çevresel risklere karşı savunmasızlığı, sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır (Agyeman, 2005a; Bullard, 1990; Schlosberg, 2007). Bu nedenle, çevre politikaları, yalnızca doğal kaynakları korumayı hedeflemekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal adalet ilkelerini de benimsemeli ve toplumun her kesiminin çevresel faydalar ve riskler konusunda eşit şekilde korunmasını sağlamalıdır (Dobson, 1998; Walker, 2012). Bu yaklaşım, politikaların kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir olması için temel bir gerekliliktir.

Çevre politikalarının etkinliği, devletlerin yanı sıra yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kurumların koordineli ve çok aktörlü iş birliğine bağlıdır (Lemos ve Agrawal, 2006). Bu çok katmanlı yönetim modeli, çevresel sorunların karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu göz önüne alarak, farklı aktörlerin uzmanlık, kaynak ve kapasitelerinden yararlanmayı mümkün kılmaktadır (Bulkeley ve Newell, 2015). Örneğin, özel sektörün yenilenebilir enerji alanındaki yatırımları ve teknolojik yenilikler, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik rol oynamaktadır (Newell ve Paterson, 1998; Evans, 2012). Aynı şekilde, yerel yönetimlerin çevre düzenleme ve koruma faaliyetleri, sahada uygulanabilirliği artırmakta; sivil toplum kuruluşlarının ise çevre bilincinin artırılması, farkındalık yaratılması ve politika süreçlerine katılım sağlanmasında etkisi büyüktür (Hoffman, 2011).

Bilimsel araştırmaların ve güncel verilerin politika yapım süreçlerine entegrasyonu, çevre politikalarının etkinliğini artıran bir diğer önemli unsurdur. İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve çevresel kirlilik alanlarında yapılan çalışmalar, politika yapımcıların bilgi temelli kararlar almasına olanak sağlamakta ve teknolojik yeniliklerle desteklenen uygulamalar, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada büyük katkılar sunmaktadır (Dryzek, 2013; Goldman, 2020; Janicke, 2008).

Türkiye’de çevre politikalarının geliştirilmesinde siyasi partilerin rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Siyasi partiler, ideolojik perspektiflerine göre çevre sorunlarına farklı yaklaşımlar sergilemekte; seçim kampanyalarında çevre politikalarını gündeme taşımakla birlikte, uygulama aşamasında aralarında önemli farklılıklar gözlemlenmektedir (Özdemir, 2023). Bu bağlamda, çevre politikalarının sürekliliği ve etkinliği için siyasi partiler arasında ortak stratejilerin oluşturulması ve iş birliğinin geliştirilmesi gerekmektedir (Yılmaz ve Erdem, 2020). Bu durum, çevre politikalarının sadece teknik ve bilimsel temellere dayanmaktan öte, siyasal süreçlerle de yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, çevre politikaları, doğal kaynakların korunması, çevresel bozulmanın önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından vazgeçilmez stratejilerdir. Bu politikaların başarısı için çevresel koruma, ekonomik büyüme ve sosyal adalet hedeflerinin birlikte ele alınması; ekolojik adalet ilkelerinin benimsenmesi, devlet, yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası aktörlerin çok aktörlü yönetim modeli içinde etkin iş birliği yapması ve bilimsel bilginin güncel verilerle politika süreçlerine entegre edilmesi gerekmektedir (Stern, 2006; Jordan ve Lenschow, 2008).

2.1.1 İklim Değişikliği ve Küresel Isınma

İklim değişikliği, sanayi devrimiyle birlikte hızla artan sera gazı emisyonlarının neden olduğu, dünya genelinde çevresel, ekonomik ve sosyal yapıları tehdit eden çok boyutlu bir krizdir. Küresel sıcaklıklardaki artış, buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesi ve aşırı hava olaylarının—kuraklık, sel, kasırga gibi—sıklık ve şiddetinin artması şeklinde kendini göstermektedir. Bu değişimler, tarım ürünlerinin verimliliğini olumsuz etkileyerek gıda güvenliğini tehlikeye sokmakta, enerji üretim sistemlerini zorlamakta ve halk sağlığı üzerinde ciddi riskler yaratmaktadır (IPCC, 2021).

Uluslararası toplumun iklim değişikliği ile mücadeledeki en önemli araçlarından biri, 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşması’dır. Bu anlaşma, ülkelerin karbon emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliğine uyum sağlama taahhütlerini içerir. Avrupa Birliği’nin 2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefi ve Türkiye’nin 2021 yılında Paris Anlaşması’nı onaylayarak 2053 yılına kadar karbon nötrlük hedefini benimsemesi, ulusal ve bölgesel politikaların şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 2019).

Türkiye, iklim politikalarında yenilenebilir enerji yatırımlarını hızlandırmakta; özellikle güneş ve rüzgâr enerjisi projelerine önemli kaynak ayırmaktadır. Bununla birlikte, enerji

verimliliğinin artırılması ve karbon ayak izinin azaltılması yönünde politikalar geliştirmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin finansal ve teknolojik destek ihtiyacı, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası iş birliğinin önemini artırmaktadır. Gelişmiş ülkelerin bu alanda sağladığı yardımlar, düşük gelirli ülkelerin adaptasyon ve azaltım kapasitelerini güçlendirmede kritik rol oynamaktadır (Agyemang ve Nartey, 2020).

2.1.2 Biyolojik Çeşitliliğin Azalması

Biyolojik çeşitlilik, ekosistemlerin sağlıklı işleyişi ve insan refahı için temel öneme sahiptir. Ancak insan kaynaklı faaliyetler, bu çeşitliliği ciddi şekilde tehdit etmektedir. Ormansızlaşma, madencilik, hava ve su kirliliği, aşırı avlanma ve iklim değişikliği, pek çok bitki ve hayvan türünün yok olmasına yol açmaktadır. Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN), dünya üzerindeki canlı türlerinin yaklaşık %28'inin yok olma tehlikesi altında olduğunu bildirmektedir (IUCN, 2020).

Biyolojik çeşitlilik kaybı, sadece ekolojik dengeyi bozmakla kalmaz; tarım ve gıda güvenliği gibi alanlarda da riskler yaratır. Örneğin, tozlaşmayı sağlayan arı popülasyonundaki azalma, tarımsal üretimi doğrudan olumsuz etkileyebilir. 1992 Rio Zirvesi'nde kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) ve Kunming-Montreal Biyolojik Çeşitlilik Çerçevesi, biyolojik çeşitliliğin korunması için uluslararası iş birliği ve hedefler sunmaktadır. 2030 yılına kadar kara ve deniz alanlarının %30'unun korunması hedefi, küresel koruma çabalarının önemli bir parçasıdır (CBD, 1992; Kunming-Montreal, 2022).

Türkiye, bu küresel hedeflere uyum sağlamak için milli parklar, biyosfer rezervleri ve koruma altındaki alanlar oluşturmakta; endemik türlerin korunmasına yönelik projeler yürütmektedir (Yılmaz, 2021b). Bu çalışmalar, ekosistemlerin devamlılığını ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğini sağlamaya yöneliktir.

2.1.3 Su ve Toprak Kaynaklarının Azalması

Artan nüfus, sanayileşme ve tarımsal faaliyetler, tatlı su kaynakları ve toprak verimliliği üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri su kıtlığı yaşamaktadır ve bu durum, özellikle gıda üretimini olumsuz yönde etkilemektedir (UNEP, 2022a). Toprak erozyonu, çölleşme ve kimyasal kirlenme gibi faktörler ise tarımsal alanların azalmasına ve verim düşüşüne neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasında su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir toprak yönetimi özel bir yer tutmaktadır.

Ayrıca Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD), toprak bozulmasının önlenmesi için uluslararası iş birliğini teşvik etmektedir. Türkiye, GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) gibi bölgesel kalkınma projeleri ve “Geleceğe Nefes” kampanyası gibi ağaçlandırma faaliyetleri ile su yönetimi ve erozyonla mücadele alanlarında aktif politikalar yürütmektedir (Keleş, 2019b). Bu tür projeler hem çevresel sürdürülebilirliği desteklemekte hem de yerel ekonomik gelişime katkı sağlamaktadır.

2.1.4 Hava Kirliliği ve Atık Yönetimi

Hava kirliliği, insan sağlığı üzerinde doğrudan ve ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre, hava kirliliği yılda yaklaşık 7 milyon erken ölüme neden olmaktadır (WHO, 2021). Ayrıca, plastik ve diğer katı atıklar özellikle deniz ekosistemlerinde kalıcı tahribatlara yol açmakta, ekonomik kayıplara ve doğal yaşamın bozulmasına neden olmaktadır.

2022 yılında kabul edilen Plastik Kirliliğiyle Mücadele Anlaşması, plastik kirliliğini 2040 yılına kadar önemli ölçüde azaltmayı hedeflemektedir. Türkiye, bu hedeflere paralel olarak sıfır atık projeleri, plastik poşet kullanımının sınırlandırılması ve geri dönüşüm uygulamalarını yaygınlaştırma çabaları göstermektedir (Keleş ve Hamamcı, 2019). Belediyeler bazında sürdürülen atık yönetimi programları, çevre bilincinin artırılması ve ekonomik kazanımlar açısından büyük önem taşımaktadır.

2.1.5 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, günümüzün karşılaştığı çevresel krizlere karşı etkili çözümler geliştirmeyi amaçlayan güçlü bir akademik ve felsefi çerçeve sunar (Meadows vd., 1972; WCED, 1987). İnsan-doğa ilişkisini derinlemesine inceleyerek çevre yönetimi ve doğa ile uyumlu yaşam biçimlerinin geliştirilmesine yönelik stratejiler önerir (Hopwood vd., 2005). Ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliğiyle mücadele, su ve toprak kaynaklarının yönetimi gibi meseleler sürdürülebilirliğin temel odak noktalarındandır (Daily, 1997; Costanza, 1997).

Sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları bir arada ele alan çok boyutlu bir kavramdır (Elkington, 1997; Agyeman, 2003). Bu üç bileşenin birbirine bağlı olması, sürdürülebilir bir toplumun sadece ekolojik sorunları çözmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri gidermeyi ve ekonomik adaleti sağlamayı da amaçladığını ortaya koyar (Sachs, 2015). Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların verimli ve sorumlu bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgular (Meadows vd., 1972; WCED, 1987). Ancak bu

yaklaşım, sadece kaynakları sınırlı şekilde kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda ekosistemlerin devamlılığını ve biyoçeşitliliği de korumayı içerir (Daily, 1997; MEA, 2005). Meadows (1972), ekosistemlerin sağlıklı işleyişinin yalnızca insan faaliyetlerinin sınırlandırılmasıyla mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirlik, çevresel tahribatın önlenmesi ve ekolojik restorasyon süreçlerinin hayata geçirilmesi gerekliliğine dikkat çeker (UNEP, 2011). İnsan faaliyetlerinin doğal denge üzerindeki olumsuz etkileri, fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaşma ve kirlilik gibi örneklerle somutlaşır (IPCC, 2021).

Ekonomik sürdürülebilirlik ise, çevresel kaynakların verimli kullanımının yanı sıra toplumsal ve ekonomik yapının dayanıklılığını da kapsar (Geissdoerfer., 2017). Ekonomik büyüme ile çevre dostu üretim süreçlerinin uyumlu hale getirilmesi, döngüsel ekonomi ve yeşil ekonomi gibi yeni modellerin gelişimini gerektirir (Kirchherr, 2017; Stern, 2006). Döngüsel ekonomi, atıkların tekrar kullanımı, geri dönüşüm ve yenilenebilir kaynakların kullanımına dayanan sürdürülebilir bir yaklaşım olarak öne çıkar (Geissdoerfer vd., 2017). Yeşil ekonomi ise, çevresel sürdürülebilirliği artırmayı ve ekonomik kalkınma ile çevresel korumayı dengelemeyi hedefler (UNEP, 2011). Yeşil büyüme stratejileri, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçiş, enerji verimliliğinin artırılması ve karbon salınımının azaltılmasına odaklanır (Stern, 2006; IEA, 2022). Bu modeller, çevresel koruma ile ekonomik kalkınmayı bir arada tutarken, toplumsal refahı da geliştirmeyi amaçlar (Sachs, 2015).

Sosyal sürdürülebilirlik ise toplumların uzun vadede adil ve eşit bir şekilde gelişmesini hedefler (Agyeman, 2003). Bu boyut, eğitim, sağlık, barınma, eşit haklar ve sosyal güvenlik gibi temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanır (Sen, 1999). Ayrıca, toplumların çevresel yönetim süreçlerine aktif katılımını teşvik eder (Agyeman, 2003). Sosyal sürdürülebilirlik, yerel halkın çevresel karar alma süreçlerine dahil edilmesini sağlayarak toplumların daha bilinçli ve sorumlu bireyler olarak doğa ile uyum içinde yaşamalarını mümkün kılar (Bulkeley ve Betsill, 2005). Ayrıca, bu sürdürülebilirlik boyutu, çevre politikalarının toplumun kültürel ve sosyal yapısıyla uyumlu şekilde geliştirilmesini zorunlu kılar (Agyeman, 2003; Escobar, 1998).

Ekosistem hizmetleri, doğanın insanlara sunduğu temel yararları tanımlayan önemli bir kavramdır (Costanza, 1997; MEA, 2005). Ekosistemler, temiz su, hava, toprak verimliliği ve karbon emilimi gibi hayati hizmetler sunar (Daily, 1997). Bu hizmetlerin korunması,

çevresel sürdürülebilirlik yanında ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik açısından da kritik öneme sahiptir (Costanza, 1997). Ekosistem hizmetlerinin bozulması, insan sağlığını doğrudan tehdit eder ve büyük ekonomik kayıplara neden olabilir (MEA, 2005). Bu nedenle, ekosistemlerin sağlıklı işleyişinin korunması sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biridir (UNDP, 2015).

Son olarak, sürdürülebilir kalkınma, küresel ölçekte politika yapımında kritik bir çerçeve sağlar. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği entegre eder ve ülkeler arası iş birliğini teşvik eder (UNDP, 2015). SKH, iklim değişikliğiyle mücadele, yoksulluğun azaltılması, eşitsizliğin giderilmesi ve sağlıklı ekosistemlerin korunması gibi evrensel hedefleri kapsar (UNDP, 2015).

Şekil 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kaynak Erişim: Birleşmiş Milletler Türkiye. 04.01.2025 <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>

2.2. Çevre Politikalarına Teorik Yaklaşımlar

Çevre politikalarına teorik yaklaşımlar, çevresel sorunların anlaşılması ve çözümünde rehberlik eden temel kavramsal çerçeveler sunar. Bu yaklaşımlar, çevre sorunlarını sadece ekolojik boyutuyla değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik yönleriyle ele alır (Mol ve Spaargaren, 2000). Çevre politikalarının etkinliği ve sürdürülebilirliği, bu teorik çerçevelerin doğru anlaşılması ve uygulanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Teorik yaklaşımlar, çevre sorunlarına dair farklı bakış açıları sunarak politika yapımcıların stratejilerini şekillendirir (Schlosberg, 2007).

Ekolojik teoriler, çevre politikalarına teorik yaklaşımların önemli bir bölümünü oluşturur ve çevresel sorunların doğasını, nedenlerini ve çözüm yollarını açıklamayı amaçlar. Bu teoriler, çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması için farklı perspektifler

sunar. Örneğin, ekolojik modernizasyon teorisi, çevre koruma ile ekonomik büyümenin uyumlu olabileceğini savunurken (Mol ve Spaargaren, 2000), derin ekoloji, doğanın tüm unsurlarının eşit derecede değerli olduğunu vurgular (Naess, 1973).

Çevre politikalarına teorik yaklaşımlar, yalnızca çevre koruma politikalarının belirlenmesinde değil, aynı zamanda çevresel adaletin sağlanmasında da kritik bir rol oynar. Çevresel adalet yaklaşımı, çevre sorunlarının yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle de ilişkili olduğunu savunur (Schlosberg, 2007). Türkiye'de çevresel adalet, özellikle büyük altyapı projeleri ve madencilik faaliyetleri ile gündeme gelmiştir (Demirbaş, 2021).

2.2.1.Ekolojik Teoriler

Ekolojik modernizasyon, çevre sorunlarını sadece bir engel olarak görmek yerine, ekonomik kalkınma için bir fırsat olarak değerlendiren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve "yeşil ekonomi"ye geçişi teşvik etme amacı güder. Ekolojik modernizasyon, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik kalkınmanın uyum içinde olmasını sağlamayı hedefler (Mol ve Spaargaren, 2000). Türkiye'de bu yaklaşım, özellikle yenilenebilir enerji projeleri ve çevre dostu teknolojilerin sanayiye entegrasyonu üzerinden kendini göstermektedir.

Ekolojik modernizasyon teorisi, çevre politikalarının yalnızca çevresel sorunların çözümüne değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin desteklenmesine de katkıda bulunabileceğini savunur. Bu kapsamda, devletin düzenleyici rolü, özel sektörün yenilikçi çevre teknolojilerine yatırımı ve sivil toplum kuruluşlarının denetim ve farkındalık artırma işlevleri önemlidir (Mol ve Sonnenfeld, 2000). Türkiye'de bu yaklaşımın somut örnekleri, özellikle yenilenebilir enerji projelerinde ve atık yönetimi politikalarında görülmektedir. Örneğin, Türkiye'nin enerji politikalarında 2010'lu yıllardan itibaren artan yenilenebilir enerji yatırımları, ekolojik modernizasyonun başarılı bir uygulaması olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle rüzgâr ve güneş enerjisi projeleri, çevre dostu enerji üretimi sağlayarak, ülkenin enerji bağımsızlığını artırmaya ve çevresel etkileri azaltmaya yönelik önemli adımlar olmuştur. Keleş (2021a), bu yatırımların çevreye duyarlı ekonomik kalkınmayı sağlama yolunda kritik bir adım olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de 2010'lu yıllarda artan yenilenebilir enerji kapasitesi, ekolojik modernizasyonun başarılı örneklerinden biridir.

Ekolojik modernitasyonun başarısı için, yalnızca yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmak yeterli değildir. Devletin teşvik politikaları, özel sektörün yatırıma dayalı katkıları ve sivil toplumun izleme işlevi gibi unsurların bir arada işlemesi gerekmektedir. Bu üçlü iş birliği, ekolojik modernitasyonun sürdürülebilir bir şekilde hayata geçmesini sağlar (Smith, 2021).

Derin ekoloji yaklaşımı, çevre sorunlarına insana odaklı yaklaşımların ötesine geçerek doğanın tüm unsurlarını eşit derecede değerli kabul eden bir teoridir. Arne Naess'in (1973) öncülüğünde ortaya çıkan bu anlayış, doğanın yalnızca insan ihtiyaçlarını karşılamak için var olmadığına, aksine her doğal varlığın kendi iç değeri ve hakları olduğuna inanır. Derin ekoloji, çevre politikalarının insan çıkarları yerine, doğanın korunması ve ekosistemlerin doğal dengesinin sağlanmasına odaklanması gerektiğini savunur (Naess, 1973).

Türkiye'de derin ekoloji anlayışı, çevre hareketleri ve yerel halkın çevre koruma mücadelesinde etkin olmuştur. Kaz Dağları'ndaki altın madenciliğine karşı verilen direniş, bu yaklaşımın somut örneklerinden biridir. Kaz Dağları, zengin biyolojik çeşitliliğiyle dikkat çekerken, burada gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerinin ekosistem üzerinde kalıcı hasarlara yol açması riski bulunmaktadır. TEMA Vakfı (2022b), bu protestoların çevre aktivizminin yerel halk tarafından sahiplenilen ve doğayı koruma amaçlı verilen bir mücadele olduğunu belirtmektedir.

Benzer şekilde, Munzur Vadisi'nde yapılan baraj projelerine karşı verilen mücadele de derin ekolojinin Türkiye'deki etkisini gösteren bir diğer örnektir. Munzur Vadisi hem kültürel hem de ekolojik açıdan büyük bir öneme sahip bir alandır. Buradaki baraj projeleri, bölgenin ekosistemine zarar verme potansiyeline sahiptir. Munzur Vadisi'nde yürütülen çevre mücadelesi, yerel halkın doğayı koruma sorumluluğunu vurgulayan bir hareket olarak öne çıkmaktadır.

Endüstriyel ekoloji, üretim süreçlerinin doğayla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, kaynakların verimli kullanımı ve atıkların minimuma indirilmesi ile çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını hedefler. Döngüsel ekonomi ve yeşil ekonomi ilkeleri, bu teorinin temelini oluşturur (Graedel ve Allenby, 2002).

Sosyal ekoloji ise çevresel sorunların, toplumsal eşitsizlik ve ekonomik adaletsizlik gibi faktörlerle doğrudan ilişkili olduğunu vurgular (Bookchin, 1990). Çevresel krizlerin

çözümü, yalnızca ekosistemlerin korunmasıyla değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanmasıyla mümkündür.

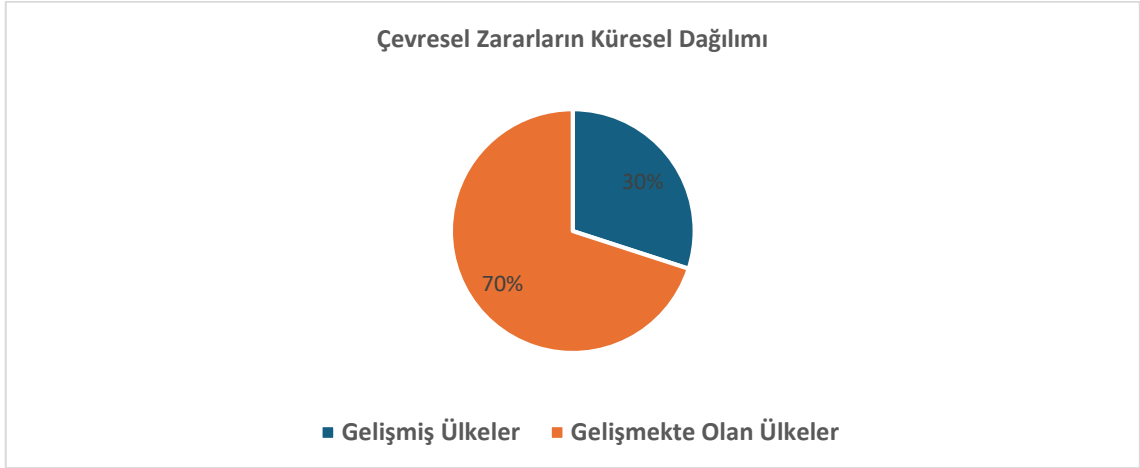
2.2.2 Çevre Politikası Teorileri

Çevresel adalet, çevresel kaynakların ve zararların toplumsal gruplar arasında adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini savunan önemli bir yaklaşımdır. Bu anlayış, çevresel sorunların sadece ekolojik değil, aynı zamanda sosyal bir mesele olduğunu vurgular. Çevresel adaletin temelinde, düşük gelirli ve dezavantajlı toplulukların çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel tahribat gibi olgulardan daha fazla etkilendiği düşüncesi yatar. Schlosberg (2007), çevresel adaletin bu grupların, çevresel zararlardan daha çok etkilenmesine karşı çözüm aradığını belirtir. Bu bağlamda, çevresel adalet yaklaşımı, çevresel yüklerin adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini savunur; böylece dezavantajlı grupların zarar görmesinin önüne geçilmeye çalışılır. Türkiye'de çevresel adalet, büyük altyapı projeleri ve doğayı tahrip eden faaliyetlerin etkileriyle gündeme gelir.

Türkiye'de çevresel adaletin en çok tartışıldığı projeler arasında hidroelektrik santral (HES) projeleri, maden çıkarma faaliyetleri ve büyük altyapı projeleri yer alır. Bu projelerin çevresel ve toplumsal maliyetlerinin adil bir şekilde paylaşılmasına dair talepler, genellikle yerel halk ve çevre örgütleri tarafından dile getirilmektedir. Özellikle Kaz Dağları'ndaki altın madenciliği faaliyetlerine karşı çıkan protestolar ve Munzur Vadisi'ndeki baraj projelerine yönelik tepkiler, çevresel adaletin Türkiye'deki somut örnekleri arasında sayılabilir (Demirbaş, 2021). Bu tür projeler, ekolojik açıdan ciddi sorunlar yaratırken, toplumsal düzeyde de geniş çaplı etkilere yol açmakta ve yerel halk bu etkileri daha yoğun bir şekilde hissetmektedir.

Çevresel adaletin yalnızca yerel düzeyde değil, küresel çapta da ele alındığı son yıllarda daha belirgin hale gelmiştir. Küresel ısınma, çevre felaketleri ve doğal afetler, daha yoksul toplumların bu felaketlere karşı daha savunmasız olduğunu gözler önüne sermektedir. Agyemang ve Nartey (2020), gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinden en fazla etkilenen bölgeler olduğunu, ancak bu ülkelerin çevresel tahribatı en az sorumlu olduklarını belirtmektedirler. Küresel eşitsizlikler, çevresel adalet teorisinin önemli bir konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerin çevresel zararları daha az paylaşp, bu zararların yükünü daha yoksul ülkelere aktarması, çevresel adaletin küresel bağlamda çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir.

Şekil 2.2. Çevre Zararlarının Küresel Dağılımı

Kaynak: Agyemang, F., ve Nartey, E. (2020). Climate justice and environmental inequality: A global perspective. *International Journal of Environmental Studies*, 77(4), 512-529.

Sonuç olarak, çevresel adaletin evrensel boyutta uygulanabilmesi için yerel ve küresel düzeyde daha fazla eşitlikçi politikaların geliştirilmesi gerektiği açıktır. Çevresel yükler yalnızca ekolojik bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır. Çevresel adaletin yalnızca kaynakların eşit dağılımını değil, aynı zamanda bu kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını da içeren bir yaklaşım olması gerektiği savunulmaktadır. Bu nedenle, çevresel adalet, toplumsal eşitlik ve sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkilidir (Agyemang , 2005b ve Nartey, 2020).

Risk toplumu teorisi, Ulrich Beck tarafından 1992’de geliştirilen ve modern toplumların karşı karşıya olduğu çevresel riskleri inceleyen bir yaklaşımdır. Beck, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin çevreye zarar veren yeni tehditler ortaya çıkardığını belirtmiştir. Bu tehditler, insanların kontrolü dışında gelişmektedir ve çevresel felaketlerin toplumsal etkilerini büyötmektedir. Risk toplumu anlayışında, bu çevresel tehditler ekonomik, sosyal ve çevresel sistemlere entegre olmuş durumdadır. Bu bağlamda, modern toplumların, yeni risklerle baş edebilmek için uygun stratejiler geliştirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Beck, çevre politikalarının bu yeni risklerle başa çıkmak için yeniden şekillendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Beck, 1992).

Türkiye’de risk toplumu yaklaşımının etkileri, özellikle iklim değişikliği ve doğal afetler konusunda kendini göstermektedir. Türkiye, giderek daha fazla kuraklık, sel, orman yangınları ve sıcak hava dalgaları gibi çevresel felaketlerle karşı karşıya kalmaktadır

(İmamoğlu ve Öztürk, 2019). 2021 yılı, bu çevresel risklerin yönetilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle 2021 yazında, Türkiye'nin güney kıyılarında ve Ege Bölgesi'nde büyük orman yangınları yaşanmış, binlerce hektar orman alanı yok olmuş ve ekosistemler büyük zarar görmüştür. Aynı yıl içinde, birçok bölgede yaşanan seller de bu risk toplumunun önemini gözler önüne sermiştir. Bu felaketler, çevresel risklerin toplumsal eşitsizlikleri nasıl daha da derinleştirdiğini ve risk yönetiminin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir (Yılmaz, 2021a).

Beck'in risk toplumu teorisi, çevresel felaketlerin sadece çevreyi etkilemekle kalmadığını, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri ve sınıf ayrımlarını da derinleştirdiğini ifade etmektedir. Türkiye'deki felaketler, düşük gelirli ve kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin çevresel risklere karşı daha savunmasız olduklarını ortaya koymuştur. Bu durum, çevresel adalet ve eşitsizlik kavramlarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Sözen ve Çalışkan, 2020). Beck'e göre çevresel felaketler sadece ekolojik değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir sorun haline gelmektedir. Bu nedenle çevre politikalarının, toplumsal eşitsizlikleri de göz önünde bulunduran bir risk yönetimi anlayışına dayanması gerekmektedir.

Risk toplumu anlayışına göre, çevresel felaketlerle başa çıkmak sadece acil müdahalelerle değil, aynı zamanda uzun vadeli hazırlıklarla da mümkün olacaktır. Türkiye'de çevre politikalarının, afetlere karşı daha dirençli toplumlar oluşturacak şekilde yeniden yapılandırılması önemlidir. 2021 yılındaki orman yangınları ve seller, hükümetin afet risk yönetimi ve kriz müdahale stratejilerinin etkinliğini artırmak için atılması gereken adımları göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, yalnızca acil müdahaleye odaklanmakla kalmamalı, aynı zamanda iklim değişikliği gibi uzun vadeli risklerin önceden tahmin edilmesi ve bu risklere uygun politikaların geliştirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır (Çelik, 2021).

Yeşil teori, çevre sorunlarının yalnızca ekolojik boyutuyla değil, aynı zamanda sosyal ve politik bir dönüşüm gerektirdiğini savunur. Barry (1999), çevresel sürdürülebilirlik ile toplumsal eşitliğin bir arada sağlanması gerektiği fikri üzerine bu teoriyi kurar. Yeşil teori, çevre krizlerini sadece ekonomik büyüme perspektifiyle ele almanın yetersiz olduğunu ve toplumsal yapıda köklü değişiklikler yaparak çözüm arayışında bulunulması gerektiğini öne sürer. Barry'ye göre, çevre sorunlarının çözülmesi, yalnızca teknik ve

ekonomik önlemlerle değil, aynı zamanda sosyal yapıyı dönüştüren politikalarla mümkün olacaktır. Bu teorinin temelleri, çevreye daha derin bir etik bakış açısı kazandırmayı hedefler (Barry, 1999).

Çevresel yönetim anlayışı ise, çevre politikalarının devlet, özel sektör ve sivil toplum arasında iş birliği içinde, etkileşimli bir şekilde yürütülmesini önerir. Geleneksel merkeziyetçi devlet odaklı yönetim anlayışının aksine, çevresel yönetim daha çok paydaşları kapsayan, çok aktörlü ve katılımcı bir yönetim modelini benimser (Lemos ve Agrawal, 2006). Lemos ve Agrawal, çevresel yönetimi, çevreyle ilgili kararların sadece hükümetler tarafından değil, aynı zamanda yerel halklar, çevre örgütleri ve özel sektör gibi geniş bir paydaş grubu tarafından alınması gerektiğini savunurlar. Bu yaklaşım, çevresel sorunların daha etkin bir biçimde ele alınabilmesi için devlet ve toplum arasındaki iş birliğini teşvik eder (Lemos ve Agrawal, 2006).

Türkiye’de çevresel yönetim uygulamaları, özellikle Avrupa Birliği’ne uyum süreci çerçevesinde önemli bir gelişim göstermiştir. AB, çevre politikalarında yaptığı sıkı düzenlemelerle Türkiye’yi çevre standartlarını yükseltmeye teşvik etmiş ve bu süreç, çevre politikalarının hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler seviyesinde daha kapsayıcı hale gelmesini sağlamıştır (Özdemir ve Aslan, 2018). Türkiye’nin AB üyeliği için gerekli çevre reformları, çevresel yönetim anlayışının daha etkili bir şekilde yerleşmesine olanak tanımıştır. Özellikle atık yönetimi, su kaynakları yönetimi ve enerji verimliliği gibi alanlar, çevresel yönetimin Türkiye’deki önemli politika başlıkları olmuştur (Özdemir ve Aslan, 2018).

Türkiye’de sıfır atık projeleri ve atık yönetimi, çevresel yönetimin başarılı örneklerinden biridir. Bu projelerde yerel yönetimlerin aktif katılımı ve toplumun çevre bilincinin artırılması önemli bir rol oynamaktadır (Yıldız ve Çelik, 2020). Atık yönetimi stratejileri, devlet, özel sektör ve sivil toplum arasında güçlü bir iş birliğine dayanmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde bu projelere yerel halkın katılımının artması, sıfır atık uygulamalarının başarısını yükseltmiştir (Yıldız ve Çelik, 2020).

Yenilenebilir enerji projeleri de Türkiye’de çevresel yönetim anlayışının somut bir örneğidir. Rüzgâr ve güneş enerjisi projeleri, devletin özel sektörü teşvik etmesi ve sivil toplumun izleme işlevi ile şekillenmiştir. Bu projeler, Türkiye’nin çevresel yönetim stratejileri çerçevesinde, iklim değişikliğiyle mücadelede ve çevre dostu enerji kaynaklarının kullanımında önemli bir yer tutmaktadır (Çetin ve Yavuz, 2019). Devlet,

yenilenebilir enerji alanındaki yatırımları teşvik etmek için sübvansiyonlar sağlarken, sivil toplum kuruluşları da bu projelerin çevresel etkilerini minimize etmek amacıyla denetimlerde bulunmaktadır (Çetin ve Yavuz, 2019).

Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadele politikaları, çevresel yönetim anlayışını içeren bir diğer önemli alanı oluşturur. Türkiye, 2015 Paris İklim Anlaşması'na taraf olarak, iklim değişikliği ile mücadelede daha sürdürülebilir bir kalkınma süreci hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, Türkiye'nin ulusal iklim değişikliği stratejisi yenilenebilir enerji kullanımını artırmayı, enerji verimliliğini yükseltmeyi ve karbon salınımını azaltmayı içeren somut hedefler koymuştur (Kalkan ve Aydın, 2020). Yerel yönetimler, iklim değişikliği ile mücadeledeki politikaları yerel düzeyde uygulamak için çeşitli projeler geliştirmiş ve bu projelerde çevresel yönetim anlayışını benimseyerek halkın aktif katılımını sağlamıştır (Kalkan ve Aydın, 2020).

2.3. Çevre Politikalarının Gelişimi ve Türkiye

Bu bölümde çevre politikalarının tarihsel gelişimi, çevresel farkındalığın artışı, bilimsel literatürdeki dönüşümler, hukuki ve kurumsal reformlar ile uluslararası anlaşmalar dikkate alınarak dönemsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dönemlendirme yapılırken hem küresel çevre tarihindeki temel kırılma noktaları hem de Türkiye'nin çevre politikalarında izlediği yapısal dönüşüm dikkate alınmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası çevresel etkilerin belirginleştiği süreç, çevresel bilincin yükselmeye başladığı 20. yüzyıl başları, 1960'lardan itibaren çevre hareketlerinin küresel ölçekte etkili olmaya başladığı dönem, 1980'lerde sürdürülebilir kalkınma kavramının öne çıkmasıyla birlikte çevre hukukunun güçlendiği süreç ve 2000'li yıllarda iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, çevresel adalet gibi konuların çevre politikalarının merkezine yerleştiği dönem ayrı başlıklar altında analiz edilmiştir. Bu çerçevede Stockholm Konferansı (1972), Brundtland Raporu (1987), Rio Zirvesi (1992), Kyoto Protokolü (1997) ve Paris Anlaşması (2015) gibi uluslararası belgeler referans alınmış; Türkiye açısından ise kalkınma planları, anayasal düzenlemeler, Avrupa Birliği müktesebatına uyum süreci ve sektörel çevre düzenlemeleri gibi gelişmeler belirleyici olmuştur. Böylece her bir dönem, uluslararası gelişmeler ile Türkiye'nin çevre politikasındaki yönelimleri arasındaki ilişki temelinde dönemsel bir bütünlük içinde değerlendirilmiştir.

Çevre politikalarının tarihsel gelişimi, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren doğa ve doğal kaynakların korunmasına yönelik çabaların bir sonucu olarak ortaya

çıkıştır (Meadows vd., 1972). Ancak, özellikle 19. yüzyılda başlayan modern şehirleşme ve sanayileşme süreçlerinin hız kazanmasıyla çevre sorunları daha belirgin hale gelmiştir (Giddens, 1990). Yoğun nüfus hareketleri ve plansız kentleşme, doğal alanların daralmasına, hava ve su kalitesinin bozulmasına yol açmıştır (Harvey, 1996). Bu durum, çevresel krizlerin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Sanayi devrimiyle birlikte üretimin temel enerji kaynağı haline gelen fosil yakıtlar, özellikle kömür ve petrol, sanayi tesislerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Fosil yakıtların yanması sonucu açığa çıkan sera gazları ve kirleticiler, küresel iklim değişikliğinin yanı sıra lokal hava kirliliğine de neden olmuştur (IPCC, 2014). Aynı zamanda, fosil yakıt çıkarımı ve işlenmesi süreçlerinin çevresel etkileri, doğal ekosistemlerin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına sebep bulunmuştur (Rockström vd., 2009).

Çevresel sorunların anlaşılması ve çözümüne yönelik olarak gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar, çevre kirliliğinin etkilerini nesnel verilerle ortaya koymuş ve politika yapıcılar için rehberlik sağlamıştır (Carson, 1962; Steffen vd., 2015). Bu çalışmalar, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevre bilincinin küresel ölçekte artmasına zemin hazırlamıştır.

Bu artan bilinç, sivil toplumun ve çevre hareketlerinin güçlenmesine yol açmıştır. Koruma hareketleri, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel adalet talepleri doğrultusunda örgütlenmiş, yerel ve küresel düzeyde çevre politikalarının geliştirilmesinde etkili olmuştur (Dunlap ve Mertig, 1995). Türkiye’de de bu hareketler, 1970’lerden itibaren çevre sorunlarının gündeme gelmesiyle hız kazanmıştır (Eraydin, 2000).

Çevresel korumanın sistematik ve hukuki bir çerçeveye kavuşturulması ise ancak 1980’lerden sonra mümkün olmuştur. Türkiye’de çevre ile ilgili ilk kapsamlı hukuki düzenlemeler bu dönemde yapılmış ve özellikle 1990 sonrası Avrupa Birliği uyum süreci ile çevre mevzuatı önemli ölçüde geliştirilmiştir (Kırılmaz ve Başer, 2015). Bu dönemde çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), atık yönetimi, hava kalitesi standartları gibi düzenlemeler yürürlüğe girmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020b). Günümüzde ise Türkiye, küresel iklim değişikliği mücadele çerçevesinde fosil yakıt kullanımını azaltmaya, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeye ve sürdürülebilir şehirleşme politikalarını hayata geçirmeye çalışmaktadır (TÜİK, 2022).

2.3.1. Sanayileşme dönemi ve erken çevre hareketleri (19. yüzyıl sonları)

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılın sonlarında başlayarak 19. yüzyılda büyük bir ivme kazanmış ve üretim süreçlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte şehirleşme hızlanmış, fabrikaların sayısı artmış ve fosil yakıt kullanımı yaygınlaşmıştır. Ancak sanayileşmenin getirdiği ekonomik büyüme, çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Hava ve su kirliliği, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve atıkların kontrolsüz bir şekilde doğaya bırakılması gibi sorunlar bu dönemin en belirgin çevresel etkileri arasında yer almaktadır (McNeill, 2000, s. 87).

Özellikle fosil yakıt kullanımının artmasıyla birlikte hava kirliliği ciddi boyutlara ulaşmış ve büyük şehirlerde solunum hastalıkları yaygın hale gelmiştir. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'nin sanayi kentlerinden biri olan Manchester, yoğun kömür dumanı nedeniyle "Cottonopolis" (Pamuk Şehri) olarak anılmasının yanı sıra, yüksek hava kirliliği ile de bilinmekteydi (Brimblecombe, 1987, s. 123). Londra'da 19. yüzyıl boyunca yoğun hava kirliliği yaşanmış, bu durum 1952'de yaşanan "Great Smog of London" gibi felaketlerin zeminini hazırlamıştır (Mosley, 2001, s. 64). Benzer şekilde, Paris ve Berlin gibi Avrupa'nın büyük şehirlerinde de sanayileşmenin etkisiyle hava kirliliği büyük bir tehdit haline gelmiştir (Radkau, 2008, s. 94).

Su kirliliği de bu dönemde büyük bir sorun haline gelmiştir. Nehirler ve göller, sanayi atıkları ve kanalizasyon sistemlerinin yetersizliği nedeniyle hızla kirlenmiştir. Özellikle İngiltere'de, sanayi tesislerinden doğrudan su kaynaklarına bırakılan atıklar nedeniyle nehirlerin ekolojik dengesi bozulmuş, içme suyu kaynakları tehlikeye girmiştir. 1858'de Londra'da Thames Nehri'ndeki kirlilik, tarihe "The Great Stink" (Büyük Kötü Koku) olarak geçmiş ve halk sağlığını tehdit edecek boyuta ulaşmıştır (Halliday, 2001, s. 42). Bu sorunların yarattığı sağlık krizleri ve halk tepkileri, erken çevre düzenlemelerinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Ponting, 2007, s. 154).

Sanayileşmenin çevresel etkileri karşısında 19. yüzyılın sonlarında bazı yasal düzenlemeler ve kurumsal girişimler ortaya çıkmıştır. İngiltere, çevre koruma alanında hukuki düzenlemeler yapan ilk ülkelerden biri olmuş, 1863'te Londra'da hava kirliliğini önlemek için ilk düzenlemeler getirilmiştir (Brimblecombe, 1987, s. 165). 1876 yılında kabul edilen "River Pollution Prevention Act" (Nehir Kirliliğini Önleme Yasası), sanayi tesislerinin su kaynaklarına atık bırakmasını sınırlandırmayı amaçlayan ilk çevre yasalarından biri olarak tarihe geçmiştir (Kiss ve Shelton, 2004, s. 29).

Amerika Birleşik Devletleri'nde de doğa koruma hareketleri güçlenmeye başlamıştır. 1872 yılında Yellowstone Ulusal Parkı'nın kurulması, dünyadaki ilk milli park uygulaması olup, doğal alanların korunması açısından dönüm noktası olmuştur (Runte, 1997, s. 18). Ayrıca, 1891 Orman Rezervleri Yasası (Forest Reserve Act) ile ABD'de devlet eliyle korunacak orman alanları belirlenmiş, ormansızlaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır (Hays, 1959, s. 47). Bu gelişmeler, modern çevre politikalarının temelini oluşturmuş ve sonraki dönemlerde daha kapsamlı yasal düzenlemelerin önünü açmıştır.

Avrupa'da da benzer adımlar atılmıştır. Almanya'da 19. yüzyılın sonlarına doğru sürdürülebilir ormancılık ilkeleri benimsenmiş ve ormanların korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Radkau, 2008, s. 78). Fransa'da ise şehir planlama ve yeşil alan oluşturma politikaları geliştirilerek kentlerde doğal alanların korunması hedeflenmiştir (Larrère ve Larrère, 1997, s. 53). Bu gelişmeler, Avrupa'daki çevresel farkındalığın artmasına katkı sağlamış ve 20. yüzyılda daha geniş çaplı çevre politikalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Sanayileşmenin getirdiği çevresel yıkıma karşı yalnızca hukuki düzenlemeler değil, toplumsal ve akademik tepkiler de gelişmeye başlamıştır. John Ruskin ve William Morris gibi düşünürler, sanayi devriminin doğayı ve insan yaşamını olumsuz etkilediğini savunarak çevreci fikirleri yaygınlaştırmıştır (Harrison, 1999, s. 81). Özellikle Ruskin'in "The Storm-Cloud of the Nineteenth Century" adlı eseri, sanayileşmenin hava kirliliği üzerindeki etkisini ele alarak, çevre bilincinin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Ruskin, 1884, s. 34). Benzer şekilde, Henry David Thoreau'nun "Walden" adlı eseri, doğayla uyumlu yaşam fikrini savunarak, erken çevre hareketlerine ilham vermiştir (Thoreau, 1854, s. 102).

Bilim insanları çevresel sorunların sanayi ile olan bağlantısını araştırmaya başlamış, çevre kirliliğinin halk sağlığı üzerindeki etkileri akademik çalışmalara konu olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında yapılan çalışmalar, su kaynaklarının kirlenmesinin kolera ve tifo gibi hastalıkların yayılmasını hızlandığını ortaya koymuş ve bu durum su hijyenine yönelik reformları teşvik etmiştir (Hamlin, 1990, s. 205). Özellikle İngiltere'de, 1854 yılında Dr. John Snow'un Londra'daki kolera salgınını inceleyerek su kirliliği ile hastalık arasında doğrudan bir bağ kurması, halk sağlığı politikalarında dönüm noktası olmuştur (Snow, 1855, s. 77).

Bu dönemde doğa koruma hareketlerinin gelişimi, modern çevre politikalarının temelini atmış ve 20. yüzyılda çevre hukuku, ekoloji bilimi ve sürdürülebilir kalkınma gibi kavramların şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Sanayi Devrimi'nin çevresel etkileri, 20. yüzyılda gelişecek küresel çevre politikalarının ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının öncüsü olmuştur (Carson, 1962, s. 56). 19. yüzyılın sonlarında sanayileşmenin çevresel etkileri hem yerel hem de uluslararası düzeyde fark edilmeye başlanmış ve bu durum erken çevre hareketlerini tetiklemiştir. Başlangıçta yerel ve bölgesel düzeyde kalan çevre koruma çabaları, 20. yüzyılda daha sistematik ve küresel bir boyut kazanmıştır. Sanayileşmenin olumsuz etkilerine karşı geliştirilen bu erken dönem politikalar, günümüz çevre yasalarının ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının temel taşlarını oluşturmuştur.

Türkiye'de çevre politikaları, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında daha çok doğal kaynakların kalkınma amacıyla kullanılması ekseninde şekillenmiştir. Özellikle tarımın geliştirilmesi ve orman kaynaklarının korunmasına yönelik çalışmalar ön planda tutulmuştur. Bu çerçevede 1937 yılında çıkarılan Orman Kanunu, ormanların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için önemli bir yasal dayanak olmuştur (Öztürk, 2009). Aynı zamanda kurulan Toprak-Su Genel Müdürlüğü aracılığıyla toprak erozyonunun önlenmesi ve tarımsal verimliliğin artırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde çevre bilinci sınırlı olmakla birlikte, doğa kaynaklarının korunmasına ilişkin ilk yapısal adımlar atılmıştır.

2.3.2. Çevre koruma hareketinin doğuşu ve erken düzenlemeler (20. yüzyıl başları)

20.yüzyılın başlarında sanayileşme ve kentleşmenin hız kazanmasıyla çevresel sorunlar artış göstermiş ve bu sorunlara karşı ilk düzenlemeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Erken dönem çevre koruma hareketleri, genellikle yerel düzeydeki su ve hava kirliliğine odaklanmış olup, sanayileşmenin çevreye etkilerini minimize etmeye yönelik düzenlemelerle sınırlıydı (McCormick, 1995).

Bu dönemde, özellikle Birleşik Krallık ve ABD gibi sanayileşmiş ülkelerde hava kirliliği, su kaynaklarının kirlenmesi ve toprak erozyonu gibi sorunlara yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1950'li yıllarda Londra'da yaşanan büyük sis felaketi, endüstriyel hava kirliliğinin ciddiyetini gözler önüne sermiş ve 1956 tarihli Temiz Hava Yasası (Clean Air Act) gibi ilk modern çevresel mevzuatların kabul edilmesine yol açmıştır (Brimblecombe, 1987).

Bu erken dönemde, ekolojik bilinçlenme hareketleri daha ziyade akademik ve bilimsel düzeyde tartışılırken, doğal alanların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik sivil toplum girişimleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. ABD'de 19. yüzyılın sonlarında kurulan Sierra Club gibi çevreci gruplar, doğal alanların korunması için kampanyalar yürütmüş ve ilerleyen dönemlerde modern çevre hareketlerinin temelini atmıştır (Nash, 1982).

2.3.3. Çevre hareketinin yükselişi ve küresel çevre politikaları (1960-1970 dönemi)

1960'lı yıllar, sanayileşmenin ve ekonomik kalkınmanın yan etkileri olarak artan hava, su ve toprak kirliliği gibi çevresel sorunlara kamuoyunun ilgisinin arttığı bir dönem olmuştur. Özellikle bu yıllarda bilim insanları ve aktivistler, çevre kirliliğinin insan sağlığı ve ekosistemler üzerindeki olumsuz etkilerini gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır. Rachel Carson'ın 1962'de yayınlanan Silent Spring (Sessiz Bahar) adlı eseri, pestisitlerin ekosistemlere zararlarını ortaya koyarak çevre hareketinin kitleselleşmesine öncülük etmiştir (Carson, 1962).

1970'li yıllar, çevre koruma konusunda uluslararası düzeyde ilk somut adımların atıldığı bir dönem olmuştur. 1972'de Stockholm'de Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans, küresel çevre politikalarının oluşmasında bir mihenk taşı olarak kabul edilmiştir (United Nations, 1972).

Bu dönemde, çevre konusunda yasal ve kurumsal düzenlemeler de hız kazanmış, birçok ülkede çevre ajansları kurulmuştur. Örneğin, 1970'te ABD'de Çevre Koruma Ajansı (EPA) kurulmuş ve bu ajans, hava ve su kirliliği gibi konularda kapsamına giren ilk ciddi politikaları hayata geçirmiştir (EPA, 2021). Avrupa'da da çevre politikaları bu dönemde şekillenmeye başlamıştır (Lenschow, 2005).

1960 ve 1970'li yıllar, çevre hareketinin küresel düzeyde etkin hale geldiği, yasal ve kurumsal altyapısının oluştuğu bir dönem olmuştur. Bu süreç, ilerleyen yıllarda Kyoto Protokolü (1997) ve Paris Anlaşması (2015) gibi daha ileri uluslararası anlaşmalarla devam etmiş ve küresel çevre politikalarının temellerini atmaya katkıda bulunmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'de çevre bilincinin artmasıyla birlikte çevre sorunları kalkınma planlarında yer almaya başlamıştır. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda çevre koruma ilk kez sistematik bir şekilde ele alınmış ve çevresel sürdürülebilirlik hedefleri belirlenmiştir (Güler, 2018). Bu dönemde, özellikle hızlı sanayileşme süreci beraberinde ciddi çevre sorunlarını getirmiştir. Su kirliliği, hava kirliliği ve endüstriyel atıklar gibi problemler hızla artarken, bu sorunlara karşı geliştirilen önlemler genellikle

yetersiz kalmıştır. Güler'in (2018) belirttiği üzere, çevre koruma politikalarının kurumsal temelleri atılmış olsa da uygulamada etkin ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilememiştir. Bu durum, çevre sorunlarının karmaşıklığı ve sanayileşme baskısının yüksekliğiyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca, o dönemde çevre ile kalkınma arasındaki ilişki henüz tam olarak kavranamamış, çevresel kaygılar ikincil planda kalmıştır.

2.3.4. Sürdürülebilir kalkınma ve küresel iş birliği (1980-1990 dönemi)

1980'ler ise Türkiye'de çevre hukukunun güçlendiği ve çevre hakkının anayasal düzeyde güvence altına alındığı bir dönem olarak öne çıkar. 1982 Anayasası'nın 56. maddesi ile çevreyi koruma görevi hem devlete hem de bireylere verilmiş, böylece çevre koruma anayasal bir yükümlülük haline getirilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2019). Bu anayasal düzenleme, çevre politikasının toplumsal ve hukuki temellerini sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda, 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu ile çevre kirliliğinin önlenmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi için önemli bir yasal çerçeve oluşturulmuştur. Ancak, Keleş ve Hamamcı'nın (2019) işaret ettiği gibi, çevre yönetimi büyük oranda merkezi idarenin kontrolünde kalmış ve yerel yönetimlerin süreçteki etkinliği sınırlı olmuştur. Bu merkeziyetçi yapı, çevresel sorunların yerel dinamikler ve ihtiyaçlar çerçevesinde ele alınmasını zorlaştırmış, uygulamadaki etkinliği azaltmıştır.

1980'lerde çevre politikalarının sürdürülebilir kalkınma perspektifiyle şekillendiği görülür. Stern (2004), bu dönemde çevre koruma anlayışının sosyal ve ekonomik kalkınmayla uyumlu bir biçimde ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu tarafından yayımlanan *Our Common Future* raporu, sürdürülebilir kalkınma kavramını tanımlayarak, çevre politikalarının sadece doğal kaynakların korunmasıyla sınırlı kalmaması, aynı zamanda sosyal adalet ve ekonomik gelişmeyle dengelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu anlayış, çevre sorunlarının daha geniş bir çerçevede, küresel iş birliği ve ortak sorumluluk temelinde ele alınmasını sağlamıştır.

1990'lı yıllar Türkiye'nin çevre politikalarında uluslararası çevre hareketlerinden etkilenmenin arttığı bir dönem olmuştur. 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi) Türkiye için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu konferansta benimsenen Rio Bildirgesi ve Agenda 21 gibi küresel çevresel sürdürülebilirlik belgeleri, Türkiye'nin çevre politikalarının şekillenmesinde rehberlik etmiştir (Birleşmiş Milletler, 1992). TÜSİAD'ın (2008) analizine göre, Türkiye,

bu dönemde sürdürülebilir kalkınma ilkelerini içeren çevre politikalarını benimsemekle birlikte, ekonomik büyüme hedefleri ile çevresel koruma arasında denge sağlamakta zorluk çekmiştir. Bu zorluk, gelişmekte olan ülkelerde sıkça görülen kalkınma ve çevre arasındaki ikilemden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi gibi önemli uluslararası anlaşmalara taraf olması, çevre politikalarının küresel standartlarla uyumlaştırılması yönünde önemli adımlar atıldığını göstermektedir.

2.3.5. İklim Değişikliği ve Küresel Çevre Sorunları (2000'ler ve Sonrası)

21.yüzyılda çevre politikalarının merkezine iklim değişikliği ve buna bağlı küresel çevre sorunları yerleşmiştir. Bu dönemde çevre politikaları, daha sistematik, kapsamlı ve uluslararası iş birliğine dayalı yapılar haline dönüşmüştür. Küresel sera gazı emisyonlarının azaltılmasını hedefleyen ilk bağlayıcı uluslararası anlaşma olarak kabul edilen Kyoto Protokolü (1997), çevre yönetiminde dönüm noktası olmuştur (UNFCCC, 1998). Ancak, protokolün uygulama sürecinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kaygıları ve ABD'nin çekilmesi gibi nedenlerle sınırlı başarı elde edilmiştir (Victor, 2001; Michaelowa, 2005). Bu durum, iklim rejimlerinin esneklik ve kapsayıcılık açısından yeniden tasarlanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Kyoto Protokolü'nün ardından, Paris İklim Anlaşması (2015), küresel ısınmayı 1,5-2°C ile sınırlandırmayı hedefleyerek ve ülkelerin kendi emisyon azaltım hedeflerini belirlemesine olanak tanıyarak iklim politikalarında yeni bir dönemi başlatmıştır (United Nations, 2015; Bodansky, 2016). Paris Anlaşması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar çerçevesinde hareket etmesini sağlayan esnek mekanizmalar geliştirmiştir (Falkner, 2016). Ayrıca, anlaşmanın başarısı, ulusal katkı beyanlarının (NDC) şeffaflığı ve düzenli güncellenmesi gibi süreçlerle ilişkilendirilmiştir (Höhne, 2017).

Bu dönemde çevre politikalarının kapsamı sadece iklim değişikliğiyle sınırlı kalmamış; enerji, tarım, sanayi ve ulaşım gibi sektörlerde sürdürülebilirlik odaklı dönüşümler gerçekleşmiştir (IPCC, 2014). Yenilenebilir enerji teknolojilerinin gelişimi ve yaygınlaşması, özellikle güneş ve rüzgâr enerjisi alanında önemli ilerlemeler sağlamıştır. Almanya'nın Energiewende (Enerji Dönüşümü) politikası, karbon yoğun enerji kaynaklarından yenilenebilir ve temiz enerjiye geçişte örnek bir model olarak görülmektedir (Morris ve Pehnt, 2016). Çin ise 2010'lardan itibaren yenilenebilir enerji

yatırımlarını artırarak küresel enerji dönüşümüne önemli katkılar sunmuştur (IEA, 2020). Bu dönüşüm, enerji arz güvenliğini artırmanın yanı sıra sera gazı emisyonlarının azaltılmasında kritik rol oynamıştır (REN21, 2021).

Teknoloji ve inovasyon, 21. yüzyılda çevre politikalarının şekillenmesinde giderek daha fazla ön plana çıkmıştır. Akıllı şehir uygulamaları, enerji verimliliği artırımı, ulaşım sistemlerinin optimize edilmesi ve atık yönetimi alanlarında yenilikçi çözümler geliştirilmiştir (Cohen, 2014). Örneğin, Singapur'un akıllı şehir stratejisi, enerji tüketimini ve karbon emisyonlarını azaltmada öncü modellerden biri olarak gösterilmektedir (Giffinger, 2007).

Döngüsel ekonomi yaklaşımı, kaynakların verimli kullanılması, atıkların minimize edilmesi ve malzeme döngüsünün sürekli hale getirilmesi amacıyla uluslararası politikalar arasında hızla yer edinmiştir. Avrupa Birliği'nin 2020'de yayımladığı Döngüsel Ekonomi Eylem Planı, bu alanda örnek uygulamalara öncülük etmiştir (European Commission, 2020).

Çevre politikalarının toplumsal boyutları da 21. yüzyılda daha fazla önem kazanmıştır. Çevresel adalet kavramı, çevresel sorunların dezavantajlı topluluklarda daha yoğun yaşanmasına dikkat çekerek sosyal eşitliği sağlamaya yönelik politikaların geliştirilmesini teşvik etmiştir (Bullard, 2005; Schlosberg, 2007). Özellikle düşük gelirli ülkelerde iklim değişikliğinin etkilerinin ekonomik kalkınmaya olumsuz yansımaları, çok boyutlu çözümler ve uluslararası destek mekanizmalarının önemini artırmıştır (Stern, 2006; IPCC, 2018). Afrika ve Güney Asya'da yürütülen iklim adaptasyon projeleri, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliği bir arada hedefleyen başarılı örnekler olarak öne çıkmaktadır (UNDP, 2016).

Türkiye özelinde 2000'li yıllar, çevre politikalarında daha stratejik ve kapsamlı bir yaklaşımın benimsendiği bir dönem olmuştur. Yenilenebilir enerji teşvikleri, atık yönetimi, su kaynaklarının korunması ve iklim değişikliğiyle mücadele öncelikli gündem maddeleri haline gelmiştir (Türel, 2020). 2006 yılında çıkarılan Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanunu, enerji sektöründe çevre dostu uygulamaların artmasını sağlamıştır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2006). Ayrıca, Katı Atık Yönetimi Yönetmeliği gibi düzenlemeler, atıkların çevreye zarar vermeden yönetilmesi konusunda önemli adımlar olmuştur (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

Türkiye'nin çevre politikalarının gelişiminde Avrupa Birliği (AB) ile yürütülen müzakere süreci de belirleyici olmuştur. AB müktesebatına uyum çabaları, su kalitesi, hava kalitesi, atık yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunması alanlarında yasal düzenlemeleri ve uygulamaları tetiklemiştir (Erdem, 2020). 2005 yılında Çevre Kanunu'nda yapılan değişiklikler, çevre koruma çerçevesini daha kapsamlı hale getirmiştir (Resmi Gazete, 2005). Bu bağlamda, Türkiye'nin çevre yönetim sistemlerinin AB standartları ile uyumlu hale getirilmesi yönünde yoğun çalışmalar sürdürülmüştür (European Commission, 2020).

2015 yılında imzalanan Paris İklim Anlaşması, Türkiye'de çevre politikalarının uluslararası standartlara entegrasyonunu hızlandırmıştır. TBMM tarafından 2021 yılında onaylanan bu anlaşma ile Türkiye, sera gazı emisyonlarını azaltma, yenilenebilir enerji yatırımlarını artırma ve iklim değişikliğine uyum sağlama taahhüdünü güçlendirmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2021). Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı (NDC) kapsamında belirlediği hedefler, iklim değişikliğiyle mücadelede sektörel stratejileri içermekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine paralel ilerlemektedir (Türel, 2020; UNFCCC, 2021).

Son yıllarda Türkiye'de çevre politikaları daha entegre bir yaklaşımla yürütülmekte, özellikle Sıfır Atık Projesi gibi uygulamalarla atık yönetimi ve geri dönüşüm alanlarında toplumsal farkındalık artırılmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2017). 2017'de başlayan bu proje, plastik atıkların azaltılması ve kaynakların verimli kullanılması hedeflerini içermektedir (Karaman ve Aydın, 2019). Ayrıca, yenilenebilir enerji üretimindeki artış da Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda kaydettiği önemli ilerlemelerdendir (IEA, 2020).

2000'ler, Türkiye'de çevre politikalarının küresel eğilimlerle paralel olarak şekillendiği; yenilenebilir enerjiye yatırımın arttığı, AB çevre müktesebatına uyum sürecinin hızlandığı bir dönem olmuştur (Erdem, 2020). 2020'li yıllarda ise Paris Anlaşması'nın onaylanması ve 2053 yılına kadar karbon nötrlük hedefinin belirlenmesi, çevre politikalarında yeni ivmeler yaratmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021). Ayrıca, Geleceğe Nefes Kampanyası gibi sosyal katılımı desteklenen projeler, çevre bilincinin toplumun geniş kesimlerine yayılmasına katkıda bulunmuştur (Çevre Bakanlığı, 2021).

Sonuç olarak, Türkiye'nin çevre politikaları tarihsel süreçte ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki denge arayışları ekseninde evrilmiştir. Başlangıçta doğal kaynak yönetimi ağırlıklı olan çevre anlayışı, zamanla daha kapsamlı bir çevre

koruma stratejisine dönüşmüştür. Ulusal ve uluslararası gelişmelerle zenginleşen politika içeriği, uygulama alanlarının genişlemesini sağlamıştır. Günümüzde çevre koruma, sadece kalkınma meselesi değil; aynı zamanda ulusal güvenlik ve toplumsal refahın temel unsuru olarak kabul edilmektedir (Kılıkış, 2020; Türel, 2020).

Tablo 2.1. Çevre Politikalarının Tarihsel Gelişimi ve Kilit Dönemler

Dönem	Önemli Gelişmeler	Açıklama
1900-1950	Endüstriyel Devrim ve Çevresel Etkiler	Sanayileşme ve kentleşme ile çevre kirliliği arttı. Bu dönemde çevre sorunları çok fazla gündeme gelmedi.
1960-1970	Çevre Hareketinin Başlangıcı, Çevre Kanunları	Çevre kirliliği ve doğanın tahribatı konularında toplumsal farkındalık arttı. 1972'de Stockholm Konferansı, çevre koruma için uluslararası bir adım oldu.
1980	Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Çevre Politikalarının Kurumsallaşması	1983'te Brundtland Raporu ile sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıktı. Çevre politikaları dünya genelinde daha fazla kurumsallaşmaya başladı.
1990	Küresel Çevre Politikaları ve Anlaşmalar	Rio Zirvesi (1992) ve Kyoto Protokolü (1997) gibi küresel çevre anlaşmaları imzalandı. Çevre politikaları uluslararası düzeyde önem kazandı.
2000	İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi	2000'lerde iklim değişikliği daha fazla gündeme geldi. Kyoto Protokolü'nün uygulanmaya başlamasıyla, yeşil ekonomi ve yenilenebilir enerji politikaları ön plana çıktı.
2010	Paris İklim Anlaşması ve Karbon Ayak İzi Azaltma Politikaları	2015 Paris Anlaşması ile iklim değişikliği ile mücadele hedefleri belirlendi. Çevre politikaları daha kapsamlı ve küresel düzeyde iş birliği gerektiren bir hale geldi.
2020	Net Sıfır Hedefleri ve Döngüsel Ekonomi	Çevre politikaları karbon nötr olma hedefi ve döngüsel ekonomi modeline kaymaya başladı. Net sıfır karbon hedefleri, çevre politikalarının temel amacını oluşturuyor.

Kaynak: Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., ve Behrens, W. W. (1972). The Limits to Growth. Universe Books.

2.3.6. Türkiye'nin Çevre Politikaları ve Uluslararası İş Birlikleri

Türkiye, çevresel sorunlarla mücadelede hem ulusal politika ve stratejilerini geliştirmekte hem de uluslararası platformlarda aktif rol almaktadır. Bu kapsamda, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, plastik kirliliği ve su yönetimi gibi öncelikli alanlarda uluslararası iş

birliklerine uyumlu, kapsamlı yaklaşımlar sergilemektedir. Türkiye'nin çevre politikaları, hem küresel çevre normlarına uyumu sağlama hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma amacı doğrultusunda şekillenmektedir.

İklim değişikliğiyle mücadelede küresel ölçekte bir dönüm noktası olarak kabul edilen Paris İklim Anlaşması, Türkiye'nin çevre politikasında önemli bir mihenk taşıdır. Türkiye, başlangıçta ekonomik kalkınma önceliklerini göz önünde bulundurarak anlaşmaya onay vermekte tereddüt etmiş, ancak 2021 yılında resmi olarak anlaşmayı kabul ederek uluslararası iklim eylemlerine dahil olmuştur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021b). Türkiye'nin 2053 yılına kadar karbon nötr olma hedefi, enerji sektöründe kapsamlı dönüşümleri zorunlu kılmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için özellikle güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımlar hızlandırılmış, fosil yakıt bağımlılığını azaltmaya yönelik politikalar geliştirilmiştir (Öztürk, 2022). Ancak, bu dönüşüm sürecinde sektörler arası koordinasyonun artırılması ve ulusal düzeyde uygulanabilir politikaların somutlaştırılması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (Doğan ve Şahin, 2023).

Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında kabul ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), Türkiye'nin çevresel stratejilerinin temel taşlarından biridir. Özellikle SKH-13 "İklim Eylemi" hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin enerji ve atık yönetimi alanlarında attığı somut adımlar dikkat çekicidir. Ülke, 2015'ten itibaren SKH'leri ulusal plan ve programlarına entegre etmiş, yenilenebilir enerji yatırımlarını artırmış ve sera gazı emisyonlarını düşürme hedeflerini belirlemiştir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2020). Türkiye'nin Sıfır Atık Projesi, atıkların kaynağında ayrıştırılması, geri dönüşüm oranlarının artırılması ve atık yönetimi bilincinin toplumda yaygınlaştırılması açısından önemli bir girişim olarak öne çıkmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021c). Ancak bu hedeflerin yerel düzeyde etkin uygulanabilmesi için yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması ve halkın çevre bilincinin yükseltilmesi kritik bir gerekliliktir (Yılmaz ve Demir, 2022).

Biyolojik çeşitliliğin korunması alanında Türkiye, 1992'de Rio'da kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne taraf olarak ekosistem koruma ve restorasyon çalışmalarını hızlandırmıştır. Ülke, 2022 yılında kabul edilen Kunming-Montreal Küresel Biyolojik Çeşitlilik Çerçevesi doğrultusunda stratejilerini güncellemiş, korunan alanların artırılması ve habitat restorasyonu gibi somut projelere öncelik vermiştir (WWF Türkiye,

2022b). Özellikle orman alanlarının korunması, sulak alanların iyileştirilmesi ve endemik türlerin korunması bu çalışmaların öncelikli başlıkları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için yerel yönetimlerin etkin rol üstlenmesi ve halkın çevresel farkındalığının artırılması gerekmektedir (Kaya, 2023).

Plastik kirliliği, küresel ekosistemler için giderek artan tehditlerden biri olarak Türkiye'nin de öncelikli gündemindedir. 2022 yılında Plastik Kirliliğiyle Mücadele Anlaşması'na taraf olan Türkiye, plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ve geri dönüşüm altyapısının iyileştirilmesi gibi uygulamaları hayata geçirmiştir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022a). Sıfır Atık Projesi, plastik başta olmak üzere tüm atık türlerinin yönetiminde kapsamlı bir iyileştirme sağlamış, yerel yönetimlerin de katılımıyla daha etkin uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ancak, plastik kirliliğiyle mücadelede üretim süreçlerinin dönüşümü ve tüketici alışkanlıklarının değiştirilmesi uzun vadeli başarının anahtar unsurlarıdır (Erdoğan ve Güler, 2023).

Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve çölleşmeyle mücadele Türkiye'nin çevre politikalarında kritik bir yer tutmaktadır. 1994 yılında taraf olunmuş Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi kapsamında, Konya Kapalı Havzası gibi hassas bölgelerde bütünleşmiş su yönetimi ve geniş çaplı ağaçlandırma projeleri yürütülmektedir (Keleş, 2019b).

Halk katılımıyla yürütülen “Geleceğe Nefes Kampanyası” erozyonla mücadelede önemli bir başarı hikayesi olarak kabul edilmektedir. Bu tür projeler hem yerel hem de uluslararası düzeyde çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamakta, Türkiye'nin çevre politikalarının uluslararası taahhütlerle uyumlu şekilde yürütüldüğünü göstermektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021d).

Sonuç olarak, Türkiye'nin çevre politikaları, uluslararası anlaşmalar ve küresel çevre normları çerçevesinde şekillenmekte; iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, plastik kirliliği ve su yönetimi gibi alanlarda somut ve bütünleşmiş stratejiler uygulanmaktadır. Ancak bu politikaların sürdürülebilir başarısı için finansman kaynaklarının artırılması, uygulama kapasitesinin geliştirilmesi ve özellikle yerel yönetimler ile toplumun çevresel farkındalığının güçlendirilmesi gerekmektedir. Küresel çevre normlarına uyumun sağlanması ve etkili ulusal uygulamalar, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında hayati önem taşımaktadır.

3.TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARI

Türkiye’deki çevre politikaları ve çevreye yönelik stratejiler, çeşitli siyasi partilerin tutumları çerçevesinde ele alınmaktadır. Seçilen siyasi partiler, Türkiye’nin siyasal yelpazesinde yer alan ideolojik çeşitliliği yansıtmakta olup, çevre politikaları konusunda farklı stratejiler ve söylemler geliştiren partiler olarak belirlenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti (DP), Vatan Partisi ve Yeniden Refah Partisi, bu çalışma için seçilen parti örnekleridir. Bu partiler, Türkiye’deki farklı toplumsal kesimleri, ideolojik duruşları ve politik yaklaşımları temsil eden büyük partilerdir ve her biri çevre politikalarına farklı bir bakış açısı getirmektedir.

Bu çalışmada yer verilen siyasi partiler, Türkiye’nin siyasal yelpazesindeki ideolojik çeşitliliği ve çevre politikalarına ilişkin farklı bakış açılarını yansıtacak şekilde seçilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi , 2002 yılından bu yana iktidarda olması nedeniyle Türkiye’nin çevre politikalarının şekillenmesinde doğrudan etkili olan bir aktördür. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevreye yaklaşımı, çoğunlukla kalkınma odaklı çevresel modernizasyon politikalarıyla öne çıkmaktadır (Yıldız ve Ekinci, 2020). Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise sosyal demokrat bir çizgide yer almakta; kamu yararını gözetken ve çevreyi ortak bir değer olarak ele alan politikalar geliştirmektedir (Demirtaş, 2019). Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), çevreyi milli varlığın bir parçası olarak görmekte ve çevresel tehditlere karşı toplumsal duyarlılığı ön plana çıkaran bir söylem benimsemektedir (Kaya, 2021a). Halkların Demokratik Partisi (HDP), ekolojik toplum inşasını temel alan ve çevresel adalet ile yerel özerklik ilkeleriyle şekillenen politikaları savunmaktadır (Koçak, 2020). İYİ Parti, merkez sağ bir yaklaşım içinde çevreyi sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi politikalarıyla ilişkilendirmekte; özellikle enerji dönüşümü ve tarımsal koruma konularına odaklanmaktadır (Acar, 2022).

Saadet Partisi, çevreyi “emanet” anlayışı çerçevesinde ele almakta ve ahlaki sorumluluğu temel alan muhafazakâr bir çevre söylemi geliştirmektedir (Öztürk, 2018). Demokrat Parti (DP), liberal muhafazakâr çizgide ekonomik kalkınma ile çevresel koruma arasında denge kurmayı hedefleyen söylemlerle öne çıkmaktadır (Arslan, 2020). Vatan Partisi, çevreyi emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık bağlamında değerlendirmekte ve doğa korumayı ulusal egemenlik meselesi olarak görmektedir (Karataş, 2021). Yeniden Refah Partisi ise çevre politikalarını ahlaki ilkelerle temellendirmekte, kalkınma ile çevre arasında uyum gözetken bir yaklaşım benimsemektedir (Yılmaz, 2023). Bu partilerin

seçimi, Türkiye’de çevre politikalarının yalnızca teknik bir alan değil, aynı zamanda siyasi, ideolojik ve kültürel düzeyde şekillenen çok katmanlı bir politika alanı olduğunu göstermektedir. Farklı ideolojik eksenlerdeki partilerin çevreye ilişkin çözüm önerileri, bu politikaların toplumsal ve yönetsel yansımalarını analiz edebilmek açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Partilerin seçiminde, Türkiye’nin siyasi yelpazesindeki çeşitliliği ve çevre politikalarındaki tutumları arasında belirgin farklılıklar ve benzerlikler göstermeleri görülmektedir. Bu çeşitlilik, çevre sorunlarına ilişkin politikaların yalnızca ideolojik ayrımlara değil, aynı zamanda kalkınma stratejilerine de bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır (Çoban, 2020).

Türkiye siyasetinde yer alan sağ, sol, milliyetçi ve muhafazakâr partiler, çevre politikalarına ilişkin yaklaşımlarını yalnızca ideolojik perspektiflerine dayanarak değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal kalkınma anlayışları doğrultusunda biçimlendirmiştir (Köse ve Ertürk, 2019). Bu da her bir partinin çevre sorunlarına nasıl yaklaştığını ve bu sorunlarla ilgili hangi politikaları önceliklendirdiğini anlamak açısından önemli bir analitik zemin sunmaktadır.

Çalışma, parti programlarında yer alan çevreye dair politikaların, seçim bildirgelerinde yapılan vurguların ve uygulanmakta olan çevre yasalarının üzerinden giderek, Türkiye’deki çevre politikalarının hangi ideolojik ve politik yaklaşımlar doğrultusunda şekillendiğini ve bu politikaların etkinliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, uluslararası çevre politikalarına Türkiye’nin uyumunun da partilerin çevre politikalarındaki tutumlarıyla nasıl örtüştüğü incelenmektedir. Bu bağlamda, seçilen siyasi partiler, Türkiye’de çevre sorunlarının politik alandaki yeri ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin çeşitliliğini görmek açısından anlamlı bir çerçeve sunmaktadır.

3.1.Siyasi Partilerin Çevre Politikalarındaki Tutum, Stratejiler ve Söylemleri

Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikaları, ideolojik temeller, toplumsal algılar ve ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. Her bir parti, çevre sorunlarını kendi dünya görüşü ve kalkınma anlayışı çerçevesinde ele almakta, buna uygun çözüm önerileri geliştirmektedir (Demirtaş, 2019). Bu politikalar genellikle sürdürülebilir kalkınma, çevre koruma ve toplumsal refah arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımla oluşturulmaktadır (Yıldız ve Ekinci, 2020).

Çevre politikalarındaki tutumlar çoğunlukla ulusal kalkınma stratejileri ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin, enerji arz güvenliği, yerli enerji üretimi, sanayileşme ve ekonomik büyüme gibi öncelikler bazı siyasi partilerin çevre politikalarını şekillendiren temel faktörler arasında yer almaktadır (Kaya, 2021b). Diğer yandan, bazı partiler çevre sorunlarına daha bütüncül ve adalet temelli bir perspektifle yaklaşmakta, çevresel adalet, yerel katılım ve ekolojik yaşam gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır (Koçak, 2020).

Partilerin çevreye dair yaklaşımları, büyük ölçüde parti programlarında, seçim beyannamelerinde, liderlerin açıklamalarında ve kamuoyuna yönelik söylemlerinde ortaya konulmaktadır. Bu belgeler, her bir partinin çevre sorunlarını nasıl algıladığını ve ne tür öncelikler belirlediğini gözler önüne sermektedir (Öztürk, 2018). Örneğin, Adalet ve Kalkınma Partisi, kalkınmacı ve teknoloji temelli bir çevre politikasını savunurken; CHP kamu yararını önceleyen sosyal demokrat bir yaklaşım ortaya koymakta; HDP ise çevreyi doğrudan insan hakları ve toplumsal eşitlikle ilişkilendirmektedir (Acar, 2022; Karataş, 2021).

Dolayısıyla, çevre politikaları Türkiye’de siyasi partiler için yalnızca bir yan politika değil, ideolojik kimliklerin ve kalkınma modellerinin ayrıştığı temel bir alan haline gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’deki siyasi partilerin çevre sorunlarına dair geliştirdikleri tutum, strateji ve söylemler, yalnızca çevre politikalarının değil, aynı zamanda genel siyasal yönelimlerin de bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikaları, seçim beyannameleri, ulusal çevre strateji belgeleri ve çevre planları temelinde şekillenmektedir. Partinin çevre politikaları, ekonomik kalkınma hedefleriyle uyumlu biçimde çevre koruma önceliklerini dengeler (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023a). Bu kapsamda, Adalet ve Kalkınma Partisi sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla atık yönetimi, yenilenebilir enerji yatırımları ve enerji verimliliği projelerini önceliklendirmektedir (TÜSİAD, 2022c). Özellikle 2017 yılında başlatılan Sıfır Atık Projesi, atıkların azaltılması ve geri dönüştürülmesi yönünde önemli adımlar içermekte olup, bu proje kapsamında toplumda çevre bilincinin artırılması hedeflenmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021e).

Enerji politikalarında ise rüzgâr ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynakların kullanımını yaygınlaştırmayı amaçlayan YEKA projeleriyle karbon emisyonlarının

azaltılması ve enerji bağımsızlığının sağlanması hedeflenmektedir (Elektrik Mühendisleri Odası, 2021; TÜSİAD, 2022f). Ancak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları çevreci sivil toplum kuruluşları tarafından büyük altyapı projelerinin çevresel etkileri nedeniyle eleştirilmekte, özellikle İstanbul'daki Kanal İstanbul ve Üçüncü Köprü projelerinin ekosisteme zarar verebileceği gündeme getirilmektedir (İstanbul Politikalar Merkezi, 2021; Doğa Derneği, 2021; WWF Türkiye, 2022c).

Bununla birlikte, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iklim değişikliği ile mücadelede kapsamlı ve somut adımlar atmakta yetersiz kaldığı, sera gazı emisyonlarının azaltılmasında daha etkili politikaların geliştirilmesi gerektiği uzman raporlarında ifade edilmektedir (Dünya Bankası, 2021).

Adalet ve Kalkınma Partisi, çevre politikalarını ekonomik kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde sürdürmeyi amaçlamaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarının temel dayanağı, çevre koruma ile ekonomik büyümeyi dengelemeyi hedefleyen stratejilerdir. Bu doğrultuda, çevre dostu projeler ve sürdürülebilir kalkınma ön plana çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda, çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek amacıyla atılan önemli adımlar arasında, atık yönetimini iyileştirmeye yönelik başlatılan Sıfır Atık Projesi öne çıkmaktadır. 2017'de başlatılan bu proje, atıkların azaltılmasını, geri dönüştürülmesini ve daha verimli bir şekilde yönetilmesini hedefler. Aynı zamanda, proje, çevreye zarar veren atıkların yeniden kullanımını teşvik etmeyi ve toplumsal çevre bilincini artırmayı amaçlamaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021d). Projenin başarısı, Türkiye genelinde atıkların doğru bir şekilde toplanmasını, ayrıştırılmasını ve geri dönüşüm oranlarını artırmak amacıyla büyük bir toplumsal kampanyaya dönüştürülmesiyle sağlanmıştır. Bu bağlamda, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Sıfır Atık Projesi, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda sosyal bilinç oluşturma noktasında da önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (TÜSİAD, 2022a).

Adalet ve Kalkınma Partisi, enerji sektöründe de dönüşüm süreçlerine büyük önem vermektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmaya yönelik çeşitli projeler geliştirilmiştir. Özellikle, rüzgâr ve güneş enerjisi gibi projelere ağırlık verilmiş ve Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) projeleri ile enerji verimliliği teşvik edilmiştir. Bu projeler, çevre dostu enerji üretimini artırmayı ve karbon emisyonlarını azaltmayı hedeflemektedir (TÜSİAD, 2022f). Yenilenebilir enerji yatırımlarının artması, Türkiye'nin enerji bağımsızlığını güçlendirirken, çevreye olan olumsuz etkilerini

minimize etmeyi amaçlamaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, rüzgâr enerjisi ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynakların kullanımını teşvik etmek için yerli üreticilerle iş birlikleri yaptığı ve bu alandaki yatırımları artırmaya yönelik teşvik edici yasalar çıkardığı da dikkat çekicidir (Elektrik Mühendisleri Odası, 2021).

Ancak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları, bazı çevre grupları ve sivil toplum kuruluşları tarafından eleştirilmektedir. Çevre örgütleri, özellikle büyük altyapı projelerinin çevreye verdiği zararları gündeme getirmektedir. Bu projeler arasında İstanbul'daki Üçüncü Köprü ve Kanal İstanbul gibi projeler yer almaktadır. Çevreciler, bu projelerin ekosistem üzerinde kalıcı tahribata yol açacağını ve biyolojik çeşitliliği tehdit edeceğini savunarak, projelere karşı çıkmaktadırlar (İstanbul Politikalar Merkezi, 2021). Bu projelerin çevresel etkilerinin yeterince göz önünde bulundurulmadığını belirten çevre grupları, çevre koruma ile ekonomik kalkınma arasında sağlıklı bir dengenin kurulamadığını ifade etmektedir. Çevrecilerin en büyük eleştirilerinden biri, bu projelerin inşa sürecinin çevresel etkilerinin değerlendirilmesinin yetersiz olduğu ve çevre bilincinin daha yüksek seviyelere taşınması gerektiğidir.

Özellikle Kanal İstanbul Projesi, Marmara Denizi'nin ekolojik dengesini bozabileceği gibi, doğal yaşam alanlarını tahrip etme potansiyeline de sahiptir. Bununla birlikte, İstanbul'un su kaynaklarının korunması ve deniz ulaşımının sağlanması açısından büyük bir stratejik öneme sahip olabileceği de belirtilmektedir (Doğa Derneği, 2021). Kanal İstanbul gibi projeler, çevre aktivistleri tarafından, ekosistem üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler bırakabileceği endişesiyle eleştirilmektedir. Bu projelerin çevre dostu bir şekilde planlanması ve olası çevresel zararların en aza indirgenmesi gerektiği savunulmaktadır (WWF Türkiye, 2022f).

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarına dair diğer bir eleştiri, iklim değişikliği ile mücadelede daha kapsamlı bir planın hayata geçirilmemiş olmasıdır. Türkiye, Paris İklim Anlaşması'na taraf olmasına rağmen, sera gazı emisyonlarını azaltma konusunda somut adımların yetersiz olduğu eleştirilmektedir. Türkiye'nin sera gazı emisyonları son yıllarda artış göstermiş ve ülke, küresel ısınmayı engellemeye yönelik taahhütlerini yerine getirme noktasında zorlanmaktadır (Dünya Bankası, 2021). Bu nedenle, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarında daha fazla yeşil enerji yatırımı ve düşük karbonlu teknolojilerin desteklenmesi gerektiği öne çıkmaktadır.

Tablo 3.1. Sıfır Atık Projesi Kapsamında Geri Kazanım Oranları (2017-2023) (%)

Yıl	Genel (%)	Plastik (%)	Kâğıt (%)	Cam (%)	Metal (%)	Organik Atık (%)
2017	13.0	9.5	14.2	10.8	8.2	5.0
2018	16.5	12.0	18.0	13.0	10.5	6.2
2019	19.8	14.8	22.1	15.5	12.8	7.5
2020	22.4	17.2	25.0	18.0	14.2	9.0
2021	25.0	19.5	28.3	20.5	16.0	10.2
2022	27.6	21.8	31.0	23.0	17.5	11.5
2023	30.0	24.0	34.2	25.5	19.0	12.8

Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023b).

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları, ekonomik kalkınma ile çevre koruma arasındaki dengeyi sağlama çabasında zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Yenilenebilir enerji projeleri gibi çevre dostu girişimler, olumlu bir adım olarak öne çıkarken, büyük ölçekli altyapı projelerinin çevresel etkileri, partinin çevre politikalarında önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Bu durum, çevre koruma ile ekonomik kalkınma arasında sürdürülebilir bir denge kurma gerekliliğini daha da vurgulamaktadır. Çevre dostu projelerin, özellikle sanayinin çevreye daha az zarar vermesini sağlayacak dönüşümlerin daha somut hale getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (TEMA Vakfı, 2022a). Bu bağlamda, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarında daha fazla sürdürülebilir uygulama ve yerel yönetimlerin daha aktif rol alması gerektiği vurgulanmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi belediyelerinde de çevre politikalarının uygulanmasında çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Finansal kaynakların yetersizliği ve bürokratik süreçler, çevre projelerinin etkin ve zamanında hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği, projelerin planlandığı şekilde ilerlemesini engelleyebilmektedir. Ayrıca, altyapı eksiklikleri ve teknik kapasite sorunları da uygulamada karşılaşılan başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Bu durumlar, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarının sahada etkili bir şekilde uygulanmasını sınırlandırmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle, merkezi ve yerel yönetimler arasında daha güçlü iş birliği

ve kaynak planlamasının yapılması önem arz etmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023b; TÜBİTAK, 2023b).

Tablo 3.2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika / Proje	Açıklama	Olumlu Yönleri	Eleştiriler
Sıfır Atık Projesi (2017)	Atık yönetimini iyileştirme ve geri dönüşümü teşvik etme projesi.	Atık miktarının azalması, geri dönüşüm oranlarının artması, çevre bilincinin yaygınlaşması.	Uygulama sürecinde bazı belediyelerin yeterli altyapıya sahip olmaması, geri dönüşüm sürecinin bazı bölgelerde yetersiz kalması.
Yenilenebilir Enerji Politikaları (YEKA Projeleri)	Rüzgâr ve güneş enerjisi yatırımları ile enerji bağımsızlığını artırma hedefi.	Yenilenebilir enerji kapasitesinin artması, yerli üretici desteği, karbon emisyonlarının azaltılması.	Fosil yakıt yatırımlarının devam etmesi, enerji sektöründe çevresel denetimlerin yetersizliği.
Kanal İstanbul Projesi	İstanbul Boğazı'na alternatif bir su yolu oluşturma projesi.	Deniz trafiğini düzenleme, stratejik su yolları oluşturma.	Ekolojik dengenin bozulması, su kaynaklarının azalması, ekosistem üzerindeki olumsuz etkiler.
Üçüncü Köprü ve Büyük Altyapı Projeleri	Ulaşımı geliştirme amaçlı büyük ölçekli projeler.	Ulaşım altyapısının güçlendirilmesi, ekonomik büyüme.	Ormanlık alan kaybı, ekolojik tahribat, hava kirliliğinin artışı.
Paris İklim Anlaşması'na Katılım (2021)	Küresel ısınmaya karşı mücadelede uluslararası taahhütlerin kabulü.	Uluslararası çevre politikalarına entegrasyon, düşük karbonlu ekonomi hedefi.	Sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda somut adımların yetersizliği, sanayi sektörünün dönüşümünde eksiklikler.
Yeşil Kalkınma Hedefleri	Sürdürülebilir sanayi ve tarım politikalarını teşvik etme hedefi.	Çevre dostu sanayi projelerinin desteklenmesi, çevresel sürdürülebilirlik bilincinin artırılması.	Uygulamaya yönelik somut adımların yetersizliği, bazı projelerin ekonomik önceliklerle çevresel etkilerinin göz ardı edilmesi.

Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023), TÜSİAD (2022c), WWF Türkiye (2022d), İstanbul Politikalar Merkezi (2021), TEMA Vakfı (2022c).

3.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), çevre politikalarında sürdürülebilir kalkınma ve sosyal adaletin temel ilkeler olarak benimsenmesine büyük önem verir. CHP'nin çevre politikaları, çevre kirliliğinin azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve ekolojik dengenin korunmasına odaklanırken, aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik güçlü adımlar atmayı hedefler. Bu bağlamda, CHP yalnızca çevreyi koruma amacı gütmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal refahı artırmayı ve ekonomik kalkınmayı çevreye duyarlı bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlar (CHP Parti Programı, 2022). CHP'nin çevre politikalarındaki bu vizyon, aynı zamanda

sosyal demokrat bir çerçevede çevresel eşitlik ve adaletin sağlanması adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Partinin çevre politikaları, çevre sorunlarıyla mücadele ederken toplumun tüm kesimlerinin eşit şekilde faydalanacağı sürdürülebilir çözümler geliştirmeye yöneliktir. Bu bağlamda, CHP'nin çevre politikalarında eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmektedir; sadece çevre değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi de amaçlanmaktadır. Parti, çevreyi koruma ile ekonomik büyümeyi entegre etmeye çalışırken, her kesimden insanın refahını artırmayı hedeflemektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). Ayrıca, çevresel adalet anlayışı, doğal kaynakların tüm toplumun ortak malı olduğu düşüncesiyle şekillenir ve çevreyi koruma süreci toplumun her katmanına dokunacak şekilde tasarlanır.

CHP'nin çevre politikalarının bir diğer önemli bileşeni, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmaktır. Parti, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişin hızlandırılması gerektiğini savunmakta ve özellikle rüzgâr, güneş ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanılmasını önermektedir. Bu çerçevede, CHP, Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını azaltmayı, enerji güvenliğini artırmayı ve çevre dostu yatırımların önünü açmayı hedeflemektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması gerektiğine ilişkin olarak, CHP'nin seçim beyannamesinde de 2030 yılına kadar Türkiye'nin enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların payının %50'ye çıkartılması hedefi vurgulanmaktadır (CHP Seçim Beyannamesi, 2023). Bu hedef, çevreyi korumanın yanı sıra, Türkiye'nin enerji bağımsızlığını kazanması açısından da kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, parti, yenilenebilir enerji sektörünün ülke ekonomisine katkı sağlarken, aynı zamanda istihdam yaratacağı ve yerel kalkınmayı destekleyeceği düşüncesindedir (TÜBİTAK, 2023a). Bu noktada, yenilenebilir enerji projelerine yönelik kamu yatırımlarının artırılması gerektiği ifade edilmektedir.

CHP'nin çevre politikalarının en büyük zorluklarından biri, bu projelerin uygulanabilirliği ve finansmanıdır. Özellikle yerel yönetimlerde bu politikaların hayata geçirilmesinde karşılaşılan finansal ve bürokratik engeller, CHP'nin çevre politikalarıyla ilgili tartışmaları derinleştirmiştir. Parti, çevre dostu projeler için gereken finansmanı sağlamakta zaman zaman güçlük çekmekte ve bu durum, çevre politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki anlaşmazlıklar, projelerin zamanında tamamlanamamasına yol açmaktadır.

(Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023; TÜBİTAK, 2023b). Bu zorluklar, bütçe kısıtlamalarından ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynaklarından kaynaklanmakta olup, TÜBİTAK raporları ve bakanlık verileriyle de somut olarak ölçülebilmektedir. Örneğin, çevre dostu projelerin tamamlanma oranlarının düşük olması ve bütçe kullanımındaki aksaklıklar, uygulamadaki güçlüklerin açık göstergeleridir. CHP ise bu tür engellerin aşılabilmesi için merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında daha etkili iş birliği gerektiğini vurgulamaktadır (TÜBİTAK, 2023b).

CHP'nin çevre politikalarında bir diğer önemli odak noktası, enerji verimliliğinin artırılması ve sanayi ile tarım sektörlerinde çevre dostu dönüşümün sağlanmasıdır. Bu bağlamda, CHP, özellikle büyük şehirlerdeki hava kirliliğini önlemek amacıyla sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Büyükşehirlerdeki ulaşım ağlarının çevre dostu hale getirilmesi, toplu taşıma sistemlerinin yaygınlaştırılması ve elektrikli araçların kullanımının artırılması hedeflenmektedir (Greenpeace Türkiye, 2023). Ayrıca, hava kalitesini artırmaya yönelik çalışmaların hızlandırılması gerektiği belirtilmektedir. CHP'nin, bu alandaki önerileri arasında, hava kirliliğini azaltmaya yönelik sanayi tesislerinin daha sıkı denetlenmesi ve temiz enerji üretimi yapacak fabrikaların teşvik edilmesi yer almaktadır (Keleş, 2019a). Bu öneriler, sadece çevre sağlığını iyileştirmeyi değil, aynı zamanda halk sağlığını korumayı ve yaşam kalitesini artırmayı da hedeflemektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasının yanı sıra, CHP'nin çevre politikaları, iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik bir dizi strateji de içermektedir. CHP, sera gazı emisyonlarını azaltmayı ve iklim değişikliğine karşı adaptasyon önlemleri almayı amaçlayan bir dizi politika önerisi sunmaktadır. Parti, çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılmasını savunmakta ve yeşil yatırım teşviklerinin artırılmasını önermektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). Bu stratejiler, yalnızca çevrenin korunmasına yönelik değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için de kritik bir öneme sahiptir. CHP'nin iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik attığı adımlar, hem ülke içindeki çevre sorunlarının çözülmesine yönelik somut bir çaba olarak hem de küresel ölçekte sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak adına önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir (TÜSİAD, 2022a).

CHP'nin çevre politikaları, katılımcı yönetim anlayışını temel almaktadır. Parti, çevre politikalarının yalnızca merkezi hükümet tarafından değil, aynı zamanda yerel halk ve

sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımıyla şekillendirilmesi gerektiğini vurgular (WWF Türkiye, 2022d). Bu yaklaşım, çevre politikalarının toplumun her kesimiyle birlikte oluşturulmasını ve çevresel adalet ile sosyal eşitlik ilkelerinin hayata geçirilmesini amaçlamaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). CHP, doğa haklarının korunması ve toplumun tüm kesimlerinin refahının artırılması hedefiyle çevre dostu projelerde yerel halkın görüşlerinin dikkate alınmasını savunmakta, böylece sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca devletin değil, toplumun ortak sorumluluğu olduğunu belirtmektedir (CHP Parti Programı, 2022; WWF Türkiye, 2022d).

Partinin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal adalet ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, enerji verimliliğinin artırılması, çevre dostu ulaşım sistemlerinin teşvik edilmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi kritik stratejiler geliştirilmiştir (CHP Seçim Beyannamesi, 2023). Ancak, bu politikaların başarılı olması için finansal kaynakların artırılması, altyapının güçlendirilmesi ve yerel yönetimlerle iş birliğinin etkin hale getirilmesi gerekmektedir (TÜBİTAK, 2023b; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023cdeok). Bu bağlamda, CHP'nin çevre politikalarının Türkiye'nin sürdürülebilir geleceğine katkıda bulunması için kapsamlı ve koordineli adımlar atılması önemlidir (TÜSİAD, 2022a).

Tablo 3.3. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Bağımsızlığı	Rüzgâr, güneş ve biyokütle enerji kaynaklarının kullanımı arttırılacak. Türkiye'nin enerji bağımsızlığı hedeflenecek.	Finansal engeller ve bürokratik sorunlar. Yenilenebilir enerji projelerine yönelik kamu yatırımlarının artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.
İklim Değişikliği ile Mücadele	Sera gazı emisyonlarının azaltılması, iklim değişikliğiyle mücadele ve adaptasyon politikalarının geliştirilmesi.	İklim değişikliğiyle mücadelede finansal kaynak sıkıntıları ve uygulama zorlukları.
Çevre Dostu Teknolojiler ve Hava Kirliliği ile Mücadele	Temiz enerji üretimi yapan sanayi tesislerinin teşvik edilmesi, hava kirliliğini azaltmaya yönelik sanayi denetimleri.	Sanayi ile tarım sektörlerinde çevre dostu dönüşümün sağlanması. Büyükşehirlerde hava kalitesinin artırılması hedefleniyor.
Sosyal Adalet ve Çevre Eşitliği	Çevre dostu projeler, toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırarak çevreyi koruma amacını güdüyor.	Yerel yönetimlerle uyumsuzluklar ve merkezi yönetimin yerel yönetimlere kaynak aktarımındaki zorluklar.
Katılımcı Yönetim ve Sivil Toplum Katılımı	Çevre politikalarının hükümetin yanı sıra yerel halk ve sivil toplum kuruluşları tarafından şekillendirilmesi.	Katılım sürecinin etkinliği ve sivil toplumun projelere katılımının artırılması gerektiği belirtiliyor.

Kaynak: CHP Parti Programı (2022), TÜBİTAK (2023a), WWF Türkiye (2022d)

3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), çevre politikalarını yerli kalkınma ve ekonomik büyüme hedefleriyle uyumlu bir şekilde şekillendirirken, çevre dostu çözümlerle ekonomik kalkınmanın paralel bir şekilde ilerlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Parti, yerli enerji kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılması ve çevre dostu sanayileşmenin teşvik edilmesi gerektiği görüşünü benimsemektedir. Bu bağlamda, MHP, özellikle yerli kömür ve nükleer enerji projelerine büyük destek verirken, çevre uzmanları bu projelerin çevresel etkilerini eleştirmektedir. Kömür ve nükleer enerji projelerinin karbon salınımını artırarak, ekosistemler üzerinde olumsuz etkiler yaratması, çevre politikalarının etkinliğini sorgulatan eleştiriler arasında yer almaktadır (TÜSİAD, 2022f). Bu projelerin çevresel maliyetleri ve uzun vadede doğaya verdikleri zararlar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı zorlaştıran önemli faktörler olarak görülmektedir.

MHP'nin çevre politikaları, doğal kaynakların korunması, su kaynaklarının verimli kullanımı ve çevre kirliliği ile mücadele gibi temel unsurlara dayanmaktadır. Parti, çevre bilincinin artırılması ve yerel yönetimlerin çevre yönetiminde aktif rol oynaması gerektiğini savunmaktadır. MHP'nin çevre dostu projeleri yerel düzeyde desteklemesi gerektiğini vurgulayan parti, bu projelerin ekonomik kalkınma ile uyum içinde ilerlemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, çevre dostu projelerin ekonomik büyümeyi desteklerken çevreye zarar vermemesi için özel bir denge oluşturulması gerektiği de vurgulanmaktadır (Uluslararası Çevre Politikaları Derneği, 2021). Bu noktada, parti, çevre politikalarının ekonomik kalkınma hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamak için yerel yönetimlerin çevre yönetimine daha fazla katılım göstermesini ve halkı bilinçlendirecek eğitimler düzenlemesini önermektedir.

Ancak, MHP'nin çevre politikalarının en büyük zorluklarından biri, çevre dostu projeler ile kalkınma projeleri arasındaki uyumsuzluktur. Özellikle yerli kömür ve nükleer enerji projeleri gibi büyük altyapı projelerinin çevresel etkilerinin daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nükleer enerji projelerinin çevresel ve sağlık riskleri, çevre aktivistleri ve akademik çevreler tarafından sıkça dile getirilen eleştiriler arasındadır. Nükleer santrallerin inşası ve işletilmesi sırasında ortaya çıkabilecek olası çevresel zararlar, özellikle nükleer atıkların yönetimi konusu, büyük bir tartışma yaratmaktadır. Nükleer enerjinin çevresel etkilerine ilişkin yapılan bazı değerlendirmeler, bu projelerin sadece enerji üretim kapasitesini artırmakla kalmayıp,

aynı zamanda ekosistemler üzerinde kalıcı olumsuz etkiler yaratabileceğini göstermektedir (TÜSİAD, 2022f). Bu tür projelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine hizmet etme noktasında önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

MHP'nin çevre politikalarında, yerel yönetimlerin çevre koruma konusunda daha fazla sorumluluk alması gerektiği de ifade edilmektedir. Parti, çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesi gibi sorunlarla mücadele etmek için daha sıkı yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin çevre dostu politikalar geliştirmesi ve halkın çevre bilincini artıracak eğitimler vermesi gerektiği önerilmektedir (Milliyetçi Hareket Partisi, 2021). Ayrıca, MHP, çevre politikalarına ilişkin daha geniş bir halk katılımı ve yerel düzeyde daha fazla sorumluluk alınması gerektiğini belirtmektedir. Yerel yönetimler, doğal kaynakların korunmasına yönelik stratejiler geliştirerek, halkı bilinçlendirme yönünde aktif bir rol üstlenebilir (MHP, 2021). Bu, çevreye duyarlı projelerin toplumda yaygınlaşmasını sağlayacak önemli bir adım olarak görülmektedir.

Bununla birlikte, MHP'nin çevre politikaları, çevre dostu teknolojilerin yeterince teşvik edilmemesi ve yeşil sanayilerin gelişiminin yavaş olması gibi eleştirilere maruz kalmaktadır. Yeşil teknolojilere yapılan yatırımların yetersizliği, yenilenebilir enerji projelerinin devreye alınmasında karşılaşılan zorluklar ve çevre dostu sanayilerin büyümesindeki yavaşlık, MHP'nin çevre politikalarının eleştirilen yönleri arasında yer almaktadır (TÜSİAD, 2022b). Çevre uzmanları, yeşil dönüşüm sürecinin hızlanması için daha somut adımlar atılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, çevre dostu sanayilerin gelişmesine yönelik daha somut düzenlemeler ve finansal teşviklerin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020c). Ayrıca, çevre dostu projelerin uygulanabilirliğinin artırılması için yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alması gerektiği ifade edilmektedir.

MHP'nin çevre politikaları, milli kalkınma ve enerji bağımsızlığı hedeflerini ön planda tutarak şekillenmişken, çevre dostu teknolojilere ve yeşil sanayilere yapılan yatırımların yetersizliği, bu politikaların eleştirilen yönlerini oluşturmaktadır. Yeşil dönüşüm sürecinin hızlanması ve çevre dostu sanayilerin desteklenmesi için daha fazla politika geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Uluslararası Çevre Politikaları Derneği, 2021). MHP'nin çevre politikaları, enerji üretimi ve çevre koruma arasında bir denge kurmaya

yönelik daha somut adımlar atması gerektiği yönünde eleştiriler almaktadır. Bu bağlamda, yeşil dönüşüm sürecinin hızlanması ve çevre dostu sanayilerin desteklenmesi için daha fazla politika geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2022e). Çevre uzmanları, çevre dostu projelerle ekonomik kalkınma arasında bir denge kurulması gerektiğini, ancak çevresel etkilerin daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada politikaların daha etkin hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu, çevre politikalarının etkinliği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

MHP'nin çevre politikaları, milli kalkınma ve enerji bağımsızlığı hedeflerini ön planda tutarak şekillenmişken, çevre dostu teknolojilere ve yeşil sanayilere yapılan yatırımların yetersizliği, bu politikaların eleştirilen yönlerini oluşturmaktadır. Yeşil dönüşüm sürecinin hızlanması ve çevre dostu sanayilerin desteklenmesi için daha fazla politika geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, çevre dostu projelerle ekonomik kalkınma arasında bir denge kurulması gerektiği, ancak çevresel etkilerin daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği açık bir şekilde ortadadır.

Tablo 3.4. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Bağımsızlığı	Yerli enerji kaynaklarının (kömür, nükleer) etkin kullanımı; enerji bağımsızlığı hedefi.	Kömür ve nükleer enerji projelerinin çevresel etkileri, karbon salınımı artışı ve uzun vadeli ekosistem zararları (TÜSİAD, 2022f).
İklim Değişikliği ile Mücadele	Doğal kaynakların korunması, su kaynaklarının verimli kullanımı, çevre kirliliğiyle mücadele.	Çevre dostu projelerle kalkınma projeleri arasındaki uyumsuzluk ve finansal-teknik yetersizlikler (MHP, 2021).
Çevre Dostu Teknolojiler ve Hava Kirliliği ile Mücadele	Çevre dostu sanayileşmenin teşviki, temiz teknoloji yatırımlarının artırılması.	Yeşil teknolojilere yapılan yatırımların yetersizliği ve yeşil sanayilerin gelişimindeki yavaşlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).
Sosyal Adalet ve Çevre Eşitliği	Çevre bilincinin artırılması, yerel yönetimlerin aktif çevre yönetimi.	Halkın çevre politikalarına katılımının artırılması ve yerel yönetimlerin kaynak sıkıntıları (Uluslararası Çevre Politikaları Derneği, 2021).

Tablo 3.4.’nün Devamı. Milliyetçi Hareket Partisi’nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Katılımcı Yönetim ve Sivil Toplum Katılımı	Yerel yönetimlerin ve halkın çevre yönetimine aktif katılımı, bilinçlendirme eğitimlerinin yaygınlaştırılması.	Katılım süreçlerinin yeterince etkin olmaması ve uygulamada zorluklar (MHP, 2021).

TÜSİAD (2022a), Uluslararası Çevre Politikaları Derneği (2021), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020), Milliyetçi Hareket Partisi (2021).

3.1.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

Halkların Demokratik Partisi (HDP), çevre politikalarını doğa ile uyumlu bir yaşamı savunarak geliştirmekte ve yerel halkların çevreyi koruma haklarını savunmaktadır. Parti, yerel halkların kendi bölgelerinde çevreyle ilgili kararlar alabilmesi gerektiğini savunarak, merkezi yönetimden bağımsız bir şekilde yerel çevre politikalarının belirlenmesini teşvik etmektedir.

HDP, bu doğrultuda ekolojik tarımın teşvik edilmesi, organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve yerel üretimin güçlendirilmesi gibi doğa dostu çözümler önererek, çevreye duyarlı bir toplum inşa etmeyi amaçlamaktadır (WWF Türkiye, 2022b). Bu yaklaşım, zaman zaman yerel halkın ekonomik ihtiyaçlarıyla çatışsa da doğa tahribatını minimize etmeye yönelik güçlü bir duruş sergilemektedir.

Ayrıca, HDP, çevre kirliliği ile mücadelede daha katılımcı bir model geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, halkın bilinçlendirilmesi amacıyla eğitim programları düzenlemeyi hedeflemektedir. Bu sayede, çevre bilincinin artırılması ve çevreye duyarlı bireylerin sayısının çoğaltılması amaçlanmaktadır (Özcan, 2021). HDP, ekolojik adaletin sağlanması için sürdürülebilir kalkınma politikaları önererek, doğa ile uyumlu bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu perspektif, çevre politikalarının sadece çevreyi korumakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal eşitliği de güçlendirecek şekilde şekillendirilmesi gerektiği anlayışını taşır.

HDP’nin çevre politikaları, çevresel sürdürülebilirliği sağlamakla kalmayıp, toplumun tüm kesimlerinin fayda sağlayacağı bir çevre yönetimini savunmaktadır. Parti, büyük altyapı projelerinin çevreye verdiği zararın önüne geçilmesi gerektiğine inanmaktadır ve halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. HDP, çevreye zarar veren projelere karşı durarak, çevre dostu çözüm arayışlarını desteklerken, yerel

halkın katılımını artırmayı da hedeflemektedir. Çevre kirliliği ile mücadele ve doğal kaynakların korunması için daha kapsamlı yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmaktadır (WWF Türkiye, 2022e).

HDP'nin çevre politikaları, genellikle doğanın korunmasına odaklanmakta olup, ekolojik çözümler geliştirilmesine öncelik vermektedir. Parti, çevre dostu projelerin halkın katılımı ile gerçekleştirilmesini amaçlamakta, bu projelerin halkın tüm kesimlerinin fayda sağlayacağı şekilde düzenlenmesi gerektiğine inanmaktadır.

HDP'nin programında, çevreye zarar veren büyük projelere karşı çıkan bir yaklaşım benimsenmiş olup, çevre dostu projelere öncelik verilmesi gerektiği ifade edilmektedir (WWF Türkiye, 2022a). Ayrıca, HDP'nin çevre politikalarında, yerel halkın çevreye dair bilinçlenmesini sağlamak amacıyla eğitim programlarının düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu eğitimlerin, çevreye duyarlı bireylerin sayısını artırarak, çevre bilincinin toplumda yaygınlaşmasını sağlaması hedeflenmektedir.

Bazı eleştirmenler HDP'nin önerdiği çevre dostu çözümlerin genellikle uygulanabilirlikten uzak ve finansal anlamda sürdürülebilir olmayan çözüm önerileri olarak değerlendirmektedir. HDP'nin büyük altyapı projelerine karşı duruşu, ekonomik kalkınma ile çevre koruma arasında nasıl bir denge kurulacağına dair net bir strateji eksikliği yaratmaktadır.

Büyük projelerin çevresel etkilerini azaltmak için geliştirilen ekolojik ve çevre dostu çözümler, bazı uzmanlar tarafından genellikle pratikte uygulanabilirlikten yoksun olarak eleştirilmektedir. Bu, HDP'nin çevre politikalarının pratikte karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukların aşılması için daha somut adımlar atılması gerektiği yönündeki görüşleri güçlendirmektedir (WWF Türkiye, 2022a).

HDP'nin çevre politikalarının en büyük gücü, doğa ile uyumlu bir toplum inşa etme amacıdır. Ancak, çevre dostu projelerin uygulanabilirliğini artırmak ve büyük altyapı projelerinin çevresel etkilerini azaltmak için daha somut ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi gerektiği açıktır. Çevre politikalarının yalnızca çevreyi korumakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal eşitlik ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de hizmet etmesi gerektiği gerçeği, parti programının temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çevre politikaları hem ekolojik hem de toplumsal düzeyde daha geniş kapsamlı bir dönüşüm gerektirmektedir (WWF Türkiye, 2022e; Özcan, 2021).

Tablo 3.5. Halkların Demokratik Partisi’nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Bağımsızlığı	Ekolojik ve yerel enerji kaynaklarının teşviki; enerji politikalarının yerel halkların katılımıyla belirlenmesi.	Merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki uyumsuzluk; finansal kaynak eksikliği ve enerji projelerinin sosyal kabul sorunları.)
İklim Değişikliği ile Mücadele	Doğal kaynakların korunması, ekolojik tarım ve organik üretimin yaygınlaştırılması; sürdürülebilir kalkınma hedefi.	Ekolojik çözümlerin ekonomik sürdürülebilirlik sorunları; büyük altyapı projelerine karşı denge kurma zorluğu.
Çevre Dostu Teknolojiler ve Hava Kirliliği ile Mücadele	Çevre dostu projelerin halkın katılımıyla uygulanması; temiz teknolojilerin ve yerel üretimin desteklenmesi.	Çevre politikalarının pratikte uygulanabilirlik sorunları; teknoloji yatırımlarının yetersizliği ve yerel kapasitelerin sınırlılığı.
Sosyal Adalet ve Çevre Eşitliği	Yerel halkların çevre kararlarına katılımının artırılması; ekolojik adalet ve toplumsal eşitliğin sağlanması.	Ekolojik koruma ile ekonomik kalkınma arasında stratejik denge eksikliği; toplumsal farkındalık ve eğitimde yetersizlikler.
Katılımcı Yönetim ve Sivil Toplum Katılımı	Halkın bilinçlendirilmesi için eğitim programları düzenlenmesi; yerel ve sivil toplum katılımının artırılması.	Katılım süreçlerinde uygulama zorlukları; eğitimlerin yaygınlaştırılmasında kaynak ve organizasyon sorunları.

WWF Türkiye (2022d), Özcan (2021)

3.1.5. İYİ Parti

İYİ Parti, çevre politikalarında sürdürülebilir kalkınmayı ve çevre dostu teknolojilerin kullanımını temel alan bir yaklaşım benimsemektedir. Parti, özellikle yeşil dönüşüm projelerinin hızlandırılması ve çevre dostu sanayilerin teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, çevre kirliliği ile mücadelenin öncelikli alanlarından biri olarak ele alınırken, bu sürecin yerel halkların katılımı ile daha etkin bir hale getirilebileceği savunulmaktadır. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin çevre politikalarında daha fazla söz sahibi olmasını teşvik eden İYİ Parti, aynı zamanda ekolojik denetim süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Partinin bu alanda önerdiği yeni düzenlemeler, çevre yönetiminin daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021c).

İYİ Parti’nin çevre politikalarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak büyük bir öneme sahiptir. Parti, çevre dostu projelerin hayata geçirilmesinde finansal kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ifade etmekte, ancak uygulama kapasitesinin sınırlı olduğu

eleştirilerini de almaktadır. Bu noktada, çevre politikalarının hayata geçirilmesi için güçlü bir mali altyapı ve uygulama kapasitesinin oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. İYİ Parti, çevre dostu projelerin başarılı olabilmesi için bu altyapıların oluşturulmasını ve projelerin sürdürülebilir şekilde yönetilmesini savunmaktadır (İYİ Parti Çevre Politikaları, 2021).

Parti'nin çevre politikalarında özellikle yerel halkın katılımı büyük bir öneme sahiptir. Parti, yerel yönetimlerin çevre politikalarına daha fazla dahil olmasının gerekliliğini savunmakta ve yerel düzeyde çevre koruma yasalarının güçlendirilmesini istemektedir. Aynı zamanda, çevre kirliliğiyle mücadelede yerel yönetimlerin aktif rol alması gerektiği vurgulanmaktadır.

İYİ Parti'nin çevre stratejileri, çevre dostu altyapı projeleri, enerji verimliliği artırma projeleri ve doğal kaynakların korunmasına yönelik geniş kapsamlı öneriler sunmaktadır (İYİ Parti Çevre Politikaları, 2021). Bu projelerin başarılı olabilmesi için yerel yönetimlerin çevre dostu projelerde kritik bir rol oynayacağı, parti tarafından sıkça dile getirilen bir diğer önemli ilkedir.

Bununla birlikte, İYİ Parti'nin çevre politikaları, pratikte bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Finansal kaynakların yetersizliği, çevre politikalarının uygulanabilirliğini sınırlayan önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, parti çevre politikalarının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi için devletin bütçesinin artırılmasını ve özel sektörle iş birliklerinin güçlendirilmesini savunmaktadır. Ayrıca, yeşil dönüşüm süreçlerinin hızlandırılması ve çevre dostu sanayilerin gelişmesi için devletin daha fazla finansal destek sağlaması gerektiği ifade edilmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021a).

İYİ Parti, çevre politikalarını sürdürülebilir kalkınma, yeşil enerji ve çevre dostu ekonomi inşası gibi anahtar ilkeler üzerine inşa etmektedir. Parti, çevreyi koruma hedefinin ekonomik büyüme ve toplumsal refah ile uyumlu bir şekilde ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır (İYİ Parti, 2021). Bu doğrultuda, yenilenebilir enerjiye yatırım yapılması, su kaynaklarının verimli kullanılması ve doğal alanların korunması, İYİ Parti'nin çevre politikalarının temel öncelikleri arasında yer almaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmak ve çevreye zarar vermeden enerji ihtiyacını karşılamak için önemli bir araç olarak görülmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021d). Güneş, rüzgâr ve biyokütle enerjisinin etkin

şekilde kullanılması gerektiği vurgulanan konular arasında yer almakta ve bu tür projelerin devlet tarafından desteklenmesi gerektiği görüşü ortaya konmaktadır.

Su kaynaklarının verimli kullanımı, İYİ Parti'nin çevre politikalarının en çok vurgulanan konularından biridir. Türkiye için stratejik öneme sahip olan su kaynaklarının korunması ve su tasarrufu sağlanması adına projeler geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, suyun daha verimli kullanılması ve sulama yöntemlerinin çağdaşlaştırılması gerektiği öne sürülmektedir. Ayrıca, doğal alanların korunması, özellikle ormanlık alanlar ve biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda da daha etkin politikaların uygulanması gerektiği savunulmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021a).

İYİ Parti, çevre dostu projelerin yalnızca merkezi hükümet düzeyinde değil, aynı zamanda yerel yönetimler ve halkla birlikte yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, çevre bilincinin artırılması ve yerel düzeyde halkın aktif katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Parti, yerel yönetimlerin çevre dostu projelerin uygulanmasında kritik bir rol oynadığını belirtmekte ve bu projelerin başarılı olabilmesi için yerel yönetimlerin gerekli altyapı desteğini sağlaması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Yerel yönetimlerin çevre politikalarında rol alması gerektiği ve çevre dostu projelerin halkla birlikte gerçekleştirilmesi gerektiği, parti tarafından sıkça dile getirilen bir diğer önemli ilkedir. Bu yaklaşım, sadece çevreyi korumakla kalmaz, aynı zamanda toplumun çevre bilincini artırarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunur.

Yeşil dönüşüm sürecinin hızlandırılması, İYİ Parti'nin çevre politikalarındaki bir diğer önemli unsurdur. Yeşil dönüşüm, çevre dostu sanayilerin gelişmesi ve karbon salınımının azaltılması adına kritik bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu sürecin hızlanması için finansal teşviklerin artırılması ve yeşil enerji projelerinin devlet desteğiyle daha geniş çapta uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda, parti, çevre dostu sanayilerin ve yeşil dönüşümün başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bürokratik engellerin aşılması gerektiğine dikkat çekmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021b).

Ancak, İYİ Parti'nin çevre politikaları, finansal engeller ve bürokratik zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Yeşil dönüşüm sürecinin hızlandırılması ve çevre dostu sanayilerin gelişmesinin desteklenmesi adına atılacak adımlar genellikle bütçe kısıtlamaları ve bürokratik engeller nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, çevre dostu

sanayilerin hızlı bir şekilde gelişebilmesi için daha fazla teşvik ve stratejik yatırımların yapılması gerektiği, partiye yöneltilen başlıca eleştiriler arasındadır. Ayrıca, yeşil dönüşümün etkili bir şekilde yönetilebilmesi için siyasi irade ve uzun vadeli politikaların oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. İYİ Parti'nin çevre politikalarının daha somut adımlarla desteklenmesi gerektiği görüşü, partiye yöneltilen eleştiriler arasında yer almaktadır (İYİ Parti, 2021).

Tablo 3.6. İYİ Parti'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Bağımsızlığı	Ekolojik ve yerel enerji kaynaklarının teşviki; enerji politikalarının yerel halkların katılımıyla belirlenmesi.	Merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki uyumsuzluk; finansal kaynak eksikliği; enerji projelerinin sosyal kabul sorunları.
İklim Değişikliği ile Mücadele	Doğal kaynakların korunması, ekolojik tarım ve organik üretimin yaygınlaştırılması; sürdürülebilir kalkınma hedefi.	Ekolojik çözümlerin ekonomik sürdürülebilirlik sorunları; büyük altyapı projelerine karşı denge kurma zorluğu.
Çevre Dostu Teknolojiler ve Hava Kirliliği ile Mücadele	Çevre dostu projelerin halkın katılımıyla uygulanması; temiz teknolojilerin ve yerel üretimin desteklenmesi.	Çevre politikalarının pratikte uygulanabilirlik sorunları; teknoloji yatırımlarının yetersizliği; yerel kapasitelerin sınırlılığı.
Sosyal Adalet ve Çevre Eşitliği	Yerel halkların çevre kararlarına katılımının artırılması; ekolojik adalet ve toplumsal eşitliğin sağlanması.	Ekolojik koruma ile ekonomik kalkınma arasında stratejik denge eksikliği; toplumsal farkındalık ve eğitimde yetersizlikler.
Katılımcı Yönetim ve Sivil Toplum Katılımı	Halkın bilinçlendirilmesi için eğitim programları düzenlenmesi; yerel ve sivil toplum katılımının artırılması.	Katılım süreçlerinde uygulama zorlukları; eğitimlerin yaygınlaştırılmasında kaynak ve organizasyon sorunları.

Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021), İYİ Parti (2021), TÜSİAD (2022e), Uluslararası Çevre Politikaları Derneği (2021), Yılmaz ve Kaya (2020).

3.1.6. Saadet Partisi

Saadet Partisi, çevre politikalarında doğa dostu kalkınma anlayışını benimseyerek çevrenin korunmasına yönelik çözümler geliştirirken, aynı zamanda sosyal adalet

perspektifini öne çıkarır. Bu çerçevede, çevreye yönelik yapılacak tüm müdahalelerin sadece ekolojik fayda sağlamasının değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine de katkıda bulunması gerektiği savunulmaktadır. Parti, ekolojik dengenin korunmasını, çevre kirliliğiyle mücadeleyi ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını, toplumsal refahın artırılmasıyla paralel bir şekilde ele alır. Bu doğrultuda, tarımda ekolojik yöntemlerin benimsenmesi, organik tarımın teşvik edilmesi ve çevre dostu üretim süreçlerinin ön plana çıkarılması gibi stratejiler geliştirilmiştir (Saadet Partisi, 2021).

Saadet Partisi, çevre kirliliğini önlemek amacıyla su kaynaklarının verimli kullanılmasını ve geri dönüşüm sistemlerinin yaygınlaştırılmasını önerir. Bu politikalar, sadece çevreye olan olumsuz etkilerin azaltılmasını değil, aynı zamanda kaynakların daha verimli ve adil bir şekilde dağıtılmasını da hedefler. Enerji verimliliği projeleri ve çevre dostu sanayi uygulamaları, çevre politikalarının temel bileşenlerinden biridir. Saadet Partisi, büyük sanayi projelerinin çevreye verdiği zararı minimize etmek ve daha doğa dostu alternatiflerin geliştirilmesini sağlamak için sıkı denetimlerin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Saadet Partisi, 2021). Ayrıca, halkın bilinçlendirilmesi amacıyla çevre dostu yaşam tarzlarının teşvik edilmesi ve atık yönetimi alanında çeşitli projelerin uygulanması gerektiği belirtilmektedir (Saadet Partisi, 2021).

Sosyal adalet ilkesini çevre politikalarında ön planda tutan Saadet Partisi, çevre sorunlarını sadece ekolojik bir bakış açısıyla ele almakla kalmaz, bu sorunların çözülmesinde toplumsal eşitsizliklerin de giderilmesi gerektiğini savunur. Parti, doğanın korunmasının, ekonomik ve sosyal adaletin sağlanmasıyla da doğrudan bir ilişkisi olduğuna inanır. Bu nedenle, çevre politikalarının toplumun tüm kesimlerinin yararına olacak şekilde tasarlanması gerektiği vurgulanır. Bu anlayışla, çevre dostu kalkınma, sadece ekolojik dengeyi sağlamayı değil, aynı zamanda daha adil bir toplumsal yapının oluşturulmasını hedefler (TÜSİAD, 2022c).

Saadet Partisi, tarımda ekolojik yöntemlerin benimsenmesini teşvik eder. Kimyasal maddeler yerine doğa dostu ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin tercih edilmesi gerektiğini ifade ederken, organik tarımın hem çevreyi koruma hem de çiftçilerin daha sağlıklı ürünler yetiştirebilmesi ve gelirlerinin artırılması için önemli bir çözüm olduğunu savunur. Bu bağlamda, yerel üretimin artırılması ve organik tarımın teşvik edilmesi gerektiği üzerinde durulur (Saadet Partisi, 2021). Tarımda biyolojik çeşitliliğin

korunması, toprak verimliliği ve su kaynaklarının korunması gibi çevresel hedefler de partinin çevre politikalarının önemli unsurlarını oluşturur.

Atık yönetimi, Saadet Partisi'nin çevre politikalarında bir diğer önemli alanı oluşturur. Parti, atıkların doğru bir şekilde yönetilmesi, geri dönüşüm oranlarının artırılması ve sanayi atıklarının çevreye zarar vermeyecek şekilde işlenmesi gerektiğini savunur. Ayrıca, atıkların geri dönüştürülmesi için etkin bir altyapı kurulması gerektiği ve yerel yönetimlerin bu alandaki rolünün arttırılması gerektiği ifade edilir. Bu çerçevede, halkın bilinçlendirilmesi amacıyla eğitim programlarının düzenlenmesi gerektiği vurgulanır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021c). Bu politika hem çevre kirliliğini azaltmayı hem de doğal kaynakları daha verimli kullanmayı amaçlamaktadır.

Saadet Partisi, çevre dostu yaşam tarzlarının yaygınlaştırılmasını savunur. Çevre dostu ürünlerin ve yeşil teknolojilerin kullanımının artırılması gerektiğini belirten parti, çevre dostu ürünlerin piyasada daha ulaşılabilir hale getirilmesini ve yeşil dönüşüm sürecinin hızlandırılmasını önerir. Bu yaklaşım, çevreyi korumakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal farkındalığı artırarak daha sürdürülebilir bir toplum yapısının oluşmasına katkı sağlar (Saadet Partisi, 2021).

Sanayi sektöründe çevre dostu üretim yöntemlerinin uygulanmasını savunan Saadet Partisi, çevre dostu sanayilerin geliştirilmesi için çeşitli teşvikler önerir. Bu dönüşüm sürecinin devlet desteğiyle hızlandırılmasını savunan parti, çevre dostu teknolojilerin daha geniş çapta uygulanabilmesi için yerel yönetimlerin de bu sürece dahil edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu yaklaşım, hem çevre dostu sanayilerin gelişmesini sağlar hem de yeşil dönüşümün hızlandırılmasına katkıda bulunur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021b).

Saadet Partisi, çevre dostu politikaların yalnızca çevreyi korumak için değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanması amacıyla da uygulanması gerektiğini savunur. Çevre sorunlarının çözülmesiyle birlikte, bu çözüm süreçlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya katkı sağlayacağına inanır. Bu bağlamda, Saadet Partisi'nin çevre politikaları, toplum merkezli ve adil bir kalkınma vizyonuna dayanmaktadır (Saadet Partisi, 2021).

Tablo 3.7. Saadet Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Bağımsızlığı	Enerji verimliliği projelerinin desteklenmesi; çevre dostu sanayi uygulamalarının yaygınlaştırılması; büyük sanayi projelerinin çevresel etkilerinin sıkı denetlenmesi; ekolojik ve yerel enerji kaynaklarının teşviki.	Finansman ve teknoloji eksiklikleri; büyük projelerde çevresel denetimlerin yetersizliği; yerel yönetimlerin süreçlere katılımının sınırlı olması.
İklim Değişikliği ile Mücadele	Doğa dostu kalkınma anlayışı çerçevesinde ekolojik dengenin korunması; organik ve ekolojik tarımın teşvik edilmesi; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı; çevre kirliliği ile mücadelede sosyal adaletin sağlanması.	Ekonomik kalkınma ile ekolojik dengeyi koruma arasındaki uyumsuzluk; sosyal adalet ile çevresel hedeflerin dengelenmesindeki zorluklar.
Çevre Dostu Teknolojiler ve Hava Kirliliği ile Mücadele	Çevre dostu sanayi ve teknolojilerin yaygınlaştırılması; geri dönüşüm sistemlerinin geliştirilmesi; su kaynaklarının verimli kullanımı; çevre dostu üretim süreçlerinin desteklenmesi; halkın çevre bilincinin artırılması.	Teknoloji yatırımlarındaki yetersizlik; geri dönüşüm altyapısının eksikliği; halkın çevre dostu uygulamalara adaptasyonunda bilinçlendirme zorlukları.
Sosyal Adalet ve Çevre Eşitliği	Çevre politikalarının toplumsal eşitsizlikleri giderici ve adil bir şekilde uygulanması; ekolojik adaletin sağlanması; çevre koruma ile ekonomik ve sosyal adaletin paralel yürütülmesi; sürdürülebilir kalkınmanın toplum yararına olması.	Toplumsal farkındalığın yetersizliği; çevresel çözümler ile ekonomik kalkınmanın dengelenmesinde yaşanan sorunlar; sosyal katılımı eksiklikler.
Katılımcı Yönetim ve Sivil Toplum Katılımı	Halkın bilinçlendirilmesi için eğitim programlarının yaygınlaştırılması; yerel yönetimlerin ve sivil toplumun çevre politikalarına aktif katılımının artırılması; çevre dostu yaşam tarzlarının teşviki.	Eğitimlerin organizasyon ve kaynak eksiklikleri; sivil toplum katılımının sınırlı olması; halkın çevre konularında bilinçlendirilmesindeki güçlükler.

Kaynak: Saadet Partisi, Çevre Politikaları ve Doğa Dostu Kalkınma, 2021; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021; TÜSİAD, 2022a.

3.1.7. Demokrat Parti (DP)

Demokrat Parti, çevre politikalarını sürdürülebilir kalkınma ilkesine dayandırarak şekillendirmekte ve çevre dostu uygulamaların ekonominin temel unsuru haline gelmesini amaçlamaktadır. Parti, çevre korumanın yalnızca ekolojik bir sorumluluk olmadığını, aynı zamanda ekonomik kalkınma için bir zorunluluk olduğunu savunur. Bu görüş, çevre dostu politikaların yalnızca ekolojik faydalar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik kalkınmayı da destekleyebileceği inancını taşımaktadır. Parti, doğal kaynakların verimli kullanımı ve atıkların minimize edilmesinin kritik önemde olduğunu belirtmekte ve bunun sürdürülebilir bir kalkınma için temel unsurlar olduğuna dikkat çekmektedir (Demokrat Parti, 2021a; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020).

Demokrat Parti'nin çevre politikalarındaki en önemli vurgulardan biri, yerel yönetimlerin çevre yönetiminde daha fazla söz sahibi olmasının sağlanmasıdır. Parti, çevre yönetiminin yerel düzeyde daha etkin bir şekilde yapılması gerektiğini savunur. Bu, yerel halkın çevre bilinci konusunda eğitilmesi ve yerel düzeyde çevre dostu politikaların geliştirilmesi anlamına gelir. Demokrat Parti, çevre politikalarının halkla yakın bir ilişki içinde olması gerektiğini savunarak, yerel halkı çevre bilinci konusunda eğitmek için çeşitli projeler önermektedir. Bu projeler, yerel halkın çevreye duyarlı politikalar üretmesini ve bu politikaların toplumda yaygınlaşmasını amaçlamaktadır (Demokrat Parti, 2021b). Bu yaklaşım, çevre sorunlarına yerinden çözümler geliştirilmesi, halkın katılımının artırılması ve sürdürülebilir çözümler için daha hızlı aksiyon alınması açısından önemli bir adım olarak görülmektedir.

Demokrat Parti, çevreye duyarlı sanayi projelerinin yaygınlaştırılmasını ve özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir. Fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmenin hem çevreyi koruyacağı hem de ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılacağına inanmaktadır. Bu doğrultuda, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve diğer yenilenebilir enerji projelerinin hızla geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve fosil yakıtlara olan bağımlılığın azaltılması için kritik bir adım olarak görülmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020). Ayrıca, enerji verimliliği projelerinin hızla uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Enerji verimliliği yalnızca

Çevresel faydalar sağlamayacak, aynı zamanda enerjinin daha verimli kullanılmasını sağlayarak ekonominin sürdürülebilirliğine de katkı sağlayacaktır (Keleş, 2019a).

Demokrat Parti'nin evre politikalarındaki diğer bir önemli unsur ise, sürdürülebilir tarım uygulamalarıdır. Ekolojik tarım yöntemlerinin teğvik edilmesi ve su kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması gerektiği parti programında açıkça belirtilmiştir. Tarımda evre dostu üretim yöntemlerinin kullanılması, toprak erozyonunun önlenmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi stratejiler, Demokrat Parti'nin evre politikalarının temel unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca, yerli üretim teğvik edilmesi, organik tarımın yaygınlaştırılması ve evre dostu üretim yöntemlerinin desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (evre, şehircilik ve İklım Değişikliği Bakanlığı, 2021e). Bu politikalar, tarımda sürdürülebilirliği sağlamayı ve doğal kaynakları korumayı hedefler. Ayrıca, evre dostu üretim yöntemlerinin teğvik edilmesi, yerel ekonominin kalkınmasına da katkı sağlayacak bir strateji olarak görülmektedir.

Bununla birlikte, Demokrat Parti, su kaynaklarının korunmasını, ormanların varlığının sürdürülmesini ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını da önemli hedefler arasında saymaktadır. Bu konulara ilişkin ulusal bir planın oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Su kaynaklarının verimli kullanımı, orman alanlarının korunması ve biyolojik çeşitliliğin artırılması, çevreyi korumanın yanı sıra toplumsal faydalar da sağlayacaktır. Bu bağlamda, Demokrat Parti, suyun doğru şekilde yönetilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir bir biçimde kullanılması gerektiğine inanmaktadır (Demokrat Parti, 2021b). Bu yaklaşım, doğal kaynakların korunması ile kalkınma süreçlerinin uyumlu hale getirilmesine yönelik bir strateji sunmaktadır.

Enerji politikaları da Demokrat Parti'nin evre politikaları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaparak dışa bağımlılığı azaltmak ve yerli enerji üretim kapasitesini artırmak, parti için öncelikli hedeflerden biridir. Yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesi ve bu projelerin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (evre, şehircilik ve İklım Değişikliği Bakanlığı, 2021a). Bu projeler, yalnızca çevresel faydalar sağlamayı değil, aynı zamanda ekonominin daha bağımsız ve sürdürülebilir hale gelmesini amaçlamaktadır. Ancak, bu projelerin başarıya ulaşabilmesi için gerekli altyapı yatırımlarının yapılması gerektiği de vurgulanmaktadır (Keleş, 2019a).

Demokrat Parti'nin çevre politikalarına dair eleştiriler de bulunmaktadır. Çevre dostu kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki dengenin nasıl sağlanacağına dair net bir yol haritasının olmaması, eleştirilerin temel nedenidir. Bu noktada, kalkınma sürecinde çevresel sürdürülebilirliğin nasıl somut adımlarla hayata geçirileceği konusunda belirsizlikler mevcuttur. Çevre dostu kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki dengeyi sağlamak için daha belirgin ve somut stratejilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Keleş, 2019c). Ayrıca, çevre dostu çözümlerin kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi için daha net bir yol haritası oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu eleştiriler, Demokrat Parti'ye çevre politikalarını daha somut eylem planlarıyla destekleme ve kalkınma ile çevresel sürdürülebilirliği uyumlu hale getirecek stratejiler geliştirme yönünde bir öneri sunmaktadır.

Sonuç olarak, Demokrat Parti, çevre dostu kalkınmayı ekonomik büyüme ile uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir yaklaşım benimsemekte ve çevre yönetimini yerel düzeyde daha etkin hale getirmeyi hedeflemektedir. Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve yenilenebilir enerji projelerinin desteklenmesi, Demokrat Parti'nin çevre politikalarının temel taşlarıdır. Ancak, çevre dostu çözümler ile kalkınma arasındaki dengeyi sağlayacak somut eylem planlarının eksikliği, partinin çevre politikaları üzerinde eleştiriler almasına neden olmaktadır.

Tablo 3.8. Demokrat Parti'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği	Yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesi; fosil yakıt bağımlılığının azaltılması; enerji verimliliği projelerinin yaygınlaştırılması; çevre dostu sanayi uygulamalarının teşvik edilmesi.	Finansman ve altyapı yatırımlarının yetersizliği; teknolojik eksiklikler; projelerin etkin uygulanmasında yaşanan güçlükler.
Sürdürülebilir Tarım ve Doğal Kaynakların Korunması	Ekolojik ve organik tarımın teşvik edilmesi; su kaynaklarının verimli kullanılması; toprak erozyonunun önlenmesi; biyolojik çeşitliliğin korunması; yerli üretimin desteklenmesi.	Tarımsal tekniklerin yaygınlaştırılmasında yetersizlik; su yönetiminde altyapı sorunları; doğal kaynakların aşırı kullanımı ve korunmasında eksiklikler.

Tablo 3.8.'in Devamı. Demokrat Parti'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika Hedefleri	Zorluklar ve Engeller
Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi ve Halk Katılımı	Yerel yönetimlerin çevre yönetiminde daha etkin hale getirilmesi; halkın çevre bilinci ve katılımının artırılması; yerel düzeyde çevre politikalarının geliştirilmesi.	Yerel yönetimlerin yetki ve kaynak eksikliği; halkın çevre konusunda yetersiz bilinci; katılım süreçlerinin sınırlı olması.
Çevre Dostu Kalkınma ve Ekonomik Büyüme	Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi; sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik büyüme ile uyumlu hale getirilmesi; çevre dostu sanayi projelerinin desteklenmesi.	Çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme arasında net strateji eksikliği; somut eylem planlarının bulunmaması.
Doğal Kaynakların Korunması ve Biyolojik Çeşitlilik	Su kaynaklarının korunması; orman alanlarının sürdürülebilir yönetimi; biyolojik çeşitliliğin artırılması ve korunması; ulusal düzeyde kapsamlı çevre planlarının oluşturulması.	Doğal kaynakların aşırı kullanımı; koruma politikalarının etkin uygulanmaması; yetersiz planlama ve denetim mekanizmaları.

Kaynak: Demokrat Parti, 2021a; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021; Keleş, 2019c.

3.1.8. Vatan Partisi

Vatan Partisi, çevre politikalarını sadece ekolojik dengeyi koruma amacından öte, sosyal adalet ve ulusal kalkınma perspektifinden de ele almaktadır. Parti, çevre sorunlarının yalnızca doğa ile ilgili değil, aynı zamanda insan yaşamı ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çevre dostu kalkınma anlayışının halkın refahını artırmaya yönelik olması gerektiğini savunur. Çevre koruma önlemlerinin, aynı zamanda ekonomik büyümeyi destekleyici ve toplumsal eşitsizlikleri azaltıcı bir işlev üstlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Vatan Partisi, çevre dostu kalkınma modellerinin, ekonomik büyümeyi ve toplumsal adaleti bir arada sağlamanın temel yolu olduğuna inanmaktadır (Vatan Partisi, 2022). Parti programında, çevre dostu kalkınmanın yalnızca ekolojik faydalar sağlamayacağını, aynı zamanda sosyal ve ekonomik kalkınma açısından da faydalı olacağı ifade edilmektedir (Vatan Partisi, 2022c).

Vatan Partisi'nin çevre politikalarında, yerli enerji kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması büyük bir önem taşımaktadır. Enerji bağımsızlığının sağlanmasının yalnızca

ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği de pekiştireceği savunulmaktadır. Parti, enerji alanında dışa bağımlılığı azaltmayı hedeflerken, aynı zamanda çevre dostu ve yerli enerji üretim yöntemlerinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Vatan Partisi, 2022b). Bu bağlamda, nükleer enerji projelerinin çevresel etkilerinin minimize edileceği belirtilerek, bu projelerin ülkenin enerji güvenliği açısından stratejik bir adım olduğuna dikkat çekilmektedir. Ancak, nükleer enerjiye karşı çıkan çevre aktivistleri, bu projelerin uzun vadede çevreye olan potansiyel zararlarını gündeme getirmektedir.

Özellikle nükleer atıkların yönetimi ve enerji üretiminde meydana gelebilecek kazaların olası etkileri hakkında endişeler dile getirilmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021d). Vatan Partisi, bu eleştirileri dikkate alarak, nükleer enerji projelerinin çevreye olan olası zararlarını önlemek amacıyla ek önlemler alınması gerektiğini savunmaktadır (Vatan Partisi, 2022a).

Su kaynaklarının korunması, Vatan Partisi'nin çevre politikalarında önemli bir yere sahiptir. Su, her türlü yaşam ve tarım için vazgeçilmez bir kaynak olarak kabul edilmektedir ve bu nedenle parti, suyun verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik çeşitli tedbirlerin alınması gerektiğini savunmaktadır. Tarımda modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması, suyun daha verimli kullanılmasını sağlayacak adımlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, su kaynaklarının korunmasına dair kapsamlı bir yasa geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2022b). Bu yasaların, su kaynaklarının daha verimli yönetilmesine, atık suyun geri kazanılmasına ve suyun tasarruflu kullanılmasına yönelik somut düzenlemeler içermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Su yönetimi konusunda ülke çapında uygulamaların geliştirilmesi gerektiği ve bu alanda hükümetin daha fazla yatırım yapması gerektiği de parti tarafından dile getirilen bir diğer önemli noktadır (WWF Türkiye, 2022d). Parti programında, suyun korunmasına yönelik olarak yerel yönetimlerin sorumluluklarının artırılmasının, etkili su yönetimi için kritik bir adım olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sanayi sektörü de Vatan Partisi'nin çevre politikalarında dikkatle ele alınan bir diğer önemli alanı oluşturmaktadır. Parti, çevre dostu üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılmasını ve bu doğrultuda sanayinin çevreye duyarlı hale gelmesini zorunlu bir hedef olarak belirlemektedir. Çevreye zarar vermeyen teknolojilerin üretim süreçlerine dahil edilmesi gerektiği, yeşil teknolojilerin ve temiz üretim süreçlerinin sanayiye entegre edilmesi

gerektiği ifade edilmektedir (Vatan Partisi, 2022c). Parti, bu hedeflere ulaşabilmek için kamu ve özel sektör arasında daha güçlü bir iş birliği geliştirilmesi gerektiğini savunur. Sanayinin çevreye duyarlı hale getirilmesi için devletin teşvik edici politikalar oluşturması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu politikalar arasında çevre dostu teknolojilere yatırım yapan şirketlere vergi teşviklerinin sunulması ve yeşil üretim süreçlerinin hızla yaygınlaştırılması yer almaktadır (Vatan Partisi, 2022c). Ayrıca, temiz üretim süreçlerinin devlet destekleriyle yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir (Vatan Partisi, 2022c).

Vatan Partisi'nin çevre politikalarına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle nükleer enerji projelerinin çevresel etkileri konusunda çevreciler ve bazı uzmanlar, uzun vadede bu projelerin çevreye ciddi zararlar verebileceği endişesini taşımaktadır. Nükleer atıkların yönetimi ve enerji üretiminde meydana gelebilecek kazaların potansiyel etkileri hakkında çeşitli uyarılar yapılmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021b). Ayrıca, çevre dostu projelere halkın katılımı konusunda yetersizlikler olduğu ve bu projelerin halkla daha fazla iş birliği içinde yürütülmesi gerektiği dile getirilmektedir.

Çevre projelerinin halkın katılımıyla yürütülmesinin, projelerin daha etkili olmasını sağlayacağı ve yerel halkın çevre sorunlarına duyarlılığını artıracağı vurgulanmaktadır (WWF Türkiye, 2022). Bu bağlamda, Vatan Partisi ise, çevre projelerinin halkla daha fazla etkileşim içinde olması gerektiğini kabul etmekte ve yerel halkın bilinçlendirilmesi için daha fazla eğitim programı düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır (TÜSİAD, 2022a). Parti, halkın çevre sorunları konusunda daha duyarlı hale gelmesi ve çevre politikalarına aktif katılım göstermesi için çeşitli bilgilendirme ve eğitim kampanyalarının başlatılmasının önemine değinmektedir (TÜSİAD, 2022a).

Sonuç olarak, Vatan Partisi, çevre dostu kalkınmayı ekonomik büyüme ve toplumsal adaletle uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Yerli enerji kaynaklarının etkin kullanımı, çevre dostu sanayi üretimi, su kaynaklarının korunması ve yeşil teknolojilerin desteklenmesi gibi konularda çeşitli politikalar geliştirmekte ve bu politikaların uygulanması için somut adımlar atmaktadır. Ancak, nükleer enerji projeleri ve çevre dostu projelere halk katılımı gibi konularda eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştiriler, partiye daha somut ve geniş katılımlı eylem planları geliştirme yönünde bir öneri sunmaktadır (Vatan Partisi, 2022c).

Tablo 3.9. Vatan Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika ve Hedefler	Zorluk ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği	Yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımı; enerji bağımsızlığının sağlanması; nükleer enerji projelerinin çevresel etkilerinin minimize edilmesi; enerji verimliliği.	Nükleer enerji projelerinin çevresel riskleri; nükleer atık yönetimi ve kazaların potansiyel etkileri; teknolojik ve finansal zorluklar.
Sürdürülebilir Tarım ve Doğal Kaynakların Korunması	Su kaynaklarının korunması; modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması; atık suyun geri kazanımı; kapsamlı su yönetimi yasalarının çıkarılması.	Su yönetiminde altyapı eksiklikleri; yerel yönetimlerin kapasite sorunları; su kaynaklarının aşırı kullanımı ve koruma eksiklikleri.
Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi ve Halk Katılımı	Halkın çevre bilinci ve katılımının artırılması; çevre projelerinde halkla iş birliği; eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesi.	Halk katılımının yetersizliği; eğitim faaliyetlerinin yetersizliği; yerel halkın çevre konularına duyarlılığının artırılması gereği.
Çevre Dostu Kalkınma ve Ekonomik Büyüme	Çevre dostu kalkınmanın ekonomik büyüme ve toplumsal adaletle uyumlu hale getirilmesi; yeşil teknolojilerin ve çevre dostu sanayi projelerinin desteklenmesi.	Ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik arasında denge kurmada zorluklar; somut eylem planlarının eksikliği.
Doğal Kaynakların Korunması ve Biyolojik Çeşitlilik	Su kaynaklarının ve diğer doğal kaynakların korunması; biyolojik çeşitliliğin artırılması; sürdürülebilir çevre politikalarının geliştirilmesi.	Doğal kaynakların aşırı kullanımı; koruma politikalarının etkin uygulanamaması; yetersiz planlama ve denetim.

Kaynak: Vatan Partisi, 2022a; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021; TÜSİAD, 2022e; WWF Türkiye, 2022.

3.1.9.Yeniden Refah Partisi

Yeniden Refah Partisi, çevre politikalarını milli ekonomi, yerli kaynakların korunması ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde ele almaktadır (YRP Parti Programı, 2023). Parti, milli görüş geleneğinden hareketle, çevre politikalarını kalkınmacı ve muhafazakâr bir perspektiften yorumlamaktadır. Yeniden Refah Partisi'nin çevre politikalarına dair tutumu, stratejileri ve söylemleri incelendiğinde, doğal kaynakların israf edilmeden ve yerli olanaklarla kullanılmasını savunduğu görülmektedir (Kaya, 2021a). Bu tutum, milli ve yerli kaynak kullanımını ön planda tutarak enerji ve ham madde bağımsızlığını sağlamaya yöneliktir.

Parti, yenilenebilir enerjiye yatırım yapılmasını desteklerken, yerli kömür ve hidroelektrik enerji kaynaklarının da önemli olduğunu vurgulamaktadır (Erdoğan, 2022). Sanayileşme sürecinin desteklenmesini ancak bu sürecin çevresel zararları minimize edecek politikalarla yürütülmesini savunmaktadır. Doğal tarımın teşviki ve kimyasal gübre kullanımının azaltılması, parti programlarında öne çıkan unsurlar arasındadır (YRP Parti Programı, 2023). Bununla birlikte, parti politikalarında çevresel koruma ile ekonomik büyüme arasındaki dengeyi sağlama hedefi ön plandadır. Yenilenebilir enerji projelerine olan destek ekonomik bağımsızlığı artırma perspektifinden ele alınmaktadır. Parti, israfın engellenmesi gerekliliğini sadece ekonomik bir mesele olarak değil, doğal kaynakların korunması için de bir zorunluluk olarak görmektedir (Karaca, 2021). Bu bağlamda, sıfır atık uygulamaları ve geri dönüşüm projelerinin yaygınlaştırılması parti politikaları arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2022).

Yeniden Refah Partisi'nin çevreye ilişkin söylemleri incelendiğinde, manevi ve ahlaki değerlerin, milli ekonomi ve yerli üretim ekseninde şekillendiği görülmektedir. "Çevreyi korumak, insanı korumaktır." ve "İsrafi önlemek, sadece ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda çevreyi koruma sorumluluğumuzdur." gibi ifadeler, parti söylemlerinde öne çıkan unsurlar arasındadır (YRP Parti Beyannamesi, 2023). Parti liderlerinin ve yetkililerinin yaptığı konuşmalarda da bu yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Örneğin, Yeniden Refah Partisi Genel Başkanı'nın çeşitli toplantılarda, çevre politikalarının ekonomik bağımsızlıkla bağlantılı olduğunu ve yerli kaynakların etkin kullanımının çevreyi koruyacağını belirttiği görülmektedir (Türk, 2023).

Buna ek olarak, parti, sanayi ve enerji politikalarını belirlerken çevresel etkilerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu noktada, çevresel sürdürülebilirlik yerine ekonomik büyümenin öncelik kazandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, karbon emisyonlarının azaltılması konusunda kesin bir hedef ortaya koymamakta, daha çok sanayinin ve yerli üretimin desteklenmesi üzerinde durmaktadır (Demir, 2023). Diğer yandan, doğal su kaynaklarının korunması ve atık yönetimi gibi konularda yerel yönetimlerin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (YRP Parti Programı, 2023).

Sonuç olarak, Yeniden Refah Partisi çevre politikalarını yerli üretim, milli ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele almakta, ekonomik bağımsızlıkla çevresel yönetimi birleştiren bir yaklaşım sergilemektedir. Parti, yenilenebilir enerji ve geri

dönüşüm projelerine destek vermekle birlikte, sanayileşme ve yerli enerji kaynaklarının kullanımı konusunda çevresel hassasiyetten ziyade ekonomik faydayı öncelikli görmektedir. Önümüzdeki dönemlerde parti politikalarının uygulamaya dökülme derecesi, Yeniden Refah Partisi'nin çevreye yaklaşımının daha net bir şekilde değerlendirilmesini sağlayabilir.

Tablo 3.10. Yeniden Refah Partisi'nin Çevre Politikaları

Politika Alanı	Politika ve Hedefler	Zorluk ve Engeller
Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği	Yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapılması destekleniyor; yerli kömür ve hidroelektrik enerji kaynaklarının önemi vurgulanıyor; enerji ve ham madde bağımsızlığı hedefleniyor.	Yenilenebilir enerjiye destek var ancak karbon emisyonlarını azaltma konusunda kesin hedefler yok; ekonomik büyüme öncelikli, çevresel hassasiyet sınırlı.
Sürdürülebilir Tarım ve Doğal Kaynakların Korunması	Doğal tarım teşvik ediliyor; kimyasal gübre kullanımının azaltılması hedefleniyor; israfın önlenmesi ve doğal kaynakların korunması milli ve ahlaki bir sorumluluk olarak görülüyor.	Tarımsal uygulamalarda sürdürülebilirlik vurgusu var ancak ekonomik kalkınma öncelikli; doğal kaynakların korunmasında somut politikalar sınırlı.
Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi ve Halk Katılımı	Doğal su kaynaklarının korunması ve atık yönetimi için yerel yönetimlerin desteklenmesi öne çıkıyor; halkın çevre bilinci artırılmaya çalışılıyor.	Yerel yönetimlere destek önemli ancak katılım ve bilinçlendirme süreçleri yeterince detaylandırılmamış; halk katılımı sınırlı kalabilir.
Çevre Dostu Kalkınma ve Ekonomik Büyüme	Sanayileşmenin desteklenmesi ve çevresel zararların minimize edilmesi; milli ekonomi ve yerli üretim ekseninde sürdürülebilir kalkınma hedefleniyor.	Ekonomik büyüme önceliği çevresel sürdürülebilirlikten daha baskın; çevresel etkiler ikinci planda kalmakta; karbon emisyon hedefi yok.
Doğal Kaynakların Korunması ve Biyolojik Çeşitlilik	İsrafın engellenmesi, geri dönüşüm ve sıfır atık uygulamalarının yaygınlaştırılması; yerli ve milli kaynakların korunması ve etkin kullanımı savunuluyor.	Koruma yaklaşımları daha çok ekonomik bağımsızlık ve milli kaynakların kullanımı üzerinden şekilleniyor; biyolojik çeşitlilik ve ekosistem koruma detayları zayıf.

Kaynak: Yeniden Refah Partisi Parti Programı, 2023, Kaya, 2021, Erdoğan, 2022, Karaca, 2021, YRP Parti Beyannamesi, 2023, Türk, 2023, Demir, 2023

3.2. Partiler Arasında Çevre Politikaları Konusunda Farklılıklar ve Benzerlikler

Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikaları, ideolojik temelleri ve ekonomik stratejileri doğrultusunda önemli farklılıklar ve benzerlikler göstermektedir. Çevre politikaları, yalnızca doğal kaynakların korunmasını değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal refah ve ekolojik sürdürülebilirlik gibi geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu doğrultuda çevre, toplumsal ve ekonomik gelişimle doğrudan bağlantılı bir mesele haline gelmiştir (İşler, 2021). Küresel çevre sorunları, özellikle iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve su kıtlığı gibi tehditler son yıllarda daha fazla önem kazanmış ve siyasi partiler arasında çevre dostu politikaların benimsenmesine dair ortak bir zemin oluşmaya başlamıştır (Tuncer, 2019b). Ancak, bu politikaların uygulanması aşamasında hâlâ önemli ideolojik ve ekonomik farklılıklar mevcuttur.

Sağcı partiler, çevre politikalarını genellikle ekonomik büyüme ve kalkınma ile uyumlu bir şekilde ele almayı tercih etmektedirler. Adalet ve Kalkınma Partisi gibi sağcı partiler, çevreyi ekonomik kalkınmanın bir unsuru olarak görmekte ve çevreye yönelik politikalarını büyük ölçüde altyapı projeleri ve enerji yatırımları üzerinden şekillendirmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi, çevre dostu projeler geliştirmeye yönelik bazı adımlar atmış olsa da bu projelerin çoğu çevresel sürdürülebilirliği yeterince dikkate almamaktadır. Baraj inşaatları, hidroelektrik santralleri ve nükleer enerji projeleri gibi büyük ölçekli yatırımlar çevresel tahribat riski taşımaktadır (Karakaya, 2018). Bu tür projeler, kısa vadede ekonomik kazançlar sağlasa da uzun vadede çevresel dengeyi bozma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin enerji politikaları, yenilenebilir enerjiye yapılan yatırımlara rağmen fosil yakıtlar ve nükleer enerji gibi çevre dostu olmayan enerji türlerine olan bağımlılığı sürdürmektedir (Çelik, 2020). Bu durum, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikalarını ekonomik kalkınma stratejileriyle birleştirmeye çalışırken karşılaştığı zorlukları ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2020). Çevre dostu enerji yatırımlarının sınırlı kalması, çevresel kaygıların ikinci plana atılmasına yol açmaktadır (Yılmaz, 2020).

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikalarındaki en dikkat çeken unsurlardan biri de enerji sektörü üzerindeki etkisidir. Yenilenebilir enerjiye yönelik adımlar atılsa da, fosil yakıtlar ve nükleer enerji gibi çevre dostu olmayan enerji türlerine yapılan yatırımlar sürmektedir. Bu tür yatırımlar, çevre dostu enerji türlerine yapılan yatırımları gölgede bırakmakta ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin önünde engel teşkil etmektedir (Tuncer, 2022). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin enerji politikalarının kısa vadeli kalkınma hedeflerine odaklanması, uzun vadeli çevresel sorunları göz ardı etmesine yol açmaktadır.

Sol görüşlü partiler ise çevre politikalarını sadece ekolojik bir mesele olarak değil, toplumsal eşitlik ve sosyal adalet bağlamında da ele almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) gibi sol partiler, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik büyüme ile uyumlu hale getirmeye çalışırken, çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesinin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini vurgulamaktadır. CHP, yenilenebilir enerjiye geçiş, ormanların korunması ve iklim değişikliği ile mücadele gibi alanlarda somut adımlar atmayı hedeflemektedir (Erdoğan, 2020). CHP'nin çevre politikaları, toplumsal eşitlik perspektifinden şekillenmektedir ve çevre sorunlarının özellikle yoksul ve kırılgan toplum kesimlerini daha fazla etkilediğini savunmaktadır (Aydın, 2021). Bu bağlamda, CHP'ye göre çevre koruması sadece ekolojik değil, toplumsal bir mesele olup, bu sorunların çözülmesi için sosyal adaletin sağlanması gerekmektedir (Aydın, 2021). CHP'nin çevre politikaları, ekolojik dengeyi koruma amacı güderken, aynı zamanda toplumun en yoksul kesimlerinin çevre sorunlarından daha fazla etkilendiği gerçeğiyle mücadele etmeyi hedeflemektedir. Çevre kirliliği, su kıtlığı ve sürdürülebilir tarım gibi alanlarda somut politikaların hayata geçirilmesi gerektiğini savunurlar (Erdoğan, 2020). Sol partiler, çevre sorunlarının yalnızca doğal yaşamı tehdit etmediğini, aynı zamanda toplumsal adaletsizliği derinleştirdiğini ifade ederler (Tuncer, 2019).

Yeniden Refah Partisi (YRP) ise çevre politikalarını yerli ve milli kalkınma perspektifiyle ele alır. Parti, çevrenin korunmasını ekonomik bağımsızlıkla ilişkilendirerek, sanayileşme ve kalkınma süreçlerinde çevresel hassasiyetlere önem verdiğini vurgular (YRP Parti Programı, 2023). YRP, doğal kaynakların korunması, çevre dostu teknolojilere yatırım yapılması ve yerli üretimin teşvik edilmesi gibi konuları özellikle ön plana çıkarır (Kaya, 2021a). Ancak parti, büyük ölçekli altyapı projelerinin çevresel etkilerini ikinci plana atarak ekonomik büyümeye öncelik vermektedir. Yenilenebilir enerjiye yönelik teşvikler konusunda olumlu söylemler geliştirse de fosil yakıtların kullanımını enerji arz güvenliği açısından stratejik bir unsur olarak görmektedir (Erdoğan, 2022). YRP'nin çevre politikalarında öne çıkan unsurlardan biri de kırsal kalkınma ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği konularına verdiği önemdir. Parti, çevresel koruma politikalarını kalkınma stratejileriyle uyumlu hale getirmeyi hedefler ve yerel üretimi destekleyen politikalar geliştirmektedir (Demir, 2023).

Sonuç olarak, Türkiye'deki siyasi partiler arasındaki çevre politikalarında benzerlikler ve farklılıklar net bir şekilde gözlemlenmektedir. Sağcı partiler çevre politikalarını ekonomik büyüme ile uyumlu bir şekilde ele alırken, sol partiler çevre sorunlarını

toplumsal eşitlik ve sosyal adalet bağlamında ele almaktadır. Yeşiller Partisi, çevreyi ekolojik ve toplumsal bir tehdit olarak değerlendirirken, YRP yerli kalkınma perspektifinden çevreyi ele alır. Bu farklılıklar, her partinin ideolojik temelleri ve ekonomik stratejileri doğrultusunda şekillenmiş olup, çevre politikalarının toplum ve ekonomi üzerindeki etkilerini farklı açılardan ele almaktadır. Türkiye'deki çevre politikaları, bir yandan sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillenirken, diğer yandan ideolojik tercihler ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda da farklılaşmaktadır.

Tablo 3.11. Siyasi Partilerin Karşılaştırılması

Siyasi Parti	Ana Tema	Politika Alanları	Ekonomik ve Sosyal Perspektif	Benzerlikler	Farklılıklar
Adalet ve Kalkınma Partisi	Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	Altyapı yatırımları, nükleer enerji, hidroelektrik projeleri, fosil yakıtların kullanımının devamı	Ekonomik büyüme öncelikli, çevre politikaları çoğunlukla kalkınma ve enerji arz güvenliği bağlamında şekilleniyor (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021).	MHP ve Yeniden Refah ile ekonomik kalkınma ve milli enerji projelerinde benzer yaklaşım.	CHP, HDP gibi çevre odaklı partilerden vurgulama ve önem sırası bakımından ayrışırlar.
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	Toplumsal Eşitlik ve Çevresel Sürdürülebilirlik	Yenilenebilir enerji teşvikleri, iklim değişikliğiyle mücadele, orman koruma projeleri, kentsel çevre düzenlemeleri	Çevre politikalarında sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma dengesi ön planda (CHP Parti Programı, 2023).	HDP ve Demokrat Parti ile sosyal adalet ve çevre koruma konularında ortak hedefler taşır.	AK Parti, MHP ve Vatan Partisi gibi büyüme odaklı, milli çıkar vurgulu partilerden farklıdır.
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	Ulusal Kalkınma ve Çevre Koruma	Doğal kaynakların milli çıkarlar doğrultusunda kullanımı, yerli enerji projeleri, çevre kirliliğinin azaltılması	Milli çıkarlar ve yerli üretim odaklı çevre yaklaşımı (MHP Parti Programı, 2022).	AK Parti ve Yeniden Refah ile milli ve ekonomik kalkınma önceliği bakımından benzerlik.	CHP ve HDP gibi çevreci partilerden daha az çevre odaklı ve sürdürülebilirlik konusunda geri planda kalır.

Tablo 3.11.'in Devamı. Siyasi Partilerin Karşılaştırılması

Siyasi Parti	Ana Tema	Politika Alanları	Ekonomik ve Sosyal Perspektif	Benzerlikler	Farklılıklar
İyi Parti	Çevresel Sürdürülebilirlik ve Kalkınma	Yenilenebilir enerji, kentsel çevre düzenlemeleri, hava ve su kirliliğiyle mücadele, doğal kaynakların korunması	Çevre politikalarında modernleşme ve sürdürülebilir kalkınma vurgusu (İyi Parti Programı, 2023).	CHP ve HDP ile çevre ve sürdürülebilirlik alanında ortak noktalar bulunur.	MHP'ye ulusalcı söylem açısından yakınlık gösterir; bu yüzden hem çevre hem milliyetçilik dengesi aranır.
Saadet Partisi	Ahlaki Değerler ve Çevre Koruma	Organik ve doğal tarım teşviki, çevre dostu enerji kullanımı, israfın önlenmesi	İslami ve ahlaki değerler çerçevesinde çevre koruma yaklaşımı (Saadet Partisi Beyannamesi, 2023).	Yeniden Refah ile milli görüş kökenli olması dolayısıyla ortak ahlaki çevre yaklaşımı vardır.	CHP, HDP gibi laik ve sosyal adaletçi çevre yaklaşımlarından ayrışır.
Demokrat Parti	Çevre ve Sosyal Adalet	Yenilenebilir enerji, doğal yaşam alanlarının korunması, yeşil ekonomi teşviki	Sosyal adalet ve çevre koruma bağdaştırılır (Demokrat Parti Programı, 2021).	CHP ve HDP ile sosyal adalet temelli çevre koruma alanında paralellik gösterir.	AK Parti ve MHP gibi büyüme odaklı partilerden daha çevreci ve sürdürülebilirlikçi bir duruş sergiler.
Vatan Partisi	Ulusal Kalkınma ve Çevre Politikaları	Yerli ve milli teknoloji destekli çevre dostu projeler, su ve orman kaynaklarının korunması	Milli çıkarlar ve stratejik bağımsızlık ön plandadır (Vatan Partisi Beyannamesi, 2022b).	MHP ve Yeniden Refah ile milli çıkar ve yerli teknoloji odaklı politika alanında benzerlik.	CHP, HDP gibi çevreci hareketlerden çevre konusundaki yaklaşım farklıdır.
Yeniden Refah Partisi	Yerli Kalkınma ve Çevre Duyarlılığı	Yenilenebilir enerji, yerli üretim, doğal kaynakların israf edilmeden kullanımı, geri dönüşüm ve sıfır atık	Ekonomik bağımsızlık öncelikli, çevre politikaları milli ekonomi perspektifinde (YRP Parti Programı, 2023; Kaya, 2021).	MHP ve Vatan Partisi ile milli ekonomi ve kalkınma önceliği bakımından benzerlik gösterir.	CHP, HDP gibi çevre hassasiyeti yüksek partilerden daha ekonomik fayda odaklıdır.

Türkiye'deki tüm siyasi partiler, son yıllarda küresel çevre sorunlarına karşı duyarlı hale gelmiştir. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, su kıtlığı gibi tehditlere karşı daha fazla duyarlılık geliştirilmiş ve çevre politikalarında ortak hedeflere ulaşmaya yönelik bir

çaba ortaya çıkmıştır (İşler, 2021). Ancak, her partinin çevre politikalarına dair izlediği yol, ideolojik temellerine ve ekonomik stratejilerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Sağcı partiler daha çok ekonomik büyüme ve kalkınma odaklı bir yaklaşım benimserken, sol ve yeşil partiler çevresel sürdürülebilirliği ve toplumsal eşitliği ön planda tutmaktadır. Bu nedenle, çevre politikalarının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi için yalnızca çevresel hedeflerin değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflerinin uyum içinde olması gerekmektedir (Yılmaz, 2020).

Türkiye’deki çevre politikaları, çevresel sorunlarla mücadele etmenin ötesinde, toplumsal ve ekonomik kalkınma ile doğrudan ilişkilidir. Çevre politikaları hem ekolojik hem de sosyo-ekonomik dinamiklerin bir arada değerlendirildiği dinamik bir alan olarak şekillenmektedir (İşler, 2021). Bu bağlamda, partiler arası farklılıklar, çevre dostu teknolojilerin ve yenilenebilir enerjinin hayata geçirilmesi konusunda önemli bir engel teşkil etmekle birlikte, aynı zamanda bu politikaların şekillendirilmesinde daha fazla iş birliği ve uyum sağlanması gerektiği bir gerçektir (Tuncer, 2019a).

3.3. Seçim Beyannamelerinde Çevre Vurgusu

Türkiye’de seçim beyannamelerinde çevre meselelerinin ele alınışı, siyasi partilerin çevre politikalarını nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından önemli bir gösterge sunmaktadır. Çevre sorunları, son yıllarda yalnızca küresel değil, aynı zamanda yerel düzeyde de daha fazla ilgi görmekte, toplumda çevre bilincinin yükselmesiyle seçim beyannamelerinde çevre konularına artan bir şekilde yer verilmektedir (Batuhan, 2020; Yıldız ve Aydın, 2023). Bununla birlikte, bu vaatlerin çoğu hala soyut ifadelerle sınırlıdır ve somut uygulama planları içermemektedir (Sipahi, 2024). Çevre politikalarının yalnızca seçim dönemlerinde kullanılan retorik araçlar olmasının ötesine geçebilmesi için somut adımlar ve uzun vadeli stratejilerin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Siyasi partilerin çevre politikalarına bakıldığında, farklı ideolojik temellerin bu politikaları şekillendirdiği açıkça görülmektedir. Her parti, çevre sorunlarını ve bu sorunlara karşı geliştireceği politikaları, kendi ideolojik yapısına uygun bir biçimde ele almaktadır. Çevre politikalarının genel olarak üç ana ideolojik ekseninde şekillendiği söylenebilir: muhafazakâr, sosyal demokrat ve milliyetçi.

Muhafazakâr partiler, çevre sorunlarını genellikle doğal kaynakların korunması ve enerji bağımsızlığı ekseninde ele almaktadırlar. Bu partiler için çevre, ekonomik kalkınmanın ve ulusal güvenliğin sağlanmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir

(Batuhan, 2020). Örneğin, Adalet ve Kalkınma Partisi gibi muhafazakâr eğilimli partiler, çevre politikalarını büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda şekillendirmekte; çevreyi yalnızca doğal kaynakların korunması bağlamında değerlendirmekte ve ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadırlar. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin enerji politikalarında fosil yakıtların yerini yenilenebilir enerji kaynaklarına bırakması yönündeki taahhütlere rağmen, aynı zamanda büyük ölçekli enerji projeleri ve hidroelektrik santraller gibi çevresel etkileri tartışmalı olan yatırımlara da destek vermesi bu yaklaşımın somut örneklerindendir (Görgülü ve Doğan, 2023). Enerji arzındaki çeşitliliğin artırılması, farklı enerji kaynaklarının devreye alınması ile enerji güvenliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, enerji kaynaklarındaki çeşitlilik, sürdürülebilir ve kesintisiz enerji temini açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

Sosyal demokrat partiler, çevre politikalarını sürdürülebilir kalkınma ve sosyal adalet perspektifinden bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) gibi sosyal demokrat eğilimli partiler, çevre sorunlarını sadece doğal kaynakların korunması olarak değil, aynı zamanda halk sağlığı, toplumsal eşitlik ve adalet gibi sosyal unsurlarla birlikte değerlendirmektedir (Sipahi, 2024). Bu çerçevede çevre koruma ve sosyal refah, partilerin politika önceliklerinde birbirini tamamlayan ve eşit öneme sahip unsurlar olarak görülmektedir. CHP'nin çevre politikalarında, yenilenebilir enerji yatırımları, iklim değişikliğiyle mücadele, çevre dostu sanayi ve yeşil ekonomi gibi hedefler ön plandadır. Örneğin, parti, Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi ve iklim politikalarını radikal biçimde güçlendirmesi yönünde taahhütlerde bulunmaktadır (Yıldız ve Aydın, 2023). Sosyal demokrat partiler, çevre koruma politikalarını toplumsal refahla entegre ederek, çevresel sürdürülebilirliği toplumun genel yaşam kalitesinin artırılmasıyla eş zamanlı yürütmeyi amaçlamaktadır.

Milliyetçi partiler çevre politikalarını çoğunlukla tarımsal üretimin artırılması, yerel kalkınmanın desteklenmesi ve enerji alanında yerli kaynakların önceliklendirilmesi ekseninde şekillendirmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) gibi siyasi oluşumlar, çevre koruma konusunu yerel halkın ekonomik refahının yükseltilmesiyle ilişkilendirerek, çevre politikalarını kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirmektedir (Uzun ve Özkan, 2019). Ancak, Türkiye'de çevre üzerinde en fazla olumsuz etkisi olan sektörlerin başında enerji, imalat ve tarım gelmektedir. Bu sektörler aynı zamanda ülke ekonomisinin en önemli büyüme ve refah kaynaklarıdır. Bu çerçevede,

milliyetçi partiler çevreyi genellikle ekonomik kalkınmayı destekleyen bir unsur olarak görürken, çevresel sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları daha çok yerel ve sektörel düzeyde sınırlı kalmaktadır.

Partilerin seçim bildirgelerinde çevreye dair hedefler yer almakla birlikte, bu hedeflerin çoğu soyut ifadelerle sınırlı kalmakta ve uygulanabilirlik açısından net planlar içermemektedir (Sipahi, 2024). Örneğin, yenilenebilir enerjiye geçiş vaatleri sıkça dile getirilse de, bu geçişin finansmanı ve uygulama mekanizmaları genellikle belirsizdir. Bu durum, çevre politikalarının çoğunlukla söylem düzeyinde kalmasına ve pratikte etkisinin sınırlı olmasına yol açmaktadır (Batuhan, 2020). Ayrıca, ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla enerji ve imalat sektörlerine yapılan yatırımların çevresel etkileri arasında sürdürülebilir bir denge kurulmasında önemli zorluklar bulunmaktadır.

Akademik araştırmalar, seçim beyannamelerinde yer alan çevre vaatlerinin, genellikle kalkınma ve ekonomik büyüme hedeflerine hizmet etmek amacıyla oluşturulduğunu, ancak çevreyi bağımsız bir politika alanı olarak ele almakta eksik kaldığını göstermektedir (Uzun ve Özkan, 2019). Örneğin, yenilenebilir enerji hedefleri, çevre koruma politikalarının bir aracı olarak öne çıkmakta, ancak bu hedeflerin uygulanabilirliğine dair somut adımlar çoğunlukla belirsiz kalmaktadır (Batuhan, 2020).

Çevre politikalarının yalnızca seçim dönemlerinde değil, toplumsal ve politik gündemin sürekli bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir. Çevre sorunları, tüm toplumu kapsayan ve uzun vadeli stratejiler gerektiren bir alan olarak ele alınmalıdır (Yıldız ve Aydın, 2023). Seçim beyannameleri, çevre politikalarının sadece başlangıç aşaması olmalı, sonrasında bu vaatlerin somutlaştırılması ve izlenebilir hale gelmesi için güçlü bir denetim ve hesap verebilirlik mekanizması kurulmalıdır. Ayrıca, çevre politikalarının başarısı, sadece hükümetlerin ve siyasi partilerin iradesiyle değil, aynı zamanda halkın ve sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımıyla sağlanabilir. Bu noktada, çevre politikalarının halkla birlikte şekillendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için geniş bir toplumsal mutabakat sağlanmalıdır (Sipahi, 2024).

3.4. Türkiye’deki Çevre Mevzuatı ve Uygulaması

Türkiye, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kapsamlı yasalar ve mevzuatlar geliştirmiştir. Bu yasalar, çevre kirliliğini önlemek, doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmak, ekosistemlerin korunmasını sağlamak ve toplumsal sağlık ile refahı korumak gibi geniş bir yelpazede düzenlemeler içermektedir.

Türkiye'deki çevre mevzuatları, ekolojik dengeyi bozan faaliyetleri sınırlamayı hedeflerken, aynı zamanda çevre bilincinin artırılması ve çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılması için de önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda, çevre yasaları yalnızca çevreyi korumakla kalmayıp, toplum sağlığını da ön planda tutmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Bu yasalar, çevreyi koruma ve doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamanın yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında da kritik bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2020).

Türkiye'nin çevre mevzuatlarının temeli, 1983 yılında kabul edilen Çevre Kanunu ile atılmıştır. Çevre Kanunu, çevre kirliliği ile mücadele etmek, ekosistemleri korumak ve çevre dostu teknolojilerin kullanımını teşvik etmek için gerekli düzenlemeleri getirmiştir (Tuncer, 2019a). Bu kanun, çevre kirleticilerinin denetimini ve çevreye zarar veren faaliyetlerin izlenmesini sağlayarak, çevre politikalarının temelini oluşturmuştur (Duman, 2020b). Çevre Kanunu, başta hava kirliliği, su kirliliği ve atık yönetimi olmak üzere çevresel sorunlarla mücadeleye yönelik çeşitli düzenlemeler getirmiştir (Şahin, 2021). Türkiye'deki çevre mevzuatları, yalnızca ekosistemlerin korunması ile sınırlı kalmayıp, çevre kirliliği ile mücadele için çeşitli teknik ve hukuki altyapı sunmuştur (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020a). Ayrıca, 1997 yılında yürürlüğe giren "Çevre Denetim ve İzin Sistemi", çevre yönetiminin etkinliğini artırmayı amaçlamıştır (Yılmaz, 2020).

2006 yılında yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliği, atıkların doğru bir şekilde yönetilmesi ve geri dönüşüm süreçlerinin teşvik edilmesi amacıyla büyük bir adım olmuştur. Bu yönetmelik, atıkların sınıflandırılmasını, toplanmasını, taşınmasını ve bertaraf edilmesini düzenlemektedir. Atıkların doğaya zarar vermeden işlenmesi, çevre dostu sanayi tesislerinin kurulmasına olanak sağlamış ve geri dönüşüm altyapılarının güçlendirilmesi için gerekli düzenlemeleri oluşturmuştur (Şahin, 2021). Atık Yönetimi Yönetmeliği'nin en önemli yeniliklerinden biri, atıkların kaynağında ayrılmasını teşvik etmesidir. Bu yaklaşım, hem kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamış hem de atıkların doğaya zarar vermeden geri dönüştürülmesini mümkün kılmıştır (Duman, 2020a). Ayrıca, 2020 yılında kabul edilen "Sıfır Atık Yönetmeliği" ile atıkların sıfırlanması ve doğal kaynakların korunması için daha da güçlü bir çerçeve sunulmuştur (Yılmaz, 2020).

Su kaynaklarının korunmasına yönelik olarak, 2014 yılında kabul edilen Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, su kaynaklarının kirlenmesini önlemek amacıyla çeşitli önlemler almayı öngörmektedir. Özellikle endüstriyel atıkların suya karışmasını engellemek ve su kalitesini artırmak için sıkı denetim mekanizmaları getirilmiştir (Tuncer, 2019). Su kirliliği hem ekosistemler hem de insan sağlığı üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Yılmaz, 2020). Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, endüstriyel atıklardan kaynaklanan su kirliliğiyle mücadeleye yönelik önlemleri içermektedir ve bu bağlamda, sanayi kuruluşlarının atıklarını düzgün bir şekilde bertaraf etmelerini sağlamaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020b). Bu düzenlemeler, Türkiye'nin su kaynaklarını verimli kullanma amacını da pekiştirmektedir. Türkiye'nin su yönetimi stratejileri, suyun verimli kullanımı ve yeraltı sularının korunması üzerine kurulu olup, özellikle sulama sektöründeki su kayıplarını önlemeyi hedeflemektedir (Yılmaz, 2020).

Biyolojik çeşitliliğin korunması, Türkiye'deki çevre yasalarının önemli bir parçasıdır. 1991 yılında kabul edilen Doğal Hayatı Koruma Kanunu, Türkiye'nin doğal yaşam alanlarının korunmasına yönelik önemli bir adımdır. Bu kanun, biyolojik çeşitliliğin korunması ve nesli tükenmekte olan türlerin korunması için projelerin uygulanmasını sağlamıştır (Şahin, 2021). Ayrıca, Türkiye'deki koruma alanlarının sayısı artırılmış ve bu alanlar üzerinde yapılan denetimler güçlendirilmiştir (Tuncer, 2019). Türkiye, bu bağlamda, "Milli Parklar ve Doğal Alanlar Yönetmeliği" ile biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik daha fazla adım atmıştır (Duman, 2020b).

Türkiye'nin ekosistemlerini ve biyolojik çeşitliliğini koruma stratejisi, uluslararası anlamda da önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, 2000 yılında kabul edilen "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi" ne taraf olarak, bu alandaki küresel hedeflere uyum sağlamaktadır (Tuncer, 2019a).

Türkiye'de çevre mevzuatları, hava kalitesinin korunması ve toprak kirliliğinin önlenmesi açısından da önemli düzenlemeler içermektedir. Hava kirliliğinin kontrol altına alınması amacıyla 1986 yılında kabul edilen "Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği" hava kirlleticilerinin sınır değerlerini belirleyerek, sanayi tesisleri, araçlar ve diğer kirlilik kaynaklarının emisyonlarını düzenlemektedir (Tuncer, 2019b). Bu yönetmelik, özellikle şehirlerde ve sanayi bölgelerinde hava kalitesinin izlenmesi, denetlenmesi ve iyileştirilmesi için gerekli teknik standartları ve prosedürleri kapsamaktadır. Hava kirliliğinin halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alınarak, yönetmelikte

emisyon sınırları sıkılaştırılmış ve endüstriyel tesislerin kirlilik kontrolü zorunlu hale getirilmiştir (Yılmaz, 2020). Ayrıca, taşıtların egzoz gazları, yakıt kalitesi ve trafik yoğunluğunun düzenlenmesi gibi konular da hava kalitesinin iyileştirilmesinde mevzuatın önemli unsurları arasında yer almaktadır (Şahin, 2021).

Toprak kirliliğinin önlenmesi ve toprak kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı da Türkiye'nin çevre koruma stratejilerinin önceliklerinden biridir. Toprak kirliliği, hem tarımsal üretimi hem de ekosistem sağlığını doğrudan etkilediği için, mevzuatta kapsamlı düzenlemelerle ele alınmaktadır. 2006 yılında yayımlanan "Toprak Kirliliği ve Kontrolü Yönetmeliği", toprak kirliliğinin tespiti, değerlendirilmesi ve temizlenmesine yönelik esasları belirlemiştir (Duman, 2020b). Bu yönetmelik, özellikle endüstriyel atıkların, tarımsal kimyasalların ve diğer kirleticilerin toprağa zarar vermesini önlemeyi amaçlamakta ve kontaminasyonun azaltılması için standart prosedürler sunmaktadır. Yönetmelik kapsamında, kirlenmiş alanların rehabilitasyonu ve atıkların doğru bertarafı için yasal yükümlülükler getirilmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Ayrıca, tarım arazilerinin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için toprak analizleri ve izleme faaliyetleri zorunlu kılınmıştır.

Türkiye'nin hava ve toprak koruma alanındaki mevzuatları, uluslararası çevre standartları ve sözleşmeleriyle uyumlu olacak şekilde sürekli güncellenmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği çevre müktesebatına uyum çalışmaları, hava ve toprak koruma politikalarının güçlendirilmesini sağlamıştır (Yılmaz, 2020). Hava ve toprak kirliliğinin önlenmesi hem çevresel sürdürülebilirlik hem de toplum sağlığı açısından kritik öneme sahip olup, bu alandaki mevzuat uygulamalarının etkinliği, denetim mekanizmalarının ve halkın bilinçlendirilmesinin artırılmasına bağlıdır (Şahin, 2021).

Türkiye, çevre sorunlarına çözüm getirmek için sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda küresel düzeyde de aktif bir rol oynamaktadır. 1992 Rio Zirvesi'ne katılarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyum sağlamak için gerekli adımları atmaya başlamıştır (Duman, 2020b). 2015 yılında Paris İklim Anlaşması'na imza atan Türkiye, bu anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmek için çeşitli çevre yasalarını güncellemeye başlamıştır (Yılmaz, 2020). Bu bağlamda, Türkiye, yenilenebilir enerji yatırımlarını teşvik etmek ve sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla 2030 yılına kadar çevresel hedefler koymuştur (Şahin, 2021). Ayrıca, Türkiye'nin iklim değişikliği ile

mücadeledeki en önemli stratejilerinden biri, enerji verimliliği projeleri ve yenilikçi teknolojilerin kullanımına yönelik adımlar atılmaktadır (Yılmaz, 2020).

Türkiye’de çevre mevzuatlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için yerel yönetimler, sanayi sektörü ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışması gerekmektedir. Çevre bilincinin artırılması, çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılması ve çevre mevzuatlarına uyum konusunda halkın katılımı, Türkiye'nin çevre yasalarının başarısını belirleyecek önemli faktörlerdir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020b). Bu çerçevede, çevre eğitimi ve farkındalık çalışmaları, çevre mevzuatlarının etkinliğini artırmak için önemli araçlar arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2020). Ayrıca, 2019 yılında başlatılan "Sıfır Atık Hareketi" gibi projeler hem devletin hem de halkın çevreyi koruma konusunda daha aktif bir rol oynamasını sağlamaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020b).

3.4.1. Merkezi ve yerel yönetimlerin çevre mevzuatları

Merkezi ve yerel yönetimlerin çevre politikalarının etkin şekilde uygulanması, Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, merkezi yönetim tarafından belirlenen ulusal çevre politikaları ve stratejiler, yerel yönetimler tarafından uygulamaya geçirilerek sahada somut sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Türkiye, çevre yönetimi alanında hem merkezi düzeyde mevzuat geliştirme ve politika oluşturma hem de yerel düzeyde uygulama ve denetim görevini paylaşan bir yönetim modeli benimsemiştir (Bayraktar, 2020: 87).

Tablo 3.12. Türkiye'de Merkezi Yönetimin Çevre Politikaları ve Projeleri

Kurum / Bakanlık	Proje / Politika Adı	Ana Odak Noktası	Yıl	Detaylar
T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Sıfır Atık Projesi	Atık yönetimi, geri dönüşüm, farkındalık	2017	Cumhurbaşkanlığı himayesinde başlatılmış, kamu ve özel sektörde atık ayrıştırma sistemleri kurulmuş, 2023 itibarıyla 20 milyon ton atığın geri kazanımı sağlanmıştır. (ÇŞİDB, 2023)
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) Projeleri	Güneş ve rüzgar enerjisi yatırımları	2017–2024	Türkiye’nin enerji arz güvenliği ve karbon salımının azaltılması amacıyla büyük ölçekli GES ve RES ihaleleri yapılmıştır. (ETKB, 2024)

Tablo 3.12.’nin Devamı. Türkiye’de Merkezi Yönetimin Çevre Politikaları ve Projeleri

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı	Milli Ağaçlandırma Seferberliği	Karbon yutak alanlarının artırılması	2019	“Geleceğe Nefes” kampanyası ile 11 Kasım Milli Ağaçlandırma Günü ilan edilerek 81 ilde eş zamanlı fidan dikimi gerçekleştirilmiştir. (TOB, 2020)
T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Çevreci Ulaşım Yatırımları (Banliyö, Marmaray, Hızlı Tren)	Fosil yakıt kullanımının azaltılması, sürdürülebilir ulaşım	2013–2024	Toplu taşımada demiryolu payını artırma hedefiyle yüksek hızlı tren hatları ve şehir içi raylı sistem projeleri desteklenmiştir. (UAB, 2023)
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Temiz Üretim ve Yeşil OSB Uygulamaları	Endüstriyel karbon salımının azaltılması, enerji verimliliği	2020–2024	OSB’lerde yeşil dönüşüm kapsamında enerji verimli ve düşük emisyonlu üretim teşvik edilmiştir. (STB, 2023)
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı	Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi	Çevre bilinci, iklim değişikliği farkındalığı	2021	İlk ve ortaöğretimde çevre eğitimi zorunlu hale getirilmiş, müfredatı iklim değişikliği başlığı dahil edilmiştir. (MEB, 2021)
T.C. Cumhurbaşkanlığı	2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi ve Yeşil Kalkınma Devrimi	İklim değişikliğiyle mücadele, sürdürülebilir kalkınma	2021	Türkiye’nin Paris Anlaşması’nı onaylamasının ardından 2053 yılı için net sıfır karbon hedefi belirlenmiştir. (Cumhurbaşkanlığı, 2021)
T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	İklim Şurası	Ulusal iklim stratejisi, çok paydaşlı politika yapımı	2022	İklim Şurası ile kamu, STK ve akademi iş birliğinde iklim değişikliğiyle mücadele politikaları belirlenmiştir. (ÇŞİDB, 2022)
T.C. Dışişleri Bakanlığı ve AB Başkanlığı	Yeşil Mutabakat Eylem Planı	AB ile uyumlu yeşil dönüşüm stratejileri	2021	Avrupa Yeşil Mutabakatı’na uyum kapsamında ticaret, enerji ve çevre politikalarında eylem planı yayımlanmıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021)

Merkezi yönetim, çevre politikalarının çerçevesini belirleme, mevzuat hazırlama, uluslararası anlaşmalara taraf olma ve çevresel performansı izleme gibi kritik görevleri üstlenmektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Türkiye’de çevresel yönetimin en üst düzeydeki yürütücüsüdür. Bu bakanlık aracılığıyla çevre düzeni planları hazırlanmakta, çevre izin ve denetim süreçleri yönetilmekte, aynı zamanda çevre projeleri için mali destek sağlanmaktadır (ÇŞİDB, 2022b). Bakanlık ayrıca, Türkiye’nin Paris

İklim Anlaşması'nı 2021 yılında onaylamasının ardından İklim Değişikliği Eylem Planı'nı yenileyerek, 2053 yılına kadar net sıfır emisyon hedefini benimsemiştir (ÇŞİDB, 2021a).

Merkezi yönetim, ulusal strateji belgeleri aracılığıyla çevre politikalarının yönünü çizmektedir. 11. Kalkınma Planı (2019-2023), çevresel sürdürülebilirliği stratejik önceliklerden biri olarak ele almış, özellikle sıfır atık uygulamaları, döngüsel ekonomi, iklim değişikliğine uyum ve yeşil altyapı yatırımlarına vurgu yapmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 92). Ayrıca, 2023 yılı itibarıyla açıklanan Yeşil Kalkınma Devrimi çerçevesinde, çevresel konular kalkınma perspektifinin merkezine yerleştirilmiş, enerji dönüşümü, karbon ticareti sisteminin kurulması ve yeşil finansman ön plana çıkarılmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023).

Yerel yönetimler, merkezi idarenin belirlediği politika ve yasal düzenlemeler doğrultusunda çevre politikalarının sahadaki uygulayıcıları konumundadır. Türkiye'de özellikle büyükşehir belediyeleri, çevreyle ilgili çeşitli projeleri hayata geçirme konusunda öncü rol üstlenmektedir. Yerel yönetimlerin sorumluluk alanına giren başlıca konular arasında atık yönetimi, hava ve su kalitesinin izlenmesi, yeşil alanların korunması ve genişletilmesi, çevre eğitimi ve sürdürülebilir ulaşım sistemleri yer almaktadır (Ertan, 2021: 55).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2017 yılında başlattığı “Sıfır Atık İstanbul” projesi ile kent genelinde atıkların geri dönüşüm oranlarını artırmayı hedeflemiş, mahalle bazlı toplama sistemleri oluşturmuş ve vatandaşlara yönelik eğitim kampanyaları düzenlemiştir (İBB, 2020b). Benzer şekilde Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2021 yılında hayata geçirdiği “Su Tasarrufu ve Verimli Su Kullanımı Projesi” kapsamında su altyapı sistemlerini yenilemiş, kamusal alanlarda su tüketimini azaltmaya yönelik teknolojiler geliştirmiştir (ABB, 2021).

İzmir Büyükşehir Belediyesi ise çevre dostu ulaşım politikaları ile dikkat çekmektedir. Belediye, 2020 yılında “Sürdürülebilir Ulaşım Planı” çerçevesinde elektrikli otobüs filosunu genişletmiş, bisiklet yolları ağını artırmış ve karbon salımını azaltmaya yönelik ölçümler başlatmıştır (İzBB, 2020). Ayrıca İzmir’de yürütülen “Yeşil İzmir” projesi kapsamında yeşil alanların toplam şehir yüzeyine oranı %10’dan %15’e çıkarılmayı hedeflemiştir (İzBB, 2021).

Çevre politikalarının başarılı olabilmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin etkin bir koordinasyon içinde çalışmasına bağlıdır. Özellikle atık yönetimi, hava kalitesi izleme sistemleri, iklim değişikliğine uyum stratejileri gibi alanlarda bilgi paylaşımı, finansal kaynak tahsisi ve teknik destek süreçleri merkezi yönetim tarafından desteklenmektedir.

Örneğin, "Sıfır Atık Projesi" 2017 yılında Emine Erdoğan'ın himayesinde başlatılmış ve Cumhurbaşkanlığı genelgesi ile tüm kamu kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir. Bu uygulama, yerel yönetimler tarafından mahalle, okul ve kamu binalarında hayata geçirilerek geniş tabanlı bir uygulama modeli oluşturmuştur (ÇŞİDB, 2019).

Ayrıca, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında yerel yönetimlerin çevresel projelerine mali destek sağlanmakta, böylece AB standartlarına uyum sürecinde çevre altyapısı yatırımlarına katkı sunulmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). Örneğin, Gaziantep, Konya ve Antalya gibi şehirlerde AB destekli atık su arıtma tesisleri kurulmuş, bu tesislerle bölgesel çevresel kalite önemli ölçüde artırılmıştır (UNDP Türkiye, 2022).

Türkiye'de çevre politikalarının uygulanmasında karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, yerel halkın çevre bilincinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasıdır. Yerel yönetimler bu nedenle çeşitli eğitim programları, farkındalık kampanyaları ve gönüllülük esaslı projelerle halkın sürece dahil edilmesini amaçlamaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2020: 134). Öte yandan, yerel yönetimlerin mali kaynaklarının yetersizliği ve teknik kapasite eksikliği de projelerin sürdürülebilirliğini tehdit eden faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, merkezi yönetimin hem teknik rehberlik sağlaması hem de fon aktarması büyük önem taşımaktadır.

Yerel yönetimlerin çevresel performanslarının ölçülmesi, şeffaf raporlama mekanizmalarının geliştirilmesi ve çevresel etki değerlendirme süreçlerinin etkinleştirilmesi gibi politikalarla mevcut yapının daha sürdürülebilir hale getirilmesi mümkündür. Ayrıca, vatandaş katılımı ve sivil toplum kuruluşlarının sürece dâhil edilmesiyle çevre politikalarının meşruiyeti ve başarısı artırılabilir (Bulut, 2021: 77).

Tablo 3.13. Türkiye'deki Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları ve Projeleri

Şehir	Çevre Politikası/Projesi	Ana Odak Noktası	Yıl	Detaylar
İstanbul	Sıfır Atık Projesi (Zero Waste Project)	Atık yönetimi, geri dönüşüm	2017	Atıkların %35 oranında geri dönüştürülmesi hedeflenerek, kamuoyunda atık konusunda farkındalık oluşturuldu.
İstanbul	Sıfır Atık Projesi (Zero Waste Project)- Education ve Campaigns	Atık ayırma ve çevre eğitimi	2020	Atık ayrıştırmayı teşvik eden eğitim programları ve kampanyalar.
İstanbul	Elektrikli toplu taşıma projesi	Hava kalitesinin iyileştirilmesi, fosil yakıt kullanımının azaltılması	2020	Hava kalitesini iyileştirmek için toplu taşımada elektrikli araç kullanımının artırılması.
İzmir	Elektrikli araç tanıtımı, bisiklet yolları	Hava kalitesinde iyileşme, trafik sıkışıklığında azalma	2020	Toplu taşıma iyileştirildi, elektrikli otobüs kullanımı artırıldı, bisiklet yolları oluşturuldu.
İzmir	Yeşil İzmir Projesi (Green Project)	Yeşil alan geliştirme, ekolojik denge	2020	Parklar, ormanlar ve yeşil çatılar geliştirildi.
Bursa	Yeşil alan geliştirme projeleri	Ekolojik denge, yeşil alan artışı	2020	Ekolojik dengeyi korumak için yeşil alanlara yatırım yapıldı.
Ankara	Su Kısıntı Projesi (Water Conservation Project)	Verimli su kullanımı	2021	Suyun korunması ve kamuoyunun eğitimi için altyapı yatırımlarına odaklandık.
Antalya	Atık su arıtımı ve su kaynaklarının korunması projeleri	Atık su arıtımı, su kaynağının korunması	2021	Su kaynaklarını korumak amacıyla atık su arıtımına yönelik yatırımlar.
İzmir	Hava ve su kalitesi için sürdürülebilirlik projeleri	Yeşil enerji, sürdürülebilir yaşam	2023	Yenilenebilir enerji kaynaklarına ve kentsel sürdürülebilirliğe yatırımlar.

Tablo 3.13.'ün Devamı. Türkiye'deki Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları ve Projeleri

Şehir	Çevre Politikası/Projesi	Ana Odak Noktası	Yıl	Detaylar
İstanbul	Temiz Enerji Altyapı Geliştirme	Yenilenebilir enerji, çevre dostu enerji kaynakları	2023	Kamusal altyapıya yönelik güneş enerjisi sistemlerine yatırımlar.
İzmir	Afet Atıkları Yönetimi Projesi	Afet atıkları yönetimi	2024	İzmir'de, afet atıkları yönetimi konusunda ulusal kılavuzlara teknik destek sağlanmış ve eğitim programları düzenlenmiştir.
Antalya ve Gaziantep	İklim Değişikliği Eylem Planı Uygulamaları	Sıfır karbon bina projeleri, atık yönetimi	2024	Bu belediyeler, iklim değişikliğiyle mücadeledeki iyi uygulama örneklerini paylaşmış ve bilgi alışverişini desteklemiştir.
Türkiye Genelinde	Türkiye ve AB Arasında Şehir Eşleştirme Hibe Programı-II	Kardeş şehir ilişkileri, iklim değişikliği projeleri	2024	Program, yerel yönetimler arasında iklim değişikliği ve çevre alanlarında projeler geliştirmeyi amaçlamaktadır.
Türkiye Genelinde	Yerel Yönetim Çalışanları için Hareketlilik ve Ağ Kurma Desteği	Yerel yönetimler arası iş birliği, iklim değişikliği projeleri	2024	Bu destek programı, yerel yönetim çalışanlarının bilgi ve deneyim paylaşımını artırmayı hedeflemektedir.
Türkiye Genelinde	Yerel Projelere Hibe Programı 2025	Temel insani ihtiyaçlar, kalkınma projeleri	2025	Japonya Büyükelçiliği tarafından sunulan bu program, temel insani ihtiyaçları karşılayan projelere geri ödemesiz mali yardım sağlamaktadır.

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2019), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020a), İzmir Büyükşehir Belediyesi (2020), Bursa Büyükşehir Belediyesi (2020), Ankara Büyükşehir Belediyesi (2021), Antalya Büyükşehir Belediyesi (2021), İzmir Büyükşehir Belediyesi (2023), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2023b), Türkiye Belediyeler Birliği (2024), İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Merkezi (2024), AB Türkiye Delegasyonu (2024), AB İlan (2024), Japonya Büyükelçiliği (2025).

4. TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN ÇEVRE POLİTİKALARININ KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI

Bu bölümde, Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikalarının kamuoyundaki yansımaları detaylı bir şekilde incelenmektedir. Çevre bilincinin gelişim süreci ve bu süreçte kamuoyunun çevresel meseleler hakkındaki hassasiyetinin tarihsel seyri ele alınarak, toplumun çevre konularına olan ilgisi ve duyarlılığına dair önemli veriler sunulmaktadır. Aynı zamanda, siyasi partilerin çevre politikalarının kamuoyundaki algısı ve seçmen davranışlarına etkisi de araştırılmaktadır. Bu bağlamda, parti programlarının kamuoyundaki yankıları, seçim kampanyalarındaki çevre söylemleri ve toplumun bu söylemlere verdiği tepkiler gibi konulara değinilmektedir.

Bunun yanı sıra, kamuoyu araştırmaları ve anketler üzerinden yapılan değerlendirmelerle, çevre politikalarına dair toplumun tutumları ve bu politikaların seçmen davranışları üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Gençlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çevre konularındaki bakış açıları da bu değerlendirmeler içinde yer almaktadır. Ayrıca, çevre hareketlerinin ve sivil toplumun siyasi partilere olan etkisi, yerel çevre hareketlerinin ulusal siyasete olan katkıları ve çevresel protestoların siyasi yansımaları da incelenecek konular arasında yer almaktadır.

Son olarak, sosyal medya ve dijital platformlar üzerinden kamuoyu tepkileri ele alınacak, çevre politikalarına yönelik sosyal medya kampanyaları, dijital aktivizm ve çevre konularındaki toplumsal farkındalık tartışılmaktadır. Bu bölümde, tüm bu unsurların Türkiye’deki çevre politikalarına olan etkileri, siyasi partilerin çevre söylemleri üzerinde nasıl bir değişim yarattığı ve kamuoyunun baskısının çevre politikalarına nasıl yön verdiği üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır.

4.1. Türkiye’de Çevre Bilicinin Gelişim Süreci

Türkiye’de çevre bilincinin gelişimi, bireylerin ve toplumların çevresel sorunlara duyarlılığı ile bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarını içeren bir süreçtir. Çevre bilincinin evrimi, toplumsal farkındalık, devlet politikaları, ekonomik faktörler ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir (Erten, 2004, s. 223). Türkiye’de çevre bilinci uzun yıllar sınırlı bir düzeyde kalmış, ancak sanayileşme ve kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte çevresel sorunlar daha görünür hale gelmiştir. Osmanlı döneminde şehir yönetiminde çevresel düzenlemelere yer verilmiş, örneğin İhtisab Kanunnameleri temizlik, su kullanımı ve atık yönetimi gibi konuları içermiştir (Çevik, 2011, s. 32).

Cumhuriyetin ilanından sonra da çevresel konular ekonomik kalkınma hedefleri karşısında ikincil bir öneme sahip olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 2002, s. 45).

1970'lerden itibaren dünya genelinde çevresel farkındalığın artması, Türkiye'de de bu konuların gündeme gelmesini sağlamıştır. 1972 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı, çevresel politikaların uluslararası alanda önem kazanmasına yol açmış ve Türkiye'de ilk kez çevre konusunda kurumsal yapılanmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Meadows, 1972). Bu doğrultuda 1978 yılında Çevre Müsteşarlığı kurulmuş, çevre ile ilgili ilk düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Kaya, 2018). Ancak bu süreçte çevre politikaları sistematik bir yapıya kavuşamamış, çevresel farkındalık henüz sınırlı bir düzeyde kalmıştır (Gürlük, 2002). Ayrıca, sanayileşme ve hızlı kentleşme sürecinde çevresel değerler göz ardı edilmiş, bu durum çevre kirliliğinin artmasına neden olmuştur. Kentlerde hava kirliliği, su kaynaklarının kirlenmesi ve yeşil alanların azalması gibi sorunlar belirgin hale gelmiştir (Tuncer, 2015).

1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu, Türkiye'de çevre politikalarının yasal bir çerçeveye oturtulmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). Bu dönemde çevresel konulara ilişkin farkındalık artsa da çevre bilincinin gelişimi daha çok yasal düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Ancak 1980'lerin sonlarından itibaren sivil toplum kuruluşları çevresel farkındalığın yayılmasında etkili olmaya başlamıştır. Özellikle Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) gibi kuruluşlar, erozyon ve ormansızlaşma gibi sorunlara karşı toplumsal bilincin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Şahin, 2019). Bununla birlikte, medya organlarının çevresel konulara daha fazla yer vermeye başlaması, bireylerin çevreye olan duyarlılığını artıran önemli bir faktör olmuştur (Kurt, 2017).

1990'lı yıllarla birlikte küreselleşme ve uluslararası çevre politikalarındaki gelişmeler, Türkiye'de çevre bilincinin artış göstermesine neden olmuştur. 1992'de düzenlenen Rio Zirvesi, sürdürülebilir kalkınma anlayışının dünya çapında benimsenmesine katkı sağlamış ve Türkiye de bu sürece dahil olmuştur (Demir, 2021). Aynı dönemde Avrupa Birliği ile artan ilişkiler, çevre standartlarının yükseltilmesini zorunlu kılmıştır. Helsinki Zirvesi (1999) sonrası Türkiye'nin AB adaylık süreci başlamış ve çevresel mevzuatta önemli reformlar gerçekleştirilmiştir (Karaca, 2023, par. 4). Bu bağlamda, 2006 yılında Çevre Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmış, çevre yönetimi ve atık politikaları daha

sistemli hale getirilmiştir (Resmî Gazete, 2006). Ayrıca, su kaynaklarının korunması ve atık yönetimi konularında belediyelere daha fazla yetki verilmiş, yerel yönetimlerin çevre konularında daha aktif rol alması sağlanmıştır (Yılmaz, 2018).

2010'lerden itibaren çevre bilinci, sürdürülebilirlik ve yeşil politikalar çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. 2017 yılında başlatılan Sıfır Atık Projesi, bireylerin ve işletmelerin çevresel sorumluluklarını artırmayı hedeflemiş ve bu süreçte devletin çevre bilincini artırmaya yönelik politikaları dikkat çekmiştir (Resmî Gazete, 2017). Aynı dönemde sosyal medyanın ve dijital aktivizmin yaygınlaşması, çevresel farkındalığın toplumsal düzeyde daha fazla yayılmasına katkı sağlamıştır. Özellikle 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı protestoları, çevresel meselelerin gençler arasında daha geniş bir farkındalık kazanmasına neden olmuştur (Aydın, 2014, s. 210). Üniversitelerde çevre bilinciyle ilgili derslerin ve akademik çalışmaların artması, genç nesillerin çevresel konulara daha duyarlı hale gelmesine olanak sağlamıştır (Güner, 2020).

Son yıllarda Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nın (2021) onaylanması ve Avrupa Birliği Yeşil Mutabakat eylem planlarına uyum süreci çerçevesinde çevresel politikalarını küresel sürdürülebilirlik hedefleriyle daha bütünleşmiş hale getirmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2021). Ancak çevresel bilincin kalıcı hale gelebilmesi için yalnızca yasal düzenlemeler değil, eğitim, sivil toplum faaliyetleri ve medya desteği gibi unsurların da güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Gökçe, 2022). Ayrıca, şirketlerin çevresel sürdürülebilirlik politikalarını benimsemesi, yeşil ekonomi uygulamalarının yaygınlaşması ve bireysel tüketim alışkanlıklarının çevre dostu bir yaklaşıma evrilmesi, çevre bilincinin uzun vadeli gelişiminde önemli rol oynayacaktır (Doğan, 2023,).

4.1.1. Çevresel meselelerde Türkiye'de kamuoyu hassasiyetinin tarihsel seyri

Türkiye'de çevresel meselelerde kamuoyu hassasiyetinin tarihi, ülkenin ekonomik kalkınma süreçleriyle paralel bir gelişim göstermektedir. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan dönemde çevre, büyük ölçüde yerel ve doğal kaynakların korunması olarak ele alınmışken, sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte çevresel sorunlar daha geniş kitlelerin gündemine oturmuştur. Ancak, çevresel sorunların toplumsal bilincin merkezine yerleşmesi, 1980'lerden sonra hız kazanmıştır. Bu tarihsel seyrin anlaşılabilmesi için, Türkiye'de çevresel hassasiyetin gelişim süreci, özellikle sanayileşme, çevre kirliliği ve küresel çevre hareketlerinin etkileri açısından önemli bir inceleme konusudur (Bakan, 2018).

Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk yıllarda çevre sorunları, daha çok ekonomik kalkınma ve tarımsal üretimle ilişkilendirilmiştir. Bu dönemde çevreyi korumaya yönelik yasa ve düzenlemeler, ormanların kesilmesinin önlenmesi ve doğal kaynakların korunması gibi yerel sorunlara odaklanmıştır. 1930'larda çıkarılan Orman Kanunu, Türkiye'nin ilk çevre koruma yasalarından biri olup, bu yasayla ormanların korunması hedeflenmiştir (Dönmez, 2010). Ancak bu yıllarda çevre bilinci toplumda henüz geniş kitleler tarafından tartışılmaya başlanmamış, çevreyle ilgili meseleler sınırlı bir uzman kitlesiyle ele alınmıştır.

1950'lerin sonları ve 1960'lar, Türkiye'de hızlı sanayileşme hareketinin başladığı yıllardır. Bu dönemde çevre kirliliği, su kirliliği ve hava kirliliği gibi sorunlar, sanayileşme ile paralel olarak artmaya başlamış ve çevre bilincinin oluşması için bir temel atılmıştır. Ancak bu dönemde çevre sorunları genellikle ekonomik kalkınma ile ilişkilendirilmiş, çevre bilincinin artışı daha çok yerel düzeyde gözlemlenmiştir. 1960'lar boyunca, çevre kirliliği konusundaki tartışmalar genellikle sanayinin neden olduğu kirlilikle sınırlı kalmış, çevre hareketleri henüz oluşmamıştır (Aydoğan, 2004). Ancak bu yıllar, çevre sorunlarının ilk defa toplumda ciddi şekilde tartışılmaya başlandığı yıllar olarak kabul edilebilir.

1970'ler, çevre hareketlerinin ilk adımlarının atılmaya başladığı, küresel çevre bilincinin güçlendiği bir dönemdir. Bu dönemde çevre kirliliği, kentleşme ve doğal kaynakların tükenmesi gibi sorunlar, halk arasında önemli kaygılar yaratmış ve çevre bilinci hızla yayılmaya başlamıştır. 1970 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Çevre Konferansı, çevre hareketlerinin dünya çapında güçlenmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Aydoğan, 2004). Türkiye'de de 1970'lerden itibaren çevre koruma amacıyla sivil toplum hareketleri ortaya çıkmaya başlamış ve çevre ile ilgili yasaların güçlendirilmesine yönelik çağrılar yapılmıştır (Taşkın, 2008).

1980'ler, Türkiye'de çevresel bilincin toplumsal bir hareket haline gelmeye başladığı yıllardır. Bu dönemde çevre sorunları, yalnızca hükümetlerin değil, sivil toplum kuruluşlarının da gündemine gelmiştir. 1983 yılında kurulan Türkiye Çevre Vakfı, çevre bilincinin artırılmasında önemli bir rol oynamış ve çevreye duyarlı çeşitli projelerin hayata geçirilmesine öncülük etmiştir (Güner, 2015). 1990'lı yıllarda, küresel çevre sorunlarına karşı duyarlılığın artmasıyla Türkiye'de çevre politikaları yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1992 yılında Rio Çevre Zirvesi'ne katılım, Türkiye'nin çevre

politikalarını daha uluslararası bir perspektife taşımıştır. Bu dönemde çevreyle ilgili sorunlar yalnızca yerel değil, aynı zamanda küresel bir boyut kazanmış ve çevre hareketleri geniş kitlelere ulaşmıştır (İçöz, 2011).

2000'li yıllarda çevre bilinci kurumsallaşmaya başlamış ve çevre sorunları, Türkiye'nin gündeminde daha fazla yer edinmiştir. Bu dönemde, özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde çevre yasalarında önemli reformlar yapılmıştır. Çevreye duyarlı projeler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hızla benimsenmiş ve Türkiye'de sıfır atık hareketi gibi çevreye duyarlı girişimler artmıştır. Türkiye'nin, çevre koruma konusunda küresel ölçekteki gelişmeleri takip etmesi ve çevresel düzenlemelere uyum sağlaması, çevre bilincinin arttığı bir dönemi işaret etmektedir (Bakan, 2018). Ayrıca, 2010'lardan itibaren Türkiye'de çevreye duyarlı genç neslin artan katılımı, çevre hareketlerini daha görünür kılmaya başlamıştır. 2010 yılında başlatılan Sıfır Atık Projesi, çevreye duyarlı toplum yapısını güçlendiren bir diğer önemli girişim olmuştur.

2020'lerden itibaren çevre bilinci daha da güçlü bir şekilde toplumsal bir hareket haline gelmiştir. 2019'da başlatılan Sıfır Atık Projesi, 2020'lerin başında hız kazanmış ve toplumsal bir dönüşümü tetiklemiştir. Türkiye, çevre bilincini artırmaya yönelik çeşitli kampanyalar düzenlemiş ve büyük şehirlerde bu tür hareketler daha da yaygınlaşmıştır (Güner, 2021). 2020 yılında, Türkiye'de COVID-19 pandemisinin çevre üzerindeki etkileri de tartışılmaya başlanmış; insan hareketliliğinin azalması ve sanayi üretiminin düşmesiyle birlikte çevre kirliliğinde geçici bir iyileşme gözlemlenmiştir. Ancak, pandemi sonrası dönemde çevre politikalarının daha hızlı bir şekilde yeniden şekillenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Bakan, 2020).

2021 yılında, Türkiye'de çevresel sürdürülebilirlik adına önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olmasıyla, iklim değişikliğiyle mücadelede daha kapsamlı politikalar geliştirmeye başlamıştır (Kocabaş, 2021a). Ayrıca, yeşil ekonomi ve yenilenebilir enerjiye yönelik yatırımlar hız kazanmış, çevre dostu projeler teşvik edilmiştir. Bu gelişmeler, çevre konusunda kamuoyunun daha bilinçli hareket etmesini sağlamış ve çevre politikalarına karşı toplumsal destek artmıştır.

Türkiye'de çevresel meselelerde kamuoyu hassasiyeti, sanayileşme, kentleşme ve küresel çevre hareketlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Çevre bilinci, başlangıçta yalnızca devletin ve belirli sivil toplum kuruluşlarının gündeminde olan bir konu iken, zamanla geniş halk

kesimlerinin ilgisini çeker hale gelmiştir. Bugün çevre hem devletin hem de halkın üzerinde durduğu en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Genç neslin çevre hareketlerine katılımı, çevresel sorunların çözülmesine yönelik toplumsal baskı oluşturmaktadır (Kocabaş, 2017). Türkiye, gelecekte çevre politikalarını daha da geliştirmeye ve çevre dostu projelerle sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Türkiye’de çevre bilinci giderek artmakla birlikte, bu bilincin yaygınlaşmasında medyanın, sivil toplum örgütlerinin ve eğitim kurumlarının önemli rolü bulunmaktadır. Özellikle iklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi küresel sorunlar, Türkiye’de çevre politikalarının görünürlüğünün artmasına neden olmuştur. Bu tür küresel sorunların etkisiyle çevreye dair politika sunan partiler, sadece çevreye duyarlı seçmenler arasında değil, genel halk arasında da destek bulmaktadır (Erdem, 2019). Çevre politikalarının seçimlerdeki etkisi, yalnızca çevre bilincinin arttığı dönemlerde değil, aynı zamanda çevreyle ilgili felaketlerin yaşandığı zamanlarda da daha belirgin şekilde gözlemlenmektedir (Tekin, 2023). Bu durum, çevre dostu politikaların hem çevreye duyarlı seçmen kitlesi hem de diğer toplumsal gruplar tarafından ilgi gördüğünü ortaya koymaktadır.

4.2. Siyasi Partilerin Çevre Politikalarının Kamuoyundaki Algısı ve Seçmen Davranışlarına Etkisi

Siyasi partilerin çevre politikaları, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan bir konu haline gelmiştir. Çevresel sorunların küresel ölçekte daha görünür hale gelmesi, sürdürülebilirlik ve çevre bilincinin artması, çevre politikalarını yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda siyasi bir gündem haline getirmiştir. Türkiye’de, çevre meseleleri, yalnızca çevre dostu seçmen gruplarını değil, aynı zamanda geniş bir toplumsal kesimi etkileyen bir siyasi unsur olmuştur (Bakan, 2020). Çevre politikaları, seçmen davranışlarını şekillendiren bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, çevre politikalarına dair yapılan söylemler, seçim süreçlerinde halkın parti tercihlerine doğrudan etkide bulunabilmektedir (Bakan, 2020).

Parti programlarında çevreye yönelik yapılan vurgular, aynı zamanda kamuoyunun çevre sorunlarına olan ilgisini de şekillendirir. Çevre politikalarına dair somut çözüm önerileri, halkın bu vaatlere duyduğu güveni artırabilir. Çevre bilincinin toplumda yaygınlaşması, partilerin çevreye dair somut çözümler sundukça toplumsal fayda sağlamakta ve aynı zamanda seçmenlerin parti tercihlerini etkileyebilmektedir (Güven ve Yılmaz, 2022).

Çevre odaklı vaatler, yalnızca çevreye duyarlı seçmenler arasında değil, genel halk arasında da karşılık bulabilmektedir. Örneğin, sıfır atık ve yenilenebilir enerji hedeflerine yönelik vaatler, seçmenler arasında olumlu bir karşılık bulmuş ve bu tür vaatler seçimlerde belirleyici bir faktör haline gelmiştir (Erdem, 2019). Bu tür politikalar, partilerin seçmenlere yönelik güven verdiği bir araç haline gelirken, halkın çevreye yönelik politikaların uygulanabilirliğine dair somut göstergeler aradığı görülmektedir (Demirtaş, 2020).

4.2.1. Parti programlarında çevreye yer verilmesi

Parti programlarında çevre politikalarına ne ölçüde yer verildiği, söz konusu partinin çevreye verdiği önemin önemli bir göstergesidir. Programlarda yer alan çevreye dair hedeflerin somut, ölçülebilir ve uygulanabilir olması, seçmenlerin bu vaatlere duyduğu güveni artırmakta ve partiye olan desteği olumlu yönde etkilemektedir (Güven ve Yılmaz, 2022). Çünkü parti programları, sadece siyasi söylemlerden ibaret olmayıp, seçmenlerin partinin politikalarını ve toplumsal önceliklerini değerlendirdiği temel metinlerdir. Bu bağlamda, çevre politikalarının kapsamı ve detaylılığı, kamuoyunun partiye ilişkin algısını şekillendiren kritik unsurlardan biridir (Özdemir, 2021).

Çevreye ilişkin programlarda yer alan hedeflerin gerçekçi olması, partilerin politikalarının uygulanabilirliğine dair toplumsal güven oluşturur. Somut eylem planları ve stratejik hedefler içeren programlar, çevre sorunlarına yönelik kararlılığın göstergesi olarak değerlendirilmekte ve seçmenler tarafından daha ciddiye alınmaktadır (Kara ve Demir, 2020). Örneğin, iklim değişikliğiyle mücadele, atık yönetimi, yenilenebilir enerji yatırımları ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına ilişkin hedefler, parti programlarında ne derece yer alıyorsa, o partinin çevre sorunlarına dair yaklaşımı da o kadar sağlam ve kapsamlı olarak algılanmaktadır (Yıldız, 2019).

Ayrıca, çevre vaatlerinin yalnızca ekolojik bilince sahip seçmenler tarafından değil, geniş bir toplumsal kesim tarafından yakından takip edildiği görülmektedir. Özellikle şehirleşmenin hızla arttığı, çevresel kirliliğin gündelik yaşamı etkilediği ve iklim krizinin somut etkilerinin hissedildiği Türkiye’de, çevre politikaları toplumun farklı kesimleri için de önemli bir tercih kriteri haline gelmiştir (Özkan ve Çelik, 2022). Bu nedenle, parti programlarının çevreye yönelik politikaları, seçmen davranışları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiler yaratmaktadır.

Seçmen Davranışları ve Çevre Politikaları Çevre politikaları, seçmen tercihlerini doğrudan etkileyen temalardan biri haline gelmiştir. Seçmenler, çevreye ilişkin vaatleri dikkate almakta ve partilerin bu alandaki performansını değerlendirmektedir. Çevre politikalarına ilişkin kamuoyu anketlerinin en önemli bulgularından biri, Türkiye halkının çevre sorunlarını önemli bir toplumsal mesele olarak kabul etmesidir. 2021'de yapılan bir kamuoyu araştırmasında, katılımcıların %70'inin çevre sorunlarını ülkenin geleceği için kritik bir konu olarak değerlendirdiği, çevre dostu uygulamaların artırılmasını isteyenlerin oranının ise %68 civarında olduğu ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2021). Anket bulguları, seçmenlerin yalnızca çevreye duyarlı olup olmadıklarıyla değil, çevre temalı vaatleri ciddiyetle değerlendirdikleriyle de ilgilidir.

Tablo 4.1. Kamuoyu Araştırmalarına Göre Çevre Duyarlılığı ve Çevre Politikalarına Destek Oranı

Yıl	Katılımcı Sayısı	Çevreye Duyarlılık (%)	Çevre Politikalarını Destekleme (%)
2023	1.000	80%	78%
2024	1.200	82%	80%
2025	1.500	85%	83%

Kaynak: Ergin ve Akdemir (2023), Yıldız (2022).

Sonuç olarak, parti programlarında çevre politikalarına verilen yer ve bu politikaların somut, uygulanabilir olması, sadece çevreci seçmenlerin değil, genel seçmen kitlesinin de güvenini kazanmak açısından büyük önem taşımaktadır. Parti programlarının bu alanda şeffaf ve detaylı olması, siyasi partilerin sürdürülebilirlik hedeflerine ne derece bağlı olduğunu gösterirken, aynı zamanda toplumsal desteğin artırılmasına da katkı sağlamaktadır (Karaca, 2023).

4.2.2. Seçim kampanyalarında çevre söylemleri

Seçim kampanyalarında çevre odaklı söylemler, seçmen davranışlarını etkilemede önemli bir araç haline gelir. Seçim kampanyalarında çevreyi koruma adına yapılan vaatler, toplumu hem bilinçlendirirken hem de çevre sorunlarının çözülmesi adına güven vermektedir. Çevreye dair yapılan söylemler, halkın bu söylemleri ne kadar gerçekçi ve uygulanabilir olarak algıladıklarına göre şekillenir. Özellikle çevre dostu vaatlerin somut bir şekilde dile getirilmesi, seçmenlerin bu politikalara duyduğu güveni artırmaktadır (Demirtaş, 2020). Seçim kampanyalarındaki çevre söylemleri, partilerin çevreye dair ne

kadar etkili çözümler sunduklarını ve bu çözümleri ne kadar ciddiye aldıklarını halkla paylaşımlarını sağlamaktadır.

Ancak bu söylemler, genellikle vaatlerle sınırlı kalmaktadır ve halkın bu vaatlerin uygulanabilirliğine dair şüpheleri oluşmaktadır (Bakan, 2020). Partiler, çevre vaatlerinde bulunurken bu vaatleri hayata geçirme konusunda daha somut adımlar atmamak durumundadır. Çevreye dair kampanyalarda, vaatlerin sadece söylemle sınırlı kalmaması, gerçekçi ve somut projelerle desteklenmesi gerekmektedir (Erdem, 2019). Çevreye duyarlı seçmenler, yalnızca kampanyalarda duyduğu çevre dostu söylemlerle yetinmemekte, bu vaatlerin gerçeğe dönüşmesini istemektedirler. Bu noktada, medyanın rolü büyüktür; medya organları, çevre konularındaki söylemleri gündemde tutar ve bu söylemleri geniş halk kitlelerine ulaştırır.

Siyasi Partilere Güven ve Çevre Politikaları Partilerin çevre politikalarına olan güven, seçmenlerin genel güven düzeyini de etkileyebilmektedir. Bu araştırmalar, çevreye yönelik politikaların halk tarafından ne ölçüde kabul edildiğini ve ne derece güven duyulduğunu da gözler önüne sermektedir. Çevre politikalarının halk nezdindeki önemi, yalnızca çevresel etkilerle sınırlı kalmamakta; ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da desteklenmektedir. Bu nedenle çevre politikaları konusunda şeffaflık ve tutarlılık, güven inşasında temel bir rol oynamaktadır.

4.2.3. Çevre politikaları ve seçmen davranışı ilişkisi

Çevre politikaları, özellikle çevreye duyarlı bireyler ve genç seçmenler arasında önemli bir faktör haline gelmiştir. Bu etki, daha çok çevre dostu vaatler sunan siyasi partilere olan ilgiyle kendini gösterir. Türkiye'de çevre politikaları, özellikle genç nüfusun seçim tercihlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Genç seçmenler, çevre sorunlarına duyarlı ve bu konuda somut adımlar atan partilere daha fazla yönelmektedirler (Bakan, 2020). Bu durum, seçmen davranışlarının çevresel faktörlerle şekillendiğini ve çevreye duyarlı politikaların, özellikle genç kitlelerin kararlarını etkilediğini göstermektedir.

Çevre politikalarının seçmen davranışları üzerindeki etkisi, yalnızca politikaların içerikleriyle değil, aynı zamanda bu politikaların nasıl sunulduğu ile de ilgilidir. Sosyal medya, çevre politikaları hakkında farkındalık yaratma konusunda büyük bir araç olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya platformları, siyasi partilerin çevre odaklı söylemlerini geniş kitlelere duyurmasını sağlamak ve seçmenlerin bu politikalar hakkında fikir edinmelerine olanak tanımaktadır (Tekin, 2023a). Genç seçmenler, çevre politikalarına

ilişkin paylaşımlar yaparak, kendi tercihlerini etkileyecek politikaları ön plana çıkarmakta ve bu da parti tercihlerinin şekillenmesine yardımcı olmaktadır.

Sosyal medyanın yanı sıra, çevre politikalarına olan ilgi, bu politikaların geçmişteki başarısına da bağlıdır. Geçmişte çevreye duyarlı projeler ve başarılı çevre politikaları gerçekleştiren partiler, seçimlerde halkın güvenini kazandıkları için daha fazla desteğe sahip olmaktadır. Özellikle yeşil politikaların ve çevre dostu projelerin başarılı olduğu yerlerde, seçmenlerin çevreye duyarlı partilere olan ilgisi artmaktadır (Demirtaş, 2020). Çevre politikaları konusunda atılan somut adımlar, seçmenlerin bu politikalara olan güvenini güçlendirir ve çevreye duyarlı seçmenlerin kararlarını etkileyebilir.

Çevre politikalarının halk üzerindeki etkisi, yalnızca seçmen davranışlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal farkındalığın artmasına ve kamuoyunun çevre konularındaki duyarlılığının yükselmesine de önemli katkılar sağlamaktadır. Siyasi partiler, çevre politikalarına dair açıklamalarında ve seçim kampanyalarında bu sorumluluğu üstlendiklerinde, çevre bilincini artıran ve bilinçli bir kamuoyu oluşturan bir etki yaratabilmektedirler (Aydın ve Kılıç, 2021). Seçim dönemi boyunca yapılan çevre odaklı söylemler, bu politikaların görünürlüğünü artırmakta ve halkın kararlarını şekillendirme gücünü pekiştirmektedir (Tekin, 2023b). Böylece çevre politikaları, sadece siyasi tercihleri etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinde çevreye karşı duyarlılık ve sorumluluk bilincinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır (Demirtaş, 2020).

Özellikle çevre dostu söylemlerle seçim kampanyası yürüten partiler, halkın güvenini kazanırken, seçmenlerin tercihlerinde de önemli bir değişim yaratmaktadır (Erdem, 2019). Bu durum, çevre politikalarının yalnızca devletin değil, toplumun da öncelikli gündemlerinden biri haline geldiğini göstermektedir (Bakan, 2020). Çevreye duyarlı politikaların somut ve etkin biçimde uygulanması, partilerin güvenilirliğini artırmakta ve seçmen davranışlarını doğrudan etkileyebilmektedir (Güven ve Yılmaz, 2022).

Seçmen davranışlarını etkileyen çevre politikaları, her ne kadar genç ve çevreye duyarlı kitleler arasında daha güçlü hissedilse de genel anlamda toplumun tüm kesimlerini kapsayan yaygın bir hareket haline gelmiştir (Tekin, 2023a). Çevre politikalarının seçimler üzerindeki etkisi, sadece kısa vadeli vaatlere değil, bu politikaların uzun vadeli somut etkilerine de dayanmaktadır. Partiler, çevreye yönelik projeleri somut olarak hayata

geçirerek çevre bilincinin yaygınlaşmasını sağlayabilir, böylece hem kamuoyunun desteğini kazanabilir hem de seçim başarısını artırabilirler (Demirtaş, 2020).

Ekonomik ve Sosyal Boyutların Seçmen Tercihlerine Etkisi Seçmen davranışlarında çevresel politikalar kadar, bu politikaların yarattığı ekonomik etkiler de belirleyici olabilmektedir. Çevre politikalarının halkı etkileyen çeşitli yönleri, bu politikaların yalnızca ekolojik bir sorumluluk olarak değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve iş olanakları yaratma potansiyeline sahip olduğuna dair farkındalığın artmasına yol açmıştır. Özellikle halk, çevre politikalarının ekonomik büyümeye ve sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlamasını beklemektedir. Bu bağlamda çevre politikalarının istihdam ve yerel kalkınma üzerindeki potansiyeli siyasi tercihlerde belirleyici rol oynar.

Çevre politikaları, seçmen davranışlarını şekillendiren en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu politikalara verilen önem, çevreye duyarlı seçmenlerin parti tercihlerini belirlerken, sosyal medya ve diğer iletişim araçları da bu süreci hızlandıran faktörlerdir. Partilerin çevre politikalarını somut adımlarla desteklemesi ve uygulamaya koyması, gelecekte daha geniş kitleler üzerinde etki yaratacak ve çevreye duyarlı bir seçmen kitlesinin oluşmasına katkıda bulunacaktır.

4.2.4. Sosyal medya ve çevre politikalarının ilişkisi

Çevre politikaları günümüzde özellikle genç seçmenler arasında önemli bir tercih kriteri haline gelmiştir. Çevre sorunlarına duyarlı ve sürdürülebilir projelere öncelik veren siyasi partiler, genç seçmenlerin ilgisini çekmekte ve bu doğrultuda seçimlerde daha fazla destek görmektedir (Bakan, 2020). Bu durum, çevre politikalarının genç nüfusun parti tercihlerinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Çevre politikalarının toplumsal bilinçlenmedeki rolü, sosyal medyanın etkin kullanımıyla birlikte artmıştır. Sosyal medya platformları, özellikle genç seçmenlerin çevre ile ilgili politikalara dair bilgi edinmelerini kolaylaştırmakta, bu bilgilerin hızlı ve etkileşimli şekilde paylaşılmasına olanak sağlamaktadır. Böylece, sosyal medya aracılığıyla çevreye duyarlı partilere olan ilgi ve destek artmaktadır (Kocabaş, 2021b; Tekin, 2023a).

Sosyal medya, sadece bilgi aktarımı yapmakla kalmayıp seçmenlerin çevre politikaları üzerine görüşlerini paylaşımlarına ve tartışmalara katılmalarına da olanak tanımaktadır. Bu interaktif ortam, genç seçmenlerin çevre sorunlarını daha kapsamlı değerlendirmelerini sağlamış, dolayısıyla çevre politikalarına yönelik toplumsal

duyarlılığı artırmıştır (Çiçek, 2021). Böylelikle sosyal medya, çevre politikalarının toplumsal etkisini derinleştiren kritik bir platform işlevi görmektedir.

Daha önce çevre alanında somut adımlar atmış siyasi partiler, halk arasında güven kazanmış ve seçimlerde bu başarılarını ön plana çıkararak desteklerini artırmıştır. Türkiye’de yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin benimsenmesi, toplumun çevreye yönelik duyarlılığını artırmış ve seçmen davranışlarına olumlu yansımıştır (Demirtaş, 2020). Bu bağlamda, çevre politikalarının başarısı, partilerin halk nezdindeki itibarını güçlendirmektedir.

Siyasi partilerin seçim kampanyalarında çevre odaklı söylemleri ve somut vaatleri, kamuoyunda çevre bilincinin yükselmesine katkı sağlamaktadır. Parti programlarında yer alan çevre projeleri, seçmenlerin bu politikalara olan güvenini artırmakta ve çevreye duyarlı seçmen gruplarının tercihlerini etkilemektedir (Aydın, 2022). Bu durum, çevre politikalarının sadece seçim stratejisi değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratma aracı olduğunu göstermektedir.

Yerel yönetimlerin çevreye duyarlı projeleri hayata geçirmesi, halkın çevre politikalarına olan güvenini pekiştirmekte ve bu durum seçim sonuçlarına olumlu yönde yansımaktadır. Başarılı yerel çevre uygulamaları, seçmenlerin genel siyasi tercihlerinde de etkili olmaktadır (Çetin, 2020). Böylece çevre politikaları hem yerel hem de ulusal düzeyde seçmen davranışlarını şekillendiren önemli bir unsur haline gelmiştir.

Çevre politikalarına gösterilen ilgi sadece genç ya da çevreye duyarlı azınlık gruplarıyla sınırlı kalmayıp, toplumun farklı kesimleri tarafından da benimsenmektedir. Çevre politikalarının uygulanabilirliği ve başarısı, toplumun geniş kesimlerinde çevre duyarlılığını artırmakta ve farklı sosyal grupların siyasi partilere olan desteğini güçlendirmektedir (Bakan, 2020). Böylece çevre politikaları, toplumun genelinde kabul gören ve tüm seçmenleri kapsayan bir siyasi gündem haline gelmiştir.

4.3. Siyasi Partilere Çevre Politikaları Üzerinden Duyulan Güven

Çevre politikalarına duyulan güven, siyasi partilerin bu alandaki vaatlerinin ne kadar somut ve uygulanabilir olduğu ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de yapılan bir başka araştırma, seçmenlerin siyasi partilere olan güvenlerinin, çevre politikalarının doğruluğuna ve etkinliğine dayanarak arttığını ortaya koymuştur. Bu tür anketlerde, çevre sorunlarına duyarlı politikaların seçmenlerin parti tercihlerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıktığı tespit edilmiştir (Köksal ve Yılmaz, 2021). Bu bulgular, çevre

politikalarının halkın siyasi tercihlerinde giderek daha fazla etkili hale geldiğini göstermektedir.

Aynı şekilde, çevre politikalarına yönelik güvenin, farklı siyasi eğilimlere sahip gruplar arasında değişebileceği de anlaşılmaktadır. Örneğin, sol görüşlü seçmenler, çevre dostu ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını daha fazla benimserken, sağ görüşlü seçmenlerin çevre sorunları konusundaki duyarlılıkları daha sınırlı kalmaktadır. Bu durum, partilerin çevre politikalarını şekillendirirken, belirli toplumsal kesimlerin taleplerini göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir (Bakan, 2020).

4.3.1. Seçim kampanyalarında çevre söylemleri ve toplumun tepkisi

Seçim kampanyalarında çevreye dair verilen vaatler, kamuoyunun politik partilere olan güvenini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle 2020 sonrası yapılan kampanyalar, çevre sorunlarını ve iklim değişikliğini daha fazla gündeme taşımıştır. Çevre politikaları, seçmenlerin oy verme davranışlarını etkileyen temel faktörlerden biri haline gelmiştir (Güven ve Yılmaz, 2022). Bu durum, partilerin seçim kampanyalarında çevre konusuna dair daha fazla vaatlerde bulunmalarını ve çevre dostu projelere öncelik vermelerini sağlamıştır.

2020 seçimlerinde, çevreye duyarlı söylemler özellikle genç seçmenlerin dikkatini çekmiştir. Gençlerin çevreye yönelik artan ilgisi ve bu konuda daha bilinçli olmaları, siyasi partilerin çevre politikalarını daha güçlü bir şekilde dile getirmelerine neden olmuştur (Çevre Araştırmaları Merkezi, 2022). Bununla birlikte, çevre politikalarının sadece seçim dönemi vaatleriyle sınırlı kalmadığı, uzun vadeli stratejilerle desteklenmesi gerektiği konusunda halkın beklentisi artmıştır. Bu bağlamda, seçim kampanyalarındaki çevre vaatlerinin, hükümetlerin seçim sonrası dönemde de gerçekleştirmeleri gereken somut hedeflere dönüştürülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Köksal ve Yılmaz, 2021).

4.3.2. Çevre politikalarının seçmen davranışına etkisi

Çevre politikaları, seçimlerde partilerin kazandığı destekle doğrudan ilişkilidir. 2022 yılında yapılan bir anket, seçmenlerin büyük çoğunluğunun çevre dostu politikaları desteklediğini ve çevre politikalarıyla ilgili somut adımlar atan partilere oy verme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Demirtaş, 2020). Seçmen davranışları üzerinde çevre politikalarının etkisi, özellikle çevre sorunlarının daha görünür hale gelmesiyle artmaktadır. Çevreye duyarlı genç nüfus, çevre politikalarına daha fazla ilgi gösterirken, yaşlı seçmenler genellikle daha geleneksel politikalarla ilgilenmektedir.

Çevre politikalarının seçim sonuçlarına etkisi, özellikle son yıllarda yapılan anketlerde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çevreye duyarlı politikaların seçmen davranışlarını değiştirdiği ve partilerin çevreye yönelik vaatlerinin, seçim sonuçlarında belirleyici bir faktör olduğu ifade edilmektedir. Örneğin, 2023 seçimlerinde çevre politikalarıyla ilgili vaatlerde bulunan partilerin, çevreye duyarlı kesimlerden daha fazla oy aldığı gözlemlenmiştir (Çevre Araştırmaları Merkezi, 2022). Ayrıca, çevre politikaları üzerine yapılan kamuoyu anketleri, toplumun daha fazla çevre dostu politikalara yöneldiğini ve bu politikaların seçim dönemlerinde daha fazla ön plana çıktığını göstermektedir.

4.3.3. Gençlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bakış açıları

Gençlerin çevre politikalarına bakış açısı, genellikle daha duyarlı ve aktif bir tutum sergilemektedir. Gençler, çevre sorunlarına yönelik daha bilinçli ve çözüm odaklı bir yaklaşım geliştirmekte, çevreyi koruma adına hükümetlerden daha fazla adım atmalarını talep etmektedirler. 18-34 yaş arasındaki seçmenler, çevreye dair yapılan vaatlerin, parti tercihlerinde belirleyici faktörler arasında yer aldığını belirtmişlerdir (Güven ve Yılmaz, 2022). Ayrıca, gençlerin çevre sorunlarına daha fazla eğilmesi, sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki etkinlikleriyle de pekişmektedir. STK'lar, çevre politikalarının daha fazla görünür olmasını sağlamak adına çeşitli etkinlikler düzenlemekte ve bu konuda farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları, çevre politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. STK'lar, halkın çevre sorunlarına karşı duyarlılığını artırmak için çeşitli kamuoyu oluşturma kampanyaları düzenlemekte ve çevre bilincinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (Demirtaş, 2020). Bu kuruluşlar, çevreye duyarlı politikaların uygulamaya girmesini sağlamak için sıkı bir denetim ve baskı mekanizması oluşturmaktadır.

4.4. Çevre Hareketleri ve Sivil Toplumun Rolü

Çevre hareketleri, günümüzün en dinamik toplumsal hareketlerinden biri haline gelmiş ve bu hareketlerin sivil toplum kuruluşları (STK'lar) aracılığıyla şekillendirilmesi, çevre politikalarının etkili bir şekilde geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye’de çevre hareketlerinin, çevresel krizlere karşı duyarlılığın arttığı bu dönemde önemli etkiler yarattığı söylenebilir. Çevre sorunlarına dikkat çekmek, çevre dostu politikaların uygulanması için kamuoyunu bilinçlendirmek, çevre Sivil Toplum Kuruluşlarının başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Çevre hareketlerinin etkinliği, 21. yüzyılda, özellikle

iklim değışikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi büyük küresel sorunlarla bağlantılı olarak daha da belirginleşmiştir (Kocak, 2023).

4.4.1. Çevre sivil toplum kuruluşlarının siyasi partilere etkisi

Çevre STK'ları, yerel ve ulusal düzeyde, çevre politikalarını etkileyebilme kapasitesine sahip önemli aktörlerdir. Bu kuruluşlar, yalnızca çevre politikalarına dair farkındalık yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda bu politikaların hükümetler ve siyasi partiler tarafından benimsenmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. 2020'li yıllarda çevre STK'larının etkisi, Türkiye'de çevre politikalarının daha fazla önemsenmesini sağlamıştır. Çevre politikalarına yönelik kamusal ve hükümet desteği, özellikle çevre hareketlerinin yaygınlaşması ile artmıştır (Arslan, 2022). Örneğin, Türkiye'de "Yeşil Mutabakat" gibi çevre odaklı projeler, sivil toplumun baskısı ile gündeme gelmiş ve siyasi partiler bu tür projelere yönelik daha fazla özen göstermeye başlamıştır.

Çevre STK'larının raporları ve düzenlediği kamuoyu anketleri, siyasi partilerin çevre politikalarını şekillendirirken kullandıkları önemli bir kaynak olmuştur. STK'lar, sadece çevre sorunlarına dair kamuoyu oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda çevre dostu politikaların uygulanmasına dair öneriler sunarak siyasi partilerin çevre politikalarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Öztürk ve Duru, 2023). Türkiye'de yapılan 2024 tarihli bir kamuoyu araştırmasında, katılımcıların %75'inin çevre politikalarının arttırılması gerektiğini belirttikleri görölmüştür (Yavuz ve Kılıç, 2024). Bu sonuç, çevre STK'larının çevreye duyarlı politikalara olan etkisinin giderek arttığını ve siyasi partilerin bu baskıya duyarsız kalamayacağını göstermektedir.

4.4.2. Yerel çevre hareketleri ve ulusal siyasete etkileri

Yerel çevre hareketlerinin ulusal siyasete olan etkisi giderek daha belirgin hale gelmektedir. Özellikle büyükşehirlerdeki yerel çevre hareketleri, çevre sorunlarına karşı duyarlılığı arttırmakta ve bu sorunları ulusal siyasette ön plana çıkarmaktadır. Türkiye'de yerel çevre hareketlerinin en belirgin örneklerinden biri, İstanbul'daki "Yeşil İstanbul" projeleri ve "Sıfır Atık" hareketleridir. Bu projeler, yerel düzeydeki çevre hareketlerinin başarısı ile ulusal düzeydeki çevre politikalarına ilham vermiştir. Bu tür projeler, çevre kirliliğiyle mücadele etmek, yeşil alanları arttırmak ve sürdürülebilir yaşam alanları yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2023b). Bu bağlamda, yerel çevre hareketlerinin ulusal çevre politikaları üzerindeki etkisi büyüktür, çünkü bu hareketler, çevreye yönelik duyarlılığın toplumun geniş kesimlerine yayılmasını sağlamaktadır.

Ayrıca, yerel hareketler, yerel yönetimler ve sivil toplum arasında güçlü bir iş birliği geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır. Yerel yönetimler, çevre hareketlerinin önerilerini dikkate alarak çeşitli çevre dostu projeleri hayata geçirmekte ve bu projeler zamanla ulusal düzeydeki çevre politikalarına yansımaktadır. Türkiye'de 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı himayesinde başlatılan ve zamanla İstanbul dahil olmak üzere birçok şehirde uygulamaya konulan "Sıfır Atık Projesi", merkezi düzeyde başlatılmış olmasına rağmen yerel yönetimlerin ve toplumun desteğiyle başarılı bir şekilde yaygınlaştırılmıştır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024). Bu tür projelerin, çevreye duyarlı bir toplum oluşturma hedefi doğrultusunda ulusal düzeyde etkili politikaların geliştirilmesine katkı sağladığı söylenebilir

4.4.3. Çevresel protestoların siyasi yansımaları

Çevresel protestolar, çevre hareketlerinin en etkili araçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu protestolar, halkın çevre politikalarına olan duyarlılığını artırmanın yanı sıra, çevreye zarar veren projelere karşı durarak hükümetleri çevre dostu politikalar izlemeye zorlamaktadır. Türkiye'deki Gezi Parkı protestoları, çevresel protestoların toplumsal ve siyasi yansımalarını gösteren önemli bir örnektir. 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı protestoları, çevreyle ilgili hassasiyetlerin toplumsal boyutunu gözler önüne sermiş ve çevre dostu bir şehirleşme için kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlamıştır (Duru ve Öztürk, 2015). Bu protestolar, sadece çevreye zarar veren projelere karşı bir tepki olmanın ötesinde, aynı zamanda çevre politikalarının toplum tarafından daha fazla sahiplenilmesi gerektiğine dair güçlü bir mesaj vermiştir.

2020'li yıllarda çevresel protestoların artan etkisi, küresel iklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi sorunların toplumsal bilincin yükselmesine neden olmuştur. Özellikle gençlerin çevreye duyarlılığı, bu protestoların önemli bir itici gücü olmuştur. Gençler, çevre politikaları ve iklim değişikliği konularında farkındalık yaratmayı amaçlayan gösterilere aktif bir şekilde katılmakta ve çevre dostu politikaların geliştirilmesi için hükümetlere baskı yapmaktadırlar (Güven ve Çelik, 2021). Bu bağlamda, çevresel protestoların siyasi etkileri, hem çevreye duyarlı toplumsal hareketlerin gelişmesine hem de çevre politikalarının daha fazla önemsenmesine yol açmaktadır.

Çevre politikalarına yönelik kamuoyu araştırmaları, toplumda çevreye dair bilinç düzeyini ve çevreye verilen önemi ölçme açısından önemli veriler sunmaktadır. Türkiye'de yapılan çeşitli kamuoyu araştırmaları, çevre politikalarına verilen desteğin

arttığını ve çevre politikalarına dair farkındalığın yükseldiğini göstermektedir. 2023 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasında, katılımcıların %80'inin çevre sorunlarına karşı duyarlılık gösterdiği ve çevre politikalarının daha fazla önceliklendirilmesi gerektiğini belirttiği ifade edilmiştir (Ergin ve Akdemir, 2023). Bu bulgular, çevre hareketlerinin ve sivil toplumun çevre politikaları üzerindeki etkisinin giderek arttığını göstermektedir.

Özellikle genç nüfusun çevre politikalarına yönelik duyarlılığı, bu dönemin en dikkat çeken özelliklerinden biridir. 2024 seçimlerinde yapılan anketler, gençlerin çevreye duyarlı projeleri desteklemeye daha yatkın olduğunu ve çevre politikaları konusunda en fazla farkındalığa sahip grup olduklarını ortaya koymuştur (Yıldız, 2022). Gençler, çevre hareketlerinin en büyük savunucularından biri olmakta ve bu politikaların hayata geçirilmesi için etkili birer araç haline gelmektedirler. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşları da çevre politikalarına yönelik kamuoyu oluşturma noktasında önemli katkılar sağlamaktadır.

Tablo 4.2. Yaş Gruplarına Göre Çevre Duyarlılığı ve Destek Oranı

Yaş Grubu	Çevreye Duyarlılık (%)	Çevre Politikalarını Destekleme (%)
18-24	85%	75%
25-34	80%	70%
35-44	70%	65%
45-54	60%	50%
55+	50%	40%

Kaynak: Ergin ve Akdemir (2023), Yıldız (2022).

Bu veriler, özellikle genç yaş gruplarının çevresel sorunlara karşı daha duyarlı olduğunu ve çevre politikalarına daha yüksek oranda destek verdiğini göstermektedir. Bu durum, çevre hareketlerinin geleceği açısından umut verici olup, siyasi karar alıcıların da bu demografik eğilimleri dikkate alarak politika geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır (Ergin ve Akdemir, 2023; Yıldız, 2022). Ayrıca kamuoyunun çevre duyarlılığı, çevresel politikaların meşruiyetini artırmakta ve bu politikaların toplumsal kabulünü sağlamlaştırmaktadır (Güven ve Çelik, 2021).

4.5. Sosyal Medya ve Dijital Platformlarında Kamuoyu Tepkileri

Bu bölümde, çevre politikalarına yönelik toplumsal tepkilerin sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla nasıl şekillendiği üç alt başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak, sosyal medya kampanyalarının çevresel farkındalık yaratmadaki rolü değerlendirilmektedir. Özellikle genç bireylerin çevre sorunlarına karşı duyarlılığı artırmada dijital medyayı etkili bir araç olarak kullanmaları, son yıllarda dikkat çeken bir eğilim halini almıştır (Akbaş, 2022: 74). Sosyal medyanın bu anlamda bir “farkındalık alanı” işlevi gördüğü ve çevresel duyarlılığı yayma gücüne sahip olduğu görülmektedir (Öztürk, 2021: 112).

İkinci olarak, dijital aktivizmin çevre politikaları üzerindeki etkisi irdelenmiş; bireylerin sosyal medya aracılığıyla çevre temelli kolektif eylem çağrıları yaptığı ve bu çağrıların siyasi gündemi etkileyebildiği vurgulanmıştır (Kaya, 2023: 59).

Üçüncü ve son olarak ise siyasi partilerin sosyal medya üzerinden yürüttüğü çevre temalı iletişim stratejileri tartışılmış; özellikle seçim dönemlerinde partilerin çevresel söylemlerini artırdığı, ancak bu söylemlerin dijital platformlarda çoğu zaman sembolik düzeyde kaldığı belirtilmiştir (Demirtaş ve Yılmaz, 2022: 136). Bu kapsamda, çevre politikalarına yönelik kamuoyu tepkilerinin sosyal medya üzerinden görünürlük kazandığı ve dijital alandaki söylemlerin çevre politikalarının toplumsal meşruiyetini etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.5.1. Çevre politikalarına yönelik sosyal medya kampanyaları

Sosyal medya, günümüzün en güçlü iletişim araçlarından biri haline gelmiş ve toplumsal hareketlerin dijital alanda daha geniş kitlelere ulaşmasına olanak sağlamıştır. Çevre politikalarına dair farkındalığın artmasında sosyal medya kampanyaları önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medya platformları, çevre dostu projelerin ve çevreye duyarlı politikaların yayılmasında kritik bir işlev görmektedir. Sosyal medya, çevre hareketlerinin seslerini duyurması ve çevre politikalarının toplumsal düzeyde daha fazla yer edinmesi için güçlü bir mecra sunmaktadır (Kaya ve Yıldız, 2023).

Çevreye duyarlı projelerin yayılmasına örnek olarak, "Fridays for Future" hareketi verilebilir. Greta Thunberg'in başlattığı bu hareket, dünya çapında büyük bir etki yaratmış ve iklim değişikliği konusunda toplumsal bilinci artırmıştır. Thunberg, sosyal medya aracılığıyla çevre sorunlarına karşı farkındalık yaratmış ve gençleri bu konuda harekete geçirmeyi başarmıştır (Kaya ve Yıldız, 2023). Bu dijital aktivizm, çevre dostu

politikaların ulusal ve uluslararası düzeyde tartışılmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, çevre hareketleri sosyal medya üzerinden yalnızca farkındalık oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumu harekete geçirebilecek çağrılar da yapmaktadır (Arslan, 2023).

Türkiye’de de çevre odaklı sosyal medya kampanyaları, son yıllarda hız kazanan bir trend haline gelmiştir. 2022 yılında başlatılan #DoğalÇinBirAdım kampanyası, sosyal medya üzerinden doğa tahribatına karşı toplumda farkındalık yaratmayı hedeflemiştir (Arslan, 2023). Bu kampanya, sosyal medyanın gücünü kullanarak toplumu çevre dostu alışkanlıklara teşvik etmiştir. Benzer şekilde, #ZeroWaste hareketi de çevre dostu davranışların benimsenmesini hızlandırmıştır (Çelik, 2022). Bu etiketler, çevre politikalarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve çevre dostu alışkanlıkları topluma kazandırmıştır.

Ayrıca, çevre dostu sosyal medya kampanyaları, çevre sorunlarına dikkat çekmek ve bu konuda kamuoyu oluşturmak için farklı yaratıcı yollar sunmaktadır. #PlasticFree gibi etiketler, plastik kullanımının azaltılmasına yönelik farkındalık yaratırken, toplumu bu konuda daha bilinçli hale getirmektedir (Kocak, 2023). Bu gibi kampanyalar, çevre dostu projelere toplumun destek vermesini sağlamakta ve çevre politikalarının etkisini arttırmaktadır.

4.5.2. Dijital aktivizm ve çevre konularındaki toplumsal farkındalık

Dijital aktivizm, sosyal medyanın sağladığı imkanlarla çevre konularındaki toplumsal farkındalığı artırmada önemli bir araç haline gelmiştir. Dijital platformlar, çevre hareketlerinin sadece bilgileri yaymakla kalmayıp, aynı zamanda halkı harekete geçirebileceği bir alan da sunmaktadır (Turan ve Yavuz, 2024b). Sosyal medya, çevre hareketlerinin büyümesine olanak sağlamakta ve çevre politikalarına dair toplumsal bilincin artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda dijital aktivizm, çevreye duyarlı politikaların yayılmasını sağlayan önemli bir faktör olmuştur (Kocak, 2023).

Gençlerin dijital platformlardaki etkisi, çevre politikaları üzerindeki dönüştürücü etkisini artırmaktadır. Gençlerin çevre hareketlerine katılımı, sosyal medyada çevre odaklı içerikler üretmeleri ve bu içerikleri yaymaları, toplumsal farkındalığın artmasını sağlamaktadır. Türkiye’de 2023 seçimlerinde gençlerin çevre politikalarına olan ilgisi, siyasi partilerin çevre politikalarını daha fazla önemsemelerini sağlamıştır (Turan ve Yavuz, 2024a). Bu süreç, dijital platformların çevre politikalarını şekillendirmedeki önemli rolünü bir kez daha göstermektedir. Dijital aktivizmin, çevre hareketlerinin

gücünü artırdığı ve bu hareketlerin çevre politikalarını dönüştürmede etkili olduğu görülmüştür (Güven ve Çelik, 2021).

Dijital aktivizmin en belirgin etkilerinden biri, çevreye dair kamuoyunda var olan olumsuz algıların kırılmasına yönelik olmasıdır. Sosyal medya, çevre sorunlarını daha görünür hale getirmekte ve bu sorunların ciddiyetini vurgulamaktadır. “İklim Değişikliği Gerçek!” gibi hashtag kampanyaları, toplumu iklim değişikliği hakkında daha bilinçli hale getirmekte ve bu konuda daha fazla eylem çağrısı yapmaktadır (Çelik, 2022). Bu tür dijital kampanyalar, halkı çevre sorunları hakkında harekete geçmeye ve çevre dostu davranışları benimsemeye teşvik etmektedir.

4.5.3. Siyasi partilerin sosyal medyada çevre politikalarına verdiği tepkiler

Siyasi partilerin sosyal medyada çevre politikalarına verdikleri tepkiler, bu politikaların toplumsal kabulünü şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya, siyasi partilerin çevre politikalarını halka duyurdukları, halkla etkileşimde bulundukları ve politikalarını tartıştıkları bir mecra sunmaktadır. Türkiye’de sosyal medya, çevre politikaları üzerine yapılan tartışmaların yoğunlaştığı bir alan haline gelmiştir. Partiler, sosyal medya aracılığıyla çevre konularına dair duyarlılıklarını ifade etmekte ve çevre dostu projelerini topluma tanıtmaktadır. Bu durum, çevre politikalarının toplumsal algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Turan ve Yavuz, 2024b).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), çevre politikalarına verdiği önemi sosyal medya platformlarında açıkça göstermektedir. Parti, çevre dostu projelerinin tanıtımını sosyal medya aracılığıyla yaparak, çevreye duyarlı politikaları geniş bir kitleye yaymayı amaçlamaktadır. CHP, sosyal medya hesaplarında sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu projelerin yanı sıra, yeşil şehircilik ve enerji verimliliği gibi konuları da gündeme getirerek, çevre sorunlarına duyarlı bir kamuoyu oluşturmayı hedeflemektedir. CHP’nin bu yaklaşımları, çevre politikalarını toplumsal bir hareket haline getirmeyi amaçlayan stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir (Yavuz, 2023c).

Adalet ve Kalkınma Partisi, sosyal medya aracılığıyla yeşil kalkınma projeleri hakkında paylaşımlar yapmakta ve çevre politikalarını ön plana çıkarmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi, sosyal medya üzerinden yaptığı açıklamalarla, yeşil enerji, çevre dostu sanayi ve doğal kaynakların korunması gibi konularda kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikaları genellikle ekonomik

büyüme ile çevre koruma arasındaki dengeyi gözetme amacını taşımaktadır. Bu bağlamda, Adalet ve Kalkınma Partisi sosyal medya hesaplarında yeşil kalkınma ve çevre dostu projelere olan desteğini sürekli olarak vurgulamaktadır (Yıldız, 2024a). Ancak, partinin çevre politikalarına yönelik eleştiriler de sosyal medya platformlarında sıkça dile getirilmektedir (Güven ve Çelik, 2021).

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), çevre konularında genellikle doğa koruma ve orman yangınlarına karşı alınacak önlemler üzerine yoğunlaşmaktadır. MHP'nin sosyal medya paylaşımlarında, çevreyi koruma adına atılması gereken adımlar, ulusal güvenlik perspektifinden doğa ile uyumlu kalkınma teması ile sunulmaktadır. MHP, sosyal medya hesapları üzerinden çevreyi koruma projelerini tanıtarak, bu alanda farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Parti, çevre politikalarını yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerle de ilişkilendirerek, sosyal medya paylaşımlarında geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçlamaktadır (Kılıç, 2023).

Halkların Demokratik Partisi (HDP), sosyal medyada çevre politikalarını genellikle ekolojik krizler, su kaynakları ve biyolojik çeşitliliğin korunması üzerine yoğunlaştırmaktadır. HDP, sosyal medya platformları üzerinden yaptığı açıklamalarla çevre hakları ve ekolojik adalet gibi temaları öne çıkarmakta, çevre politikalarını insan hakları ve sosyal adaletle ilişkilendirerek kamuoyuna duyurmaktadır. HDP, çevre politikalarını sadece ekolojik açıdan değil, aynı zamanda sosyal eşitlik ve halkın katılımı perspektifinden de ele alarak, sosyal medya aracılığıyla bu politikaların toplumsal genişlemeye ulaşmasını sağlamayı hedeflemektedir (Demirtaş, 2023).

İYİ Parti, çevre dostu tarım politikaları ve yerel çevre yönetimlerini ön plana çıkaran paylaşımlar yapmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla, doğal kaynakların verimli kullanılması, çevre dostu tarım uygulamaları ve yerel yönetimlerin çevre politikalarını tanıtmaktadır. İYİ Parti'nin çevre politikaları, yerel kalkınmayı ve çevre dostu tarım yöntemlerini ön planda tutarken, sosyal medya platformlarında bu alanlara ilişkin projelerini duyurmaktadır. Parti, çevre ve tarım politikalarını halkla doğrudan etkileşim kurarak tanıtmayı ve bu politikaların yerel halkla uyumlu olmasına özen göstermektedir (Akşener, 2023).

Saadet Partisi, sosyal medya platformlarını çevresel bilinç oluşturmak ve toplumsal farkındalığı artırmak amacıyla aktif şekilde kullanmaktadır. Parti, çevrenin korunmasını yalnızca politik değil, aynı zamanda ahlaki bir yükümlülük olarak ele almakta ve bu

yaklaşımını sosyal medya içeriklerine de yansıtmaktadır. Paylaşımlarında özellikle israfın önlenmesi, doğal kaynakların korunması ve tüketim alışkanlıklarının çevreye duyarlı bir biçimde dönüştürülmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Saadet Partisi'nin bu stratejisi, çevre politikalarının dini, ahlaki ve kültürel değerlerle bütünleşik olarak kurgulanması gerektiğine işaret etmektedir (Kaya, 2024).

Demokrat Parti (DP) ise sosyal medya paylaşımlarında çevresel sürdürülebilirliği daha çok tarım politikaları, kırsal kalkınma ve su yönetimi çerçevesinde işlemektedir. Parti, özellikle kırsal alanlarda yaşanan çevresel sorunlara dikkat çekerek, tarımda çevreye duyarlı uygulamaların yaygınlaştırılması gerektiğini savunmaktadır. DP'nin sosyal medya söylemlerinde, çevre politikalarının üretkenlik, gıda güvenliği ve su tasarrufu gibi temalarla ilişkilendirilmesi öne çıkmakta; çevre sorunlarının yalnızca doğayla değil, aynı zamanda toplumsal refahla da yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Erdoğan ve Şahin, 2024).

Vatan Partisi'nin sosyal medya üzerinden çevre politikalarına yaklaşımı ise büyük ölçüde ulusal bağımsızlık ve yerli üretim perspektifine dayanmaktadır. Parti, çevrenin korunmasını Türkiye'nin kalkınma sürecinde stratejik bir unsur olarak görürken, doğayı tahrip eden küresel projelere karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir. Vatan Partisi, sosyal medya paylaşımlarında su kaynaklarının ve orman alanlarının korunması, yerli sanayinin çevreye duyarlı biçimde desteklenmesi ve çevre politikalarının dışa bağımlı olmadan şekillendirilmesi gerektiği yönünde söylemler geliştirmektedir. Bu yaklaşım, çevre sorunlarına millî güvenlik ve ekonomik egemenlik çerçevesinden bakan bütüncül bir çevre politikası önerisi sunmaktadır (Demir, 2023).

Yeniden Refah Partisi (YRP), sosyal medya üzerinden çevre politikalarına dair açıklamalar yaparken, çevreyi koruma ve sürdürülebilir kalkınma üzerine vurgu yapmaktadır. Parti, sosyal medya paylaşımlarında özellikle organik tarım, çevre dostu sanayi uygulamaları ve yeşil ekonomi gibi temaları ön plana çıkarmaktadır. YRP, çevre dostu projelerle ekonomik kalkınmayı birleştirerek, sosyal medya platformlarında bu politikaları geniş kitlelere duyurmayı hedeflemektedir. Ayrıca, partinin sosyal medya hesaplarında çevreye duyarlı bireylerin katılımını teşvik etmek amacıyla çeşitli kampanyalar düzenlendiği de görülmektedir (Erbakan, 2024). Bu tür kampanyalar, çevre dostu projelerin halk nezdinde daha fazla benimsenmesini sağlamak ve katılımcılığa dayalı bir çevre bilincinin oluşturulmasına katkı sunmaktadır.

Sosyal medya, siyasi partilerin çevre politikalarına karşı halkın tepkilerini de hızlı bir şekilde iletebildiği bir platformdur. Sosyal medya kullanıcıları, çevre politikalarıyla ilgili olumlu ya da olumsuz geri bildirimde bulunarak, partilerin bu politikaları gözden geçirmelerini ve iyileştirmelerini sağlamaktadır. Olumsuz yorumlar, çevre politikalarındaki eksiklikleri ortaya koyarak, siyasi partilerin bu politikaları daha kapsayıcı ve etkili hale getirmelerini teşvik etmektedir. Eleştiriler, çevre politikalarının daha geniş halk kesimlerine hitap etmesine ve daha fazla katılım sağlamasına yardımcı olmaktadır (Güven ve Çelik, 2021).

Bu bağlamda, sosyal medyanın siyasi partilerin çevre politikalarını şekillendirmedeki rolü büyük önem taşımaktadır. Hem halkın hem de partilerin bu platformlarda aktif bir şekilde yer alması, çevre politikalarının gelişimi ve toplumsal kabulü açısından önemli bir etkiye sahiptir. Partilerin sosyal medya üzerinden yürüttükleri çevre politikaları, sadece çevre bilincinin artırılmasına değil, aynı zamanda halkın bu politikalara yönelik tepkilerini hızlı bir şekilde iletebileceği bir alan oluşturmaya olanak tanımaktadır.

4.6. Kamuoyunun çevre politikalarına dair görüşleri siyasi kararlara etkisi

Kamuoyunun çevre politikalarına dair görüşleri, demokrasilerin temel unsurlarından biri olan halkın iradesinin yansıması olarak, siyasi kararları şekillendiren önemli bir faktördür. Bu görüşler, yalnızca seçim dönemlerinde değil, aynı zamanda hükümetlerin uzun vadeli stratejilerinin belirlenmesinde de kritik bir rol oynamaktadır.

Çevre politikaları, giderek daha fazla toplumsal talep ve baskı altında gelişirken, halkın bu politikalara yönelik gösterdiği duyarlılık, siyasi partilerin yaklaşım ve söylemlerini etkilemeye devam etmektedir (Güven ve Çelik, 2021). Özellikle son yıllarda, çevre felaketlerinin, doğal afetlerin ve küresel ısınmanın etkileriyle artan toplumsal farkındalık, çevre politikalarını sadece çevre bilinci açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal adalet bağlamında da önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir (Yavuz, 2023).

4.6.1 Halkın baskısı sonucu değişen çevre politikaları örnekleri

Halkın çevreye yönelik artan duyarlılığı, yalnızca kamuoyu oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda hem yerel yönetimlerde hem de merkezi hükümetlerde çevre politikalarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Özellikle doğal felaketler, ekosistem bozulması ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlar karşısında, halkın sesini duyurması ve bu konuda taleplerini iletmesi, siyasi karar alıcıları çevre politikalarında değişikliğe

gitmeye zorlamıştır. Bu süreç, kamu politikalarının daha halk dostu hale gelmesi için güçlü bir toplumsal talep yaratmıştır.

Özellikle orman yangınları, seller ve diğer çevresel felaketler, halkın çevre politikalarına gösterdiği duyarlılığın belirgin örneklerindendir. Türkiye’de, son yıllarda yaşanan orman yangınları, halkın çevre sorunlarına daha fazla odaklanmasını sağlamış ve çevre politikalarında önemli değişikliklere yol açmıştır. 2021 yılındaki büyük orman yangınları, halkın çevreye duyduğu endişeyi artırmış, çevre politikalarına yönelik kamuoyu baskısını pekiştirmiştir. Yavuz (2023d) bu dönemde halkın, orman yangınları ve diğer çevresel krizler karşısında devletin sorumluluğunu yerine getirmesini talep ettiğini belirtmektedir. Yangınların ardından, Türkiye’de orman koruma yasalarının güçlendirilmesi ve yangınlarla mücadeleyle yönelik stratejilerin yeniden gözden geçirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, bu tür felaketlere karşı alınacak önlemleri tartışmak üzere daha fazla kamuoyu oluşturma çabası içinde olmuşlardır. Yine bu dönemde, orman yangınlarıyla mücadelede daha etkin teknolojilerin kullanılması, halkın baskısının bir sonucu olarak hükümetin gündeminde yer almıştır (Güler, 2024).

Benzer şekilde, 2019 yılında İstanbul’da yaşanan büyük sel felaketi, halkın çevre politikalarına yönelik tepkisinin ve duyarlılığının artmasına neden olmuştur. İstanbul, iklim değişikliği ve hızlı şehirleşme karşısında ciddi altyapı sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu olay, şehri yönetenler için bir dönüm noktası olmuş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, sel felaketlerinin tekrar yaşanmaması için çevre dostu projelere hız vermek zorunda kalmıştır. 2020’li yılların başında, belediye yetkilileri, halkın çevreye dair şikayetlerini dikkate alarak, şehirde yeşil altyapı projelerini önceliklendirmiştir. Örneğin, yağmur suyu toplama sistemlerinin iyileştirilmesi, sel riskini azaltan yeşil alanların artırılması ve suyun doğrudan akışını engelleyen betonlaşmanın azaltılması gibi projeler gündeme gelmiştir (Turan ve Yavuz, 2024b). Bu tür önlemler, halkın baskısının doğrudan bir sonucu olarak, çevre dostu ve sürdürülebilir altyapı çözümlerinin daha fazla benimsenmesini sağlamıştır.

Bunun dışında, halkın çevre politikalarındaki talepleri, bazı yerel yönetimlerin çevre dostu projelere daha fazla kaynak ayırmasına yol açmıştır. Örneğin, 2020 yılında İzmir’de gerçekleştirilen geniş çaplı anketlerde, halkın iklim değişikliğiyle mücadele, atık yönetimi ve yeşil alanlar konusunda daha fazla müdahale edilmesi gerektiği yönündeki talepleri ön plana çıkmıştır (Demirtaş, 2022). İzmir Büyükşehir Belediyesi, halkın çevre

politikalarına dair beklentilerini karşılamak amacıyla, atık ayrıştırma sistemlerini güçlendirmiş ve kentsel dönüşüm projelerinde sürdürülebilirlik ilkelerine öncelik vermiştir.

Bunlar, halkın çevre politikalarına yönelik baskısının nasıl somut adımlar atılmasına neden olduğunu gösteren örneklerden sadece birkaçıdır. Halkın çevreye duyduğu duyarlılığın artması, yöneticileri daha sorumlu bir şekilde hareket etmeye sevk etmiş ve çevre politikalarının daha kapsayıcı hale gelmesini sağlamıştır. Ayrıca, halkın çevre dostu projelere olan ilgisi, yerel ve merkezi yönetimlerin çevre odaklı stratejiler geliştirmelerine olanak tanımıştır. Halkın çevre politikalarına olan etkisi, yalnızca seçimler öncesinde değil, tüm kamu politikalarının belirlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, halkın çevreye olan duyarlılığının, siyasi partilerin çevre politikalarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

4.6.2. Kamuoyu tepkilerinin siyasi partilerin çevre söylemlerine etkisi

Son yıllarda sosyal medya ve diğer dijital platformlar, halkın çevre politikalarına dair görüşlerini hızlı bir şekilde ifade edebilmesi ve siyasi partilerin bu görüşlere göre politika geliştirmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu platformlar, geleneksel medya organlarından çok daha hızlı ve dinamik bir etkileşim ortamı sunmakta ve siyasetin biçimlenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle, sosyal medya artık yalnızca bireylerin fikirlerini paylaşma alanı olmanın ötesine geçmiş, aynı zamanda siyasi partilerin ve liderlerinin kamuoyu ile doğrudan iletişim kurdukları, halka yönelik söylemlerini şekillendirdikleri bir mecra haline gelmiştir (Yavuz, 2023e). Bu bağlamda, sosyal medya üzerinde gerçekleşen halk tepkileri, siyasi partilerin çevre politikalarını daha esnek ve halkın taleplerine uygun şekilde şekillendirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), çevre konularına verdiği önemi sosyal medya üzerinden açıkça göstererek çevreye duyarlı projelerini geniş bir seçmen kitlesine tanıtmaktadır. CHP, özellikle yeşil kalkınma, sürdürülebilirlik ve ekolojik dengenin korunmasına yönelik projeleri sosyal medya platformlarında geniş bir şekilde duyurmakta ve bu projeler aracılığıyla çevre bilinci yüksek seçmenlerle etkileşimde bulunmaktadır. Bu süreçte CHP'nin sosyal medya paylaşımları, partinin çevre dostu söylemlerinin kamuoyunda daha geniş bir kesim tarafından kabul edilmesine ve çevreye duyarlı politikaların daha fazla ilgi görmesine zemin hazırlamaktadır (Turan ve Yavuz, 2024a). Sosyal medya platformlarında yapılan etkileşimler, CHP'nin çevre politikalarına yönelik

olumlu kamuoyu oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu etkileşimler, yalnızca partiye olan desteği artırmakla kalmayıp, aynı zamanda çevreyle ilgili söylemlerinin ve vaatlerinin seçmen kitlesi tarafından daha fazla benimsenmesine yardımcı olmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi de çevre politikalarını sosyal medya üzerinden yoğun bir şekilde tanıtmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi, yeşil kalkınma projeleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması ve enerji verimliliği gibi önemli çevre konularını ön plana çıkaran paylaşımlar yapmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal medya platformlarında çevreye dair paylaşımları, partinin çevre dostu söylemlerini daha geniş bir kitleye ulaştırmayı amaçlamakta ve bu sayede çevre politikaları hakkında olumlu bir algı oluşturmayı hedeflemektedir. Ancak, sosyal medya üzerinden gelen eleştiriler, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarını gözden geçirmesine ve bu eleştirilere karşı daha somut ve etkili projeler geliştirmesine neden olmuştur (Yıldız, 2024a). Örneğin, enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların payını artırma yönünde yapılan eleştiriler, Adalet ve Kalkınma Partisi'yi daha somut projeler geliştirmeye ve çevreye duyarlı bir enerji stratejisi belirlemeye zorlamıştır. Halkın sosyal medya üzerinden gösterdiği tepkiler, parti politikalarının daha kapsayıcı ve çevreye duyarlı hale gelmesini sağlamıştır.

Sosyal medya, halkın çevre politikalarına yönelik gösterdiği tepkileri hızlı bir şekilde yansıtmakta ve bu tepkiler siyasi partilerin çevre söylemlerine doğrudan etki etmektedir. Özellikle, sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar ve yorumlar, halkın çevreye dair beklentilerinin daha net bir şekilde ifade edilmesine olanak tanımaktadır. Bu platformlar hem eleştirilerin hem de desteklerin hızla yayılmasına imkân verirken, siyasi partilerin çevre politikalarını daha geniş bir kitleye ulaştırmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda, siyasi partiler ve liderler, çevre politikaları konusunda daha esnek ve halkın taleplerine uygun adımlar atmak zorunda kalmaktadır (Güler, 2023).

Ayrıca, sosyal medyanın etkileşimli yapısı, parti liderlerinin ve stratejistlerinin, seçmen kitlesinin çevre sorunlarına yönelik beklentilerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu, siyasi partilerin çevre politikalarını halkın talepleri doğrultusunda yeniden şekillendirmelerine ve daha kapsayıcı hale getirmelerine olanak tanımaktadır. Siyasi partiler, sosyal medya üzerinden gelen tepkiler doğrultusunda daha hızlı ve etkili bir şekilde çevre politikalarını gözden geçirebilmekte ve seçim stratejilerini buna göre şekillendirebilmektedirler (Kaya, 2024). Bu durum, sosyal medyanın çevre politikalarının şekillendirilmesindeki rolünü güçlendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Son yıllarda sosyal medyanın çevre politikalarındaki etkisi, sadece bireylerin fikirlerini paylaşma alanı olmanın ötesine geçmiş, aynı zamanda çevre hareketlerinin organize olmasına ve güçlü bir toplumsal değişim yaratmasına olanak sağlamıştır. Gençlerin sosyal medya üzerinde çevre politikalarına dair yoğun paylaşımları, çevre hareketlerinin hızla büyümesine ve kamuoyu oluşturmaya neden olmuştur. Bu süreç, siyasi partileri çevre politikalarını daha hızlı bir şekilde şekillendirmeye ve halkın taleplerine daha duyarlı hale getirmeye zorlamıştır (Demirtaş, 2024). Genç nüfusun çevre sorunlarına dair yüksek farkındalığı ve sosyal medyada aktif bir şekilde sesini duyurması, çevre politikaları üzerindeki en etkili toplumsal baskılardan birini oluşturmuştur.

4.6.3. Çevre politikalarının seçim sonuçları üzerindeki etkileri

Çevre politikaları, son yıllarda Türkiye'deki seçim sonuçları üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. Özellikle çevre bilincine sahip genç seçmenlerin sayısındaki artış, siyasi partileri çevre dostu ve sürdürülebilir projelere yönlendirmiştir. Bu dönüşüm, genç nüfusun çevre politikalarına verdiği önemin seçim sonuçları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Öztürk ve Yılmaz, 2022). Genç seçmenler, çevreye duyarlı projelere sahip partileri tercih etmeye eğilimlidir ve bu durum, çevre politikalarının seçim sonuçları üzerindeki etkisini pekiştirmektedir (Kılıç ve Demirtaş, 2023).

2023 Türkiye genel seçimlerinde çevre politikaları, özellikle genç seçmenler arasında daha fazla önem kazanmış ve bu da siyasi partilerin stratejilerini şekillendiren başlıca etkenlerden biri olmuştur. Gençlerin çevreye duyarlı projeleri tercih etmesi, çevre politikalarının seçim sonuçlarında belirleyici bir faktör olmasını sağlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de bu durumu fırsat bilerek çevre dostu projeler ve sürdürülebilir kalkınma söylemleri ile genç seçmenler arasında büyük bir destek kazanmıştır (Güven ve Çelik, 2021). CHP'nin çevre dostu söylemleri ve projeleri, genç kitlenin seçimlere daha aktif katılım sağlamasına olanak tanımış ve çevreye duyarlı politikaların ön plana çıkmasına yol açmıştır (Ergin ve Akdemir, 2023).

Adalet ve Kalkınma Partisi ise çevre politikalarını ekonomik kalkınma ile uyumlu bir şekilde genişletmiştir Adalet ve Kalkınma Partisi, özellikle yeşil kalkınma projeleri, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi konularda çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Ancak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Çevre aktivistleri ve sivil toplum kuruluşları, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikalarının daha somut adımlar atılmasını gerektiği yönünde görüş bildirmiştir

(Yıldız, 2024a). Bu eleştiriler, sosyal medya ve diğer dijital platformlar aracılığıyla geniş bir kitleye yayılmış ve partiyi daha kapsayıcı ve etkin çevre politikaları geliştirmeye zorlamıştır (Turan ve Yavuz, 2024a).

Seçmen kitlesinin çevre politikalarına verdiği önem, yalnızca parti söylemleriyle sınırlı kalmamış, somut adımlar ve uygulamalarla desteklenmeye başlanmıştır. Bu süreçte, çevreye duyarlı projelerin vaat edilmesinin yanı sıra, bu projelerin gerçekleştirilmesi için atılacak somut adımlar da seçmenler tarafından yakından izlenmiştir. Seçmenlerin çevre politikalarına yönelik artan ilgisi, sadece çevresel sorunlara çözüm arayışlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda siyasi partilerin seçim stratejilerini şekillendiren önemli bir etken olmuştur (Çelik ve Yavuz, 2022).

Sosyal medya ve dijital platformlar, halkın çevre politikalarına dair görüşlerini hızlı bir şekilde yaymasına olanak sağlamış ve siyasi partilerin bu görüşleri dikkate alarak politika geliştirmelerini mümkün kılmıştır. Sosyal medya, siyasi partilerin seçmen kitlesiyle doğrudan iletişim kurarak çevre politikalarına dair geri bildirim almalarına olanak sunmuş ve bu da çevre politikalarının şekillenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir (Ergin ve Akdemir, 2023). Bu dönemde, çevre dostu projeler sunan partiler, halkın çevre taleplerine duyarlı bir şekilde hareket etmiş ve seçmen desteği elde etmiştir (Kılıç ve Demirtaş, 2023).

Sonuç olarak, çevre politikalarının seçim sonuçları üzerindeki etkisi, partilerin çevre dostu projeleri ve somut adımlar atmaya yönelik vaatleriyle doğrudan ilişkilidir. Seçmenlerin çevre konusundaki duyarlılığı, bu politikaların seçim stratejilerindeki önemini artırmış ve çevre dostu projelere sahip partilerin başarısını pekiştirmiştir (Yıldız, 2024b). Çevre politikaları, yalnızca çevresel sorunları çözmeye yönelik değil, aynı zamanda siyasi partilerin seçim stratejileri açısından da kritik bir faktör olmuştur. Bu süreç, çevreye duyarlı projelerin halkın beklentilerine göre şekillendiği ve seçim sonuçlarını etkileyen önemli bir araç haline geldiğini göstermektedir.

5. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikaları, parti programları, seçim beyannameleri ve kamuya açık resmî belgeleri esas alınarak analiz edilmiştir. Her bir partinin çevresel yaklaşımı, SWOT (GZFT) analizi ile değerlendirilmiş, ayrıca ekolojik modernizasyon, çevresel adalet, çevresel yönetim, risk toplumu ve derin ekoloji gibi kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde çözümlenmiştir. Analiz edilen partiler: Adalet ve Kalkınma

Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Halkların Demokratik Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti, Yeniden Refah Partisi, Vatan Partisi

5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi Çevre Politikalarının Analizi

Adalet ve Kalkınma Partisi, çevre politikasını genellikle kalkınma ve sürdürülebilir büyüme perspektifi içinde konumlandırmaktadır. Parti programında çevre konuları, daha çok ekonomik gelişme ile uyumlu bir biçimde ele alınmakta ve çevresel koruma, “çevreye duyarlı kalkınma” kavramı çerçevesinde şekillendirilmektedir.

2023 seçim beyannamesinde şu ifadeye yer verilmiştir: “Çevreye duyarlı yatırımlarımızı artıracak, yeşil kalkınma devrimini hızlandıracğız. Yeşil Mutabakat Eylem Planı kapsamında sanayimizi çevre dostu bir yapıya kavuşturacağız” (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2023, s. 94).

Bu ifade, çevre politikalarının esasen ekonomik kalkınma odaklı bir dönüşüm aracı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. “Yeşil kalkınma devrimi” söylemi, partinin çevresel politikaları ekonomiyle bütünleştirme niyetini yansıtırken, çevreye yönelik politikaların sistematik bir şekilde değil, çoğunlukla yatırım ve sanayi odaklı projeler üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre yaklaşımı büyük ölçüde ekolojik modernizasyon kuramı ile örtüşmektedir. Bu kurama göre çevre sorunları, teknolojik gelişmeler ve kurumsal reformlarla çözülebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin “sanayide yeşil dönüşüm”, “emisyon ticareti sistemi” ve “yeşil organize sanayi bölgeleri” gibi projeleri bu kapsamda değerlendirilebilir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022c).

Ancak bu yaklaşım, doğa ile insan ilişkisini dönüştürmek yerine mevcut ekonomik sistem içinde çevreye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda derin ekoloji perspektifinden bakıldığında, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yaklaşımı yüzeysel kalmaktadır.

Çevresel Yönetişim ve Katılımcılık, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikalarında kamuoyu katılımı, yerel yönetimlerin rolü ve sivil toplumun dahil edilmesi konularında sınırlı bir vizyon yer almaktadır. Özellikle ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) süreçlerinde halkın katılımı çoğu zaman şekilsel kalmakta; yerel tepkiler çoğu projede yeterince dikkate alınmamaktadır (Atasoy, 2021). Bu da çevresel yönetim ilkeleriyle tam anlamıyla bağdaşmamaktadır.

Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikaları genellikle ortaya çıkan risklerin yönetimi yerine, bu riskleri öteleyen bir ekonomik mantığa dayanmaktadır. Termik santrallerin yaygınlaştırılması, HES projeleri ve nükleer enerji yatırımları gibi uygulamalar, toplumun çevresel risklere daha fazla maruz kalmasına yol açabilmektedir (Gürbüz, 2020).

Tablo 5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Ulusal düzeyde çevre politikalarının strateji belgelerine entegrasyonu (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022d).	Katılımcılık eksikliği, çevresel yönetişimde şeffaflık ve halkın etkin dahil edilmesinde zayıflık (Atasoy, 2021).
Yeşil kalkınma söylemi ve AB Yeşil Mutabakatı uyumu (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2023).	Termik ve nükleer enerji yatırımlarına öncelik verilmesi nedeniyle artan çevresel riskler (Gürbüz, 2020).
Yenilenebilir enerji yatırımlarına yönelik destek (Çevre Bakanlığı, 2022).	Çevre politikalarının kalkınma önceliklerine bağlı olarak şekillenmesi, çevresel sürdürülebilirlikten sapmalar.
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
AB Yeşil Mutabakatı ile uyum süreci kapsamında uluslararası fon ve teknik destek fırsatları (European Commission, 2021).	Yerel halkla çevre temelli çatışmaların artması (Atasoy, 2021).
İklim değişikliği ile mücadelede küresel normlara uyum şansı (IPCC, 2022).	Ekonomik büyüme önceliklerinin çevre koruma ilkesinin önüne geçmesi (Demirtaş-Milz, 2017).
	Doğa tahribatına karşı artan toplumsal duyarlılık ve sosyal hareketlilik (Öztürk ve Yılmaz, 2020).

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikaları, çevresel adalet ve katılımcı çevre yönetişimi açısından sınırlı bir yapı sergilemektedir. Parti, çevre politikalarını daha çok kalkınma aracı olarak görmektedir. Parti programı ve beyannamelerinde çevre konuları yer almakla birlikte, uygulamalarda bu politikaların çoğunlukla büyük ölçekli enerji ve ulaşım projeleri etrafında biçimlendiği gözlemlenmektedir.

Metinlerde “doğayla uyumlu şehirleşme”, “sıfır atık” gibi kavramlara da yer verilmektedir. Örneğin: “Sıfır Atık Projesi’ni yaygınlaştırarak döngüsel ekonomiyi

güçlendireceğiz” (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2023, s. 95). Bu hedef olumlu bir çerçeve sunsa da uygulamalarda bu politikaların kapsayıcı, şeffaf ve denetlenebilir olmaması, çevresel adalet perspektifinden eleştirilmektedir (Demirtaş, 2017).

5.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Çevre Politikalarının Analizi

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), çevre politikalarını sosyal devlet ve kamu yararı ilkeleri çerçevesinde ele almaktadır. Parti, çevreyi bir kamu varlığı ve gelecek kuşakların hakkı olarak tanımlar. CHP’nin 2023 Seçim Beyannamesi’nde şu vurgu dikkat çekicidir:

“Türkiye’yi çevre koruma konusunda örnek bir ülke haline getireceğiz. Çevresel karar alma süreçlerini halkın katılımıyla, bilimsel ve şeffaf şekilde yürüteceğiz” (CHP Seçim Beyannamesi, 2023, s. 116). Bu vurgu, CHP’nin çevre yönetiminde katılımcı demokrasiye verdiği önemi göstermektedir. Parti ayrıca iklim krizini bir güvenlik ve adalet sorunu olarak ele almakta ve emisyon azaltımı, karbon fiyatlaması, yenilenebilir enerji teşviki gibi somut araçları politikalarının merkezine koymaktadır.

“Paris İklim Anlaşması hedefleriyle uyumlu, 2030’a kadar karbon salımında ciddi azaltım sağlayacak politikaları uygulamaya koyacağız” (CHP Seçim Beyannamesi, 2023, s. 118). Bu yaklaşım, CHP’nin uluslararası çevresel yükümlülüklerle uyum konusunda proaktif bir tutum izlediğini göstermektedir.

CHP’nin çevre politikaları, çevresel adalet kuramı ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Partinin özellikle madencilik ve enerji projelerine karşı yerel halkın haklarını savunan söylemleri ve doğa savunucularıyla kurduğu ilişkiler, çevresel adaletin “zararın kim tarafından çekildiği” sorusunu merkeze alır niteliktedir (Yılmaz, 2020). Partinin Karadeniz, Kazdağları ve Akbelen örneklerinde çevresel tahribat karşısındaki muhalif tavrı bu yaklaşımı pekiştirmektedir.

Ekolojik Modernizasyon ve Risk Toplumu Yaklaşımı, CHP, aynı zamanda ekolojik modernizasyon teorisini de benimsemekte; sanayileşmenin çevreyle uyumlu hale getirilmesini savunmaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımları, emisyon ticaret sistemleri ve “yeşil finansman” gibi araçlar bu yaklaşımı yansıtmaktadır. Ancak CHP, bu modernizasyonu sadece teknolojiyle sınırlamaz; sosyal politikaları ve eşitsizlikleri de göz önünde bulundurur.

Risk toplumu kuramı bağlamında değerlendirildiğinde CHP, çevresel risklerin farkında olan ve bu risklerin sosyal tabakalarda eşitsiz dağılmasına dikkat çeken bir tutum

sergilemektedir (Beck, 1992). Özellikle afet yönetimi, hava kirliliği ve iklim adaleti konularında risklerin önlenmesine yönelik politikalar ön plandadır.

Tablo 5.2. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Ulusal düzeyde çevre politikalarının strateji belgelerine entegrasyonu (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022d).	Katılımcılık eksikliği, çevresel yönetişimde şeffaflık ve halkın etkin dahil edilmesinde zayıflık (Atasoy, 2021).
Yeşil kalkınma söylemi ve AB Yeşil Mutabakatı uyumu (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2023).	Termik ve nükleer enerji yatırımlarına öncelik verilmesi nedeniyle artan çevresel riskler (Gürbüz, 2020).
Yenilenebilir enerji yatırımlarına yönelik destek (Çevre Bakanlığı, 2022).	Çevre politikalarının kalkınma önceliklerine bağlı olarak şekillenmesi, çevresel sürdürülebilirlikten sapmalar.
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
AB Yeşil Mutabakatı ile uyum süreci kapsamında uluslararası fon ve teknik destek fırsatları (European Commission, 2021).	Yerel halkla çevre temelli çatışmaların artması (Atasoy, 2021).
İklim değişikliği ile mücadelede küresel normlara uyum şansı (IPCC, 2022).	Ekonomik büyüme önceliklerinin çevre koruma ilkesinin önüne geçmesi (Demirtaş, 2017).
	Doğa tahribatına karşı artan toplumsal duyarlılık ve sosyal hareketlilik (Öztürk ve Yılmaz, 2020).

CHP, çevre politikalarını temel hak ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde ele almaktadır. Parti çevresel yönetişim, halk katılımı ve doğa hakları açısından Türkiye siyasetinde en kapsamlı perspektifi sunan partilerden biridir. Özellikle büyükşehir belediyeleri eliyle yürütülen atık yönetimi, bisiklet yolları, yeşil alan projeleri ve iklim uyum stratejileri, bu vizyonun uygulamaya geçirilmesine zemin hazırlamaktadır (Karaman, 2021).

CHP’nin çevre politikasında dikkat çeken bir diğer unsur, kadınlar ve gençlerin çevre yönetimine katılımının artırılması yönündeki vurgulardır: “Çevre politikalarında kadınların, gençlerin ve dezavantajlı grupların karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayacağız” (CHP Seçim Beyannamesi, 2023, s. 117). Bu yönüyle CHP, çevresel demokrasi ve sosyal kapsayıcılık konularında olumlu bir çerçeve sunmaktadır. Ancak

politikaların uygulanabilirliği ve merkezi iktidarla olan yapısal farklılıklar, bu vizyonun hayata geçirilmesini sınırlandırabilmektedir.

5.3. Milliyetçi Hareket Partisi Çevre Politikalarının Analizi

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), çevre politikalarını büyük oranda milli değerler ve ulusal çıkarlar temelinde şekillendirmektedir. Parti programında çevrenin korunması, milli servet ve gelecek nesillerin hakkı olarak tanımlanmakta, “Çevreyi korumak milli bir görevdir ve kalkınma politikalarımız bu perspektifle uyumlu olmalıdır” ifadesine yer verilmektedir (MHP Parti Programı, 2023, s. 87). MHP'nin 2023 seçim beyannamesinde ise çevreye yönelik somut taahhütlerden ziyade, ekonomik kalkınma ile çevrenin dengelenmesi ön plana çıkmaktadır: “Milli ekonomimizi güçlendirirken çevrenin korunmasını sağlayacak tedbirler alacağız; doğal kaynaklarımızı milli çıkarlarımız doğrultusunda yöneteceğiz” (MHP Seçim Beyannamesi, 2023, s. 52). Bu yaklaşım, çevre politikalarının milli çıkarlar perspektifiyle uyumlu biçimde hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Ancak, parti programında çevre konusunda spesifik ve ayrıntılı eylem planlarının eksikliği göze çarpmaktadır.

MHP'nin çevre yaklaşımı, çevreyi ulusal çıkarlarla bağlantılı olarak gören “milli çevrecilik” paradigmasıyla örtüşmektedir. Bu paradigmada çevre koruma, ulusal egemenlik ve ekonomik bağımsızlığın tamamlayıcısı olarak kabul edilir (Gürbüz, 2021). Parti, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını savunurken, bunun öncelikle Türkiye'nin ekonomik ve stratejik hedeflerine hizmet etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

MHP'nin güçlü olduğu bir alan ise yerel yönetimlerdeki etkin varlığıdır. Bu, çevre alanında yerel inisiyatiflerin teşviki açısından önemli bir avantajdır (Demir, 2022). Ancak, parti çevresel sürdürülebilirlik konusunu genellikle ekonomik kalkınma ile dengelemeye çalışmakta ve bu bazen kısa vadeli ekonomik çıkarlar lehine çevresel önceliklerin geri planda kalmasına neden olmaktadır. MHP, çevre konularında uluslararası anlaşmalara temkinli yaklaşmakta ve bu anlaşmaların Türkiye'nin milli çıkarlarına zarar vermemesi gerektiğini savunmaktadır (Öztürk, 2022). Bu tutum, Türkiye'nin küresel çevre platformlarındaki konumunu etkileyebilir ve uluslararası iş birliği fırsatlarını sınırlandırabilir.

Tablo 5.3. Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Milli değerler ve ulusal çıkarlar ekseninde çevre politikaları geliştirmesi, çevreyi “milli görev” olarak konumlandırması (MHP Parti Programı, 2023, s. 87).	Çevre alanında detaylı, ölçülebilir ve süreli eylem planlarının eksikliği (Demir, 2022).
Yerel yönetimlerde güçlü bir tabana sahip olması sayesinde çevre uygulamalarını yerelde hayata geçirme potansiyeli (Gürbüz, 2021).	Ekonomik kalkınma ile çevresel sürdürülebilirlik arasında öncelik dengesini sağlamakta zorluk yaşaması (Öztürk, 2022).
Doğal kaynakların “milli çıkar” doğrultusunda sürdürülebilir kullanımını vurgulaması (MHP Seçim Beyannamesi, 2023).	Uluslararası çevre anlaşmalarına karşı çekimser tutumu nedeniyle dış politika ve çevre politikaları arasında uyum sorunları (Kaya ve Demirtaş, 2023).
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Yerel yönetimlerdeki kurumsal deneyim aracılığıyla doğa koruma projelerinin hayata geçirilmesini destekleyecek kapasite (Demir, 2022).	Uluslararası çevre politikalarıyla sınırlı etkileşim, MHP’nin küresel çevre gündeminden izole kalmasına neden olabilir (Öztürk, 2022).
Çevrenin “milli güvenlik” ve “ekonomik egemenlik” ile ilişkilendirilmesi, kamuoyunda çevre duyarlılığının artırılması için ideolojik bir çerçeve sunabilir (Gürbüz, 2021).	Merkezi yönetimle yaşanabilecek çevre politikası uyumsuzluklarının yerel çevre uygulamalarını zayıflatma riski (Kaya ve Demirtaş, 2023).

MHP’nin çevre politikaları, milliyetçi ve ekonomik kalkınma perspektiflerinin birleşimi olarak değerlendirilebilir. Parti, çevreyi milli servet olarak görmekte ve korunmasını ulusal çıkarların devamı için zorunlu saymaktadır (MHP Parti Programı, 2023). Yerel yönetimlerdeki güçlü varlığı, çevre alanında uygulama potansiyelini artırmaktadır. Ancak, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik büyüme arasında net ve tutarlı politikalar geliştirmekte zorlanmakta, ayrıca küresel çevre yükümlülüklerine uyumda çekimser bir yaklaşım sergilemektedir (Öztürk, 2022). Bu nedenle, MHP’nin çevre politikalarının etkinliği, somut eylem planlarının geliştirilmesi ve uluslararası çevre standartlarına uyum çabalarının artırılması ile güçlendirilebilir. Partinin yerel yönetimlerdeki güçlü tabanı, bu dönüşüm için önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

5.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP) Çevre Politikalarının Analizi

HDP’nin çevre politikaları, ekolojik adalet teorisi ve derin ekoloji yaklaşımı ile büyük ölçüde uyumludur. Parti, çevresel tahribatın ekolojik dengeleri ve yerel toplulukların yaşam alanlarını nasıl etkilediğini merkeze almakta, doğa ile toplum arasındaki uyumu vurgulamaktadır (Demirtaş, 2021). Özellikle yerel halkların, köylülerin ve kadınların çevre mücadelesindeki rolüne önem verilmektedir.

Çevresel Demokrasi ve Yerel Katılım, çevresel yönetişimde katılımcılığı ve yerinden yönetimi ön planda tutmaktadır. Karar alma süreçlerine doğrudan katılım ve şeffaflık, partinin temel ilkeleri arasında yer almakta; bu yaklaşım çevresel demokrasi literatürüyle de paralellik göstermektedir (Güneş, 2022).

Risk Toplumu ve İklim Adaleti, çevresel risklerin toplumun en kırılgan kesimlerine ağır yük getirdiği anlayışıyla iklim adaletini savunmaktadır. Afet yönetimi, hava kirliliği ve su kaynaklarının korunması konularında sosyal adalet odaklı politikalar geliştirmektedir (Beck, 1992; Yıldırım, 2023). HDP'nin bu yönü, sosyal eşitsizliklerin çevresel sorunlarla nasıl iç içe geçtiğini gösterir.

Tablo 5.4. Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Ekolojik adalet ve doğa hakları kavramlarını merkeze alarak çevreyi yalnızca kaynak değil, etik bir varlık olarak tanımlaması (Demirtaş, 2021).	Merkezi hükümetle yaşanan siyasi gerilimlerin, özellikle yerel çevre politikalarının ulusal düzeyde etkisini sınırlaması (Yıldırım, 2023).
Yerel katılım, yerinden yönetim ve çevresel demokrasi ilkelerine güçlü vurgu yapması (Güneş, 2022).	Parti programında çevreye dair ilkesel söylemler bulunsa da, kurumsallaşmış çevre politikalarının uygulanmasında zayıflık gözlenmektedir (Aydın ve Kaya, 2022).
Kadınlar, köylüler ve dezavantajlı toplulukların çevre politikalarında aktif özne olarak görülmesi (Demirtaş, 2021; Güneş, 2022).	Belediyeler düzeyindeki kapasite sınırlılıkları ve altyapı eksiklikleri nedeniyle geniş ölçekli çevresel yatırımların sınırlı kalması (Erdoğan, 2023).
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Ekolojik dayanışma temelli küresel hareketlerle işbirliği, uluslararası çevre fonlarından yararlanma potansiyeli (Yıldırım, 2023).	Sosyo-politik kutuplaşma nedeniyle, çevre politikalarının geniş toplumsal destek bulmasında zorluk yaşanması (Aydın ve Kaya, 2022).
Belediyeler aracılığıyla katılımcı ve yerel temelli çevresel projelerin hayata geçirilmesi (Erdoğan, 2023).	Merkezi otoriteyle yaşanan siyasi gerilimlerin çevre projelerinin uygulanabilirliğini tehdit etmesi (Yıldırım, 2023).

HDP, çevre politikalarını sosyal adalet, ekolojik denge ve yerel katılım ekseninde şekillendiren bir partidir. Parti, doğa hakları ve ekolojik adalet kavramlarını merkeze alarak, çevre krizine toplumsal boyutuyla yaklaşmaktadır. Özellikle yerel halkların ve

dezavantajlı grupların çevre karar süreçlerine katılımını teşvik etmesi, HDP'nin çevresel demokrasi anlayışını ortaya koymaktadır. Ancak, Türkiye siyasetindeki merkezi otorite ile yaşanan gerilimler ve kaynak sınırlılıkları, partinin çevre alanındaki politikalarının ulusal ölçekte etkinliğini sınırlandırabilmektedir. HDP'nin yerel yönetimlerdeki başarıları, çevre politikalarının pratik uygulamalarında önemli fırsatlar sunmaktadır.

5.5. İYİ Parti Çevre Politikalarının Analizi

İYİ Parti, çevre politikalarını demokratik, sürdürülebilir ve bilimsel temellere dayandırmaktadır. Parti programında çevrenin korunması, sosyal adalet ve gelecek nesillerin hakkı olarak tanımlanmakta; “Türkiye’de çevreyi koruma ve iyileştirme politikalarını halkın katılımıyla, şeffaf ve hesap verebilir şekilde uygulayacağız” ifadesine yer verilmektedir (İYİ Parti Parti Programı, 2023b, s. 104). 2023 Seçim Beyannamesinde ise; “İklim değişikliği ile mücadelede kararlı adımlar atacak, yenilenebilir enerji kaynaklarını destekleyerek Türkiye’nin enerji dönüşümünü hızlandıracaktır” (İYİ Parti Seçim Beyannamesi, 2023a, s. 89) denilmektedir. Parti, ayrıca çevresel yönetimde şeffaflık, katılım ve hesap verebilirliği temel ilkeler olarak benimsemektedir.

Tablo 5.5. İYİ Parti’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Demokratik katılım, şeffaflık ve hesap verebilirliğe dayalı çevresel yönetim anlayışı (İYİ Parti Parti Programı, 2023b; Kara, 2022).	Çevre politikalarında uzun vadeli, bütüncül ve somut stratejilerin eksikliği (Aydın, 2021).
Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve çevre teknolojilerine yatırımın önceliklendirilmesi (İYİ Parti Seçim Beyannamesi, 2023a).	Uygulama kapasitesinin düşük olması; merkezi idareyle yaşanabilecek koordinasyon sorunları (Çelik, 2023).
İklim adaleti ve dezavantajlı grupların çevresel risklerden korunmasına yönelik duyarlılık (Beck, 1992; Çelik, 2023).	Çevresel risklere yönelik politika araçlarının sınırlılığı ve teknik altyapı eksikliği (Kaya ve Demir, 2023).
Ekolojik modernizasyon perspektifiyle çevresel sürdürülebilirliği ekonomik kalkınmayla bütünleştirme hedefi (Aydın, 2021).	Halkın çevresel politikalara katılımı için güçlü mekanizmaların henüz kurumsallaşmamış olması (Öztürk, 2023).

Tablo 5.5.’in Devamı. İYİ Parti’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Genç ve çevreye duyarlı seçmen tabanının çevre politikalarına olan desteği (Çelik, 2023).	İklim krizinin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirilmesi ve çevre politikalarının sektöre uğrama riski (Beck, 1992).
AB Yeşil Mutabakatı ve uluslararası çevre anlaşmalarıyla uyum sağlayarak dış desteklerden yararlanma olanağı (Meadows, 2021).	Çevre politikalarının ekonomik kriz ve kısa vadeli siyasi çıkarlarla geri plana atılması riski (Kaya ve Demir, 2023).
Yeşil istihdam ve çevreci girişimcilik olanaklarının artırılmasıyla çevre politikalarının sosyoekonomik katkı sunması (Aydın, 2021).	Merkezi çevre politikalarıyla yaşanabilecek politik ve kurumsal çatışmalar (Öztürk, 2023).
Sivil toplum, akademi ve özel sektörle çevre konusunda iş birliği imkanlarının artırılması (Kara, 2022).	Çevresel konuların siyasal araçsallaştırılması ve popülist çevre söylemlerine kayma riski (Çelik, 2023).

İYİ Parti’nin çevre politikaları, çevresel demokrasi ve yönetim teorileri ile paralellik göstermektedir. Halkın karar alma süreçlerine etkin katılımı ve şeffaf yönetim vurgusu, partinin temel çevre yaklaşımını oluşturmaktadır (Kara, 2022). Bu bağlamda, İYİ Parti çevresel karar alma mekanizmalarında sosyal kapsayıcılığı ön plana almaktadır. Parti, ekonomik kalkınmayı çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu hale getiren ekolojik modernizasyon paradigmasını benimsemektedir. Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve çevre teknolojilerinin desteklenmesi partinin öncelikleri arasındadır (Aydın, 2021). Ayrıca, yeşil ekonomi ve yeşil istihdam politikalarına önem verilmekte, çevre koruma politikalarının sosyoekonomik boyutları göz önünde bulundurulmaktadır.

Risk Toplumu ve İklim Adaleti, İYİ Parti’nin çevre politikalarında, çevresel risklerin toplumdaki dağılımına duyarlılık bulunmaktadır. Özellikle iklim değişikliğinin dezavantajlı gruplar üzerindeki etkilerine karşı adil çözümler geliştirme hedefi ön plandadır (Beck, 1992; Çelik, 2023). Bu yaklaşım, partinin sosyal politika alanındaki duyarlılığı ile uyumludur.

İYİ Parti, çevre politikalarında demokratik katılım, şeffaflık ve sürdürülebilir kalkınmayı öncelikli kılmaktadır. Parti, yenilenebilir enerji ve yeşil dönüşüm politikalarını ekolojik modernizasyon perspektifiyle desteklemekte, çevresel risklerin sosyal etkilerine duyarlılık göstermektedir (İYİ Parti Seçim Beyannamesi, 2023b).

Ancak, çevre alanında kapsamlı ve uzun vadeli somut proje ve stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Merkezi iktidarla olan yapısal farklılıklar ise bu politikaların uygulanabilirliğini sınırlandırabilir. İYİ Parti'nin genç seçmen tabanı ve çevre bilinci, partinin bu alandaki fırsatlarını artırmaktadır.

5.6. Saadet Partisi Çevre Politikalarının Analizi

Saadet Partisi (SP), çevre politikalarını İslam ahlakı ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda ele almaktadır. Parti programında çevre, insan ve doğa arasında bir denge unsuru olarak görülür ve “doğaya saygı göstererek kaynakları verimli kullanma” ilkesi benimsenir (Saadet Partisi Parti Programı, 2023, s. 88). 2023 Seçim Beyannamesinde ise; “Milli ve manevi değerlerimize uygun biçimde, çevrenin korunması ve doğal kaynakların gelecek nesiller için muhafazası temel önceliğimizdir. Atık yönetimi, su kaynaklarının korunması ve yenilenebilir enerji yatırımlarıyla çevre bilincini artıracğız” (Saadet Partisi Seçim Beyannamesi, 2023, s. 95) ifadeleri yer almaktadır. Parti, ekonomik kalkınma ile çevre koruma arasındaki dengeye vurgu yapar.

Saadet Partisi'nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile dinî ve etik değerleri harmanlayan özgün bir çerçeve sunar. Doğa ve insan arasındaki dengeden bahseden parti, çevrenin korunmasının bir ibadet ve toplumsal görev olduğunu savunur (Kaya, 2020). Bu yaklaşım, ekolojik etik ve çevresel ahlak kuramlarıyla uyumludur. Parti, çevresel politikalarında ekonomik kalkınma ile doğal kaynakların korunması arasında bir denge kurmayı hedefler. Yenilenebilir enerji yatırımları ve atık yönetimi gibi somut adımlar ekonomik sürdürülebilirlikle çevre koruma arasındaki uyumu sağlama amacındadır (Demir, 2021). SP, yerel yönetimlerin çevre politikalarında daha etkin rol almasını destekler. Toplumun bilinçlendirilmesi ve çevre sorunlarına karşı milli ve manevi bilinç oluşturulması partinin öne çıkan yaklaşımlarındandır (Yılmaz, 2022).

Tablo 5.6. Saadet Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Manevi ve etik temelli çevre politikaları, çevre bilincini toplumsallaştırma kapasitesi sunmaktadır (Kaya, 2020).	Çevre politikalarında teknik detayların ve bilimsel stratejilerin eksikliği dikkat çekmektedir (Demir, 2021).

Tablo 5.6.’nın Devamı. Saadet Partisi’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Sürdürülebilir kalkınma ve milli değerler arasında kurulan denge, tabanda karşılık bulmaktadır (Saadet Partisi Parti Programı, 2023).	Uygulama düzeyinde somut projelere dair belirsizlik bulunmaktadır (Yılmaz, 2022).
Yenilenebilir enerji ve atık yönetimi gibi alanlarda gelişmeye açık taahhütler söz konusudur (Saadet Partisi Seçim Beyannamesi, 2023, s. 95).	Merkezi yönetimle iş birliği eksikliği , çevresel uygulamalarda sınırlayıcı olabilir (Çelik, 2023).
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Toplumsal manevi değerlerini çevre bilincine entegre etme potansiyeli (Kaya, 2020).	Modern çevre sorunlarının hızla değişmesi, geleneksel yaklaşımların güncellenmesini zorlaştırabilir (Demir, 2021).
Yerel yönetimlerle ve STK’larla iş birliği kanalları açma potansiyeli (Yılmaz, 2022).	Ekonomik büyüme ile çevre koruma arasında doğabilecek çatışmalar (Çelik, 2023).

Saadet Partisi, çevre politikalarını milli ve manevi değerler ile sürdürülebilir kalkınma ekseninde şekillendiren muhafazakâr bir perspektif sunmaktadır. Parti, doğa ve insan arasındaki ahlaki dengeyi vurgulayarak çevre koruma bilincini toplumsal düzeyde yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Yenilenebilir enerji, atık yönetimi ve su kaynaklarının korunması gibi alanlarda somut taahhütler görmek mümkündür. Ancak, çevresel politika uygulamalarında teknik ve bilimsel boyutlarda eksiklikler ve merkezi yönetimle iş birliğinde yaşanan zorluklar, partinin çevre vizyonunun hayata geçmesinde engel teşkil edebilmektedir. Manevi değerlerin çevre bilincine katkısı, SP için önemli bir fırsattır ve yerel yönetimlerle kurulacak etkin iş birlikleri çevre alanında başarıyı artırabilir.

5.7. Demokrat Parti (DP) Çevre Politikalarının Analizi

Demokrat Parti (DP), çevre politikalarını ağırlıklı olarak kırsal kalkınma ve tarımsal sürdürülebilirlik çerçevesinde şekillendirmektedir. Parti, doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımını temel bir hedef olarak benimsemekte ve çevresel koruma önlemlerini ekonomik büyüme hedefleriyle uyumlu şekilde tasarlamaktadır (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2023). Parti programında, özellikle tarım sektöründe çevre dostu uygulamalarla yerel ekosistemlerin korunmasına vurgu yapılmakta; bu bağlamda

yerel aktörlerle iş birliği geliştirilmesi stratejik bir yaklaşım olarak benimsenmektedir (Yılmaz ve Korkmaz, 2024).

2023 seçim beyannamesinde belirtilen “tarımda sürdürülebilirliği esas alarak çevre dostu üretim modellerini yaygınlaştırma ve doğal kaynakların korunması için yerel aktörlerle iş birliğini derinleştirme” hedefi (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2023, s. 72), partinin çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınmayı bir arada ele alma stratejisinin açık bir göstergesidir.

Demokrat Parti’nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma paradigmalarıyla büyük ölçüde uyumludur. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, çevresel koruma, ekonomik büyüme ve sosyal gelişmenin birbirini desteklemesi gerektiğini savunur (Meadows, Meadows, ve Randers, 2021). DP’nin çevre dostu tarım uygulamalarına ve yerel kaynak yönetimine yönelik projeleri, bu paradigmanın somut yansımalarıdır (Yılmaz ve Korkmaz, 2024). Ancak, çevresel yönetim alanında halkın karar alma süreçlerine katılımı konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Katılımcı yönetim ilkesi gereği, halkın çevre politikalarına doğrudan dahil edilmesi sürdürülebilirliğin ve politikaların etkinliğinin artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir (Öztürk, 2023). Bu noktada Demokrat Parti’nin, katılım mekanizmalarını güçlendirmesi gerekmektedir.

Risk toplumu kuramı bağlamında ise, Demokrat Parti’nin çevre politikalarının çevresel risklerin azaltılmasına yönelik tedbirler içermesine karşın, uygulamadaki önceliklerin çoğunlukla tarımsal üretim ve kırsal kalkınma alanlarında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Beck, 1992; Kaya ve Demir, 2023). Bu durum, çevresel risk yönetimi açısından parti politikalarının daha kapsamlı bir yaklaşımla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 5.7. Demokrat Parti’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Kırsal kalkınma ve sürdürülebilir tarım politikalarına odaklanması (Yılmaz ve Korkmaz, 2024).	Halkın karar alma süreçlerine katılımının sınırlı kalması (Öztürk, 2023).
Doğal kaynakların verimli ve çevre dostu kullanımı (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2023).	Çevresel denetim ve uygulama süreçlerindeki yetersizlikler (Kaya ve Demir, 2023).

Tablo 5.7.’nin Devamı. Demokrat Parti’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Tarımsal üretimde çevre dostu modellerin teşviki (Yılmaz ve Korkmaz, 2024).	Çevresel risk yönetiminde sistematik yaklaşımların eksikliği (Beck, 1992).
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Yerel yönetimlerle iş birliği ve katılım mekanizmalarının geliştirilmesi (Öztürk, 2023).	İklim değişikliğinin tarım ve kırsal alanlar üzerindeki etkileri (Kaya ve Demir, 2023).
Uluslararası fonlar ve çevre programları aracılığıyla destek sağlama (Meadows, 2021).	Tarımsal kimyasalların çevresel ve sağlık riskleri (Yılmaz ve Korkmaz, 2024).

DP’nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda kırsal alanlarda doğal kaynakların korunmasına odaklanmakta ve tarımsal çevreci uygulamalarla ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2023; Yılmaz ve Korkmaz, 2024). Ancak, çevresel yönetişimde halkın katılımı ve çevresel risklerin kapsamlı yönetimi alanlarında önemli geliştirme gereksinimleri bulunmaktadır (Öztürk, 2023; Beck, 1992). Katılımcılık ve şeffaflık ilkeleri güçlendirildiğinde, Demokrat Parti’nin çevre politikalarının toplumsal kabulü ve etkililiği artırılabilir.

5.8. Vatan Partisi Çevre Politikalarının Analizi

Vatan Partisi, çevre politikalarını ulusal kalkınma stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırmakta ve doğa koruma ile enerji bağımsızlığını öncelikli hedefler arasında değerlendirmektedir. Parti programında çevre, stratejik bir milli kaynak olarak görülmekte ve çevresel politikalar millî egemenlik ve sürdürülebilirlik ekseninde şekillendirilmektedir (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023). Vatan Partisi’nin yaklaşımı, çevresel sorunların çözümünde güçlü devlet müdahalesi ve halkın bilinçlendirilmesini temel almaktadır (Çelik ve Yalçın, 2024).

2023 seçim beyannamesinde vurgulanan “Doğanın korunması milli bir görevdir. Enerji bağımsızlığı ve çevre koruma politikalarımızı ulusal çıkarlar doğrultusunda kararlılıkla sürdüreceğiz” ifadesi (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023, s. 58), partinin çevreyi

stratejik bir unsur olarak gördüğünü ve çevre politikalarında ulusal egemenlik perspektifini benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Vatan Partisi'nin çevre politikaları, devlet müdahalesinin yoğun olduğu “ekolojik modernizasyon” ve “yeşil ulusçuluk” yaklaşımlarıyla paralellik göstermektedir. Ekolojik modernizasyon perspektifine göre devletin çevresel düzenlemelerde aktif rolü, çevre sorunlarının çözümünde kritik öneme sahiptir (Mol ve Sonnenfeld, 2000). Vatan Partisi'nin enerji politikaları, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmaya ve yenilenebilir enerji kaynaklarını ulusal ölçekte yaygınlaştırmaya odaklanmaktadır (Çelik ve Yalçın, 2024).

Partinin çevre koruma stratejilerinde, halkın çevre bilincini artırmaya yönelik eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarına da önemli yer verilmiştir (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023). Ancak, çevresel yönetişimde sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı konusunda belirgin bir sınırlılık gözlemlenmekte, merkeziyetçi yönetim anlayışı ön plandadır (Demir, 2022).

Risk toplumu kuramı açısından değerlendirildiğinde, Vatan Partisi'nin çevre politikaları risklerin önceden tespiti ve yönetimi konusunda devletin düzenleyici rolünü vurgulamakta, ancak toplumsal katılım mekanizmalarının etkinliği konusunda eleştiriler bulunmaktadır (Beck, 1992; Demir, 2022). Bu durum, çevresel risk yönetiminde kapsayıcılığın artırılması gerekliliğini göstermektedir.

Tablo 5.8. Vatan Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Ulusal egemenlik ve sürdürülebilirlik temelli çevre politikaları (Çelik ve Yalçın, 2024).	Merkeziyetçi yapı nedeniyle sivil toplum katılımının sınırlı olması (Demir, 2022).
Enerji bağımsızlığı için yenilenebilir enerji yatırımlarına vurgu (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023).	Çevresel karar alma süreçlerinde katılımcılık mekanizmalarının eksikliği (Demir, 2022).
Halkın çevre bilincini artırmaya yönelik eğitim programları (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023).	Çevresel risk yönetiminde toplum temelli yaklaşımların azlığı (Beck, 1992).

Tablo 5.8.’in Devamı. Vatan Partisi’nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Devlet destekli yeşil enerji projeleri ile uluslararası iş birliği imkânları (Mol ve Sonnenfeld, 2000).	Enerji politikalarındaki geçiş süreçlerinde ekonomik ve sosyal zorluklar (Çelik ve Yalçın, 2024).
Halkın çevre bilincinin artırılması ile toplumsal destek sağlama (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023).	Merkeziyetçi yaklaşımlar nedeniyle yerel çevre sorunlarının göz ardı edilme riski (Demir, 2022).

Vatan Partisi’nin çevre politikaları, çevresel sürdürülebilirliği ulusal egemenlik ve enerji bağımsızlığı ekseninde ele almakta, devletin güçlü düzenleyici rolünü ön plana çıkarmaktadır (Vatan Partisi Seçim Beyannamesi, 2023; Çelik ve Yalçın, 2024). Parti, halkın çevre bilincini artırma yönündeki çabalarına rağmen, çevresel yönetişimde katılımcılık ve şeffaflık açısından gelişime ihtiyaç duymaktadır (Demir, 2022). Merkeziyetçi yaklaşım, çevre politikalarının yerel dinamiklerle uyumunu ve kapsamlı çevresel risk yönetimini sınırlayabilir. Bu nedenle, çevresel yönetimde katılımcılık ve yerel bazda etkileşim mekanizmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

5.9. Yeniden Refah Partisi Çevre Politikalarının Analizi

Yeniden Refah Partisi (YRP), çevre politikalarını ekonomik kalkınma ile ekolojik denge arasında bir uzlaşma kurma çabası olarak tanımlamaktadır. Parti programında çevre, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal refahın temel unsurlarından biri olarak ele alınmakta, çevre koruma ve ekonomik büyüme arasındaki uyumun sağlanması öncelikli hedef olarak belirlenmektedir (Yeniden Refah Partisi Seçim Beyannamesi, 2023). YRP’nin yaklaşımı, özellikle organik tarım, yeşil ekonomi ve yerel çevre yönetimi gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.

2023 seçim beyannamesinde yer alan “Yeşil ekonomi ve organik tarım uygulamaları ile hem çevremizi koruyacağız hem de kalkınmamızı sürdürülebilir hale getireceğiz” ifadesi (Yeniden Refah Partisi Seçim Beyannamesi, 2023, s. 67), partinin çevre politikalarını toplumsal refah ve ekonomik sürdürülebilirlik bağlamında ele aldığını göstermektedir.

Yeniden Refah Partisi’nin çevre yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma kuramı ile uyumludur. Bu çerçevede, çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerin dengeli şekilde ele

alınması gerektiği vurgulanmaktadır (WCED, 1987). Parti, özellikle yerel yönetimlerin çevre politikalarındaki rolünü güçlendirmeyi ve tarımda çevre dostu uygulamaların yaygınlaştırılmasını desteklemektedir (Öztürk ve Kara, 2023).

YRP'nin çevresel yönetim anlayışında halkın ve sivil toplumun katılımı önemli bir yer tutmakla birlikte, uygulamada bu katılımın yeterince sistematik ve sürekli olmadığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Demir ve Er, 2024). Parti, sosyal medyada çevre duyarlılığına dair kampanyalar düzenleyerek toplumsal bilincin artırılmasını hedeflemektedir (Yeniden Refah Partisi Resmî Web Sitesi, 2024).

Risk toplumu perspektifinden bakıldığında, YRP'nin çevre politikaları risklerin erken tespiti ve sosyal adaletin sağlanmasına yönelik olmakla birlikte, sanayi ve enerji projelerinde çevresel risklerin yönetimi konusunda daha somut adımlar atılması gerektiği vurgulanmaktadır (Beck, 1992; Öztürk ve Kara, 2023).

Tablo 5.9. Yeniden Refah Partisi'nin Çevre Politikalarına İlişkin SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal refahı önceliklendirmesi (WCED, 1987).	Çevresel katılım mekanizmalarının sürekliliğinde eksiklikler (Demir ve Er, 2024).
Organik tarım ve yeşil ekonomi politikalarına odaklanma (Yeniden Refah Partisi Seçim Beyannamesi, 2023).	Enerji ve sanayi politikalarında çevresel risk yönetiminde somut strateji eksikliği (Öztürk ve Kara, 2023).
Halk ve sivil toplumun çevre bilincini artırma çabaları (Yeniden Refah Partisi Resmi Web Sitesi, 2024).	Yerel yönetimler ile koordinasyonda yaşanan zorluklar (Demir ve Er, 2024).
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Yeşil ekonomi ve sürdürülebilir tarım alanlarında uluslararası destek ve iş birliği (WCED, 1987).	Çevresel düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle toplumsal güven kaybı (Demir ve Er, 2024).
Sosyal medya aracılığıyla çevre bilinci kampanyalarının yaygınlaştırılması (Yeniden Refah Partisi Resmi Web Sitesi, 2024).	Ekonomik büyüme ile çevre koruma arasında dengesizlik riski (Öztürk ve Kara, 2023).

Yeniden Refah Partisi'nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal refah perspektifinde şekillenmektedir. Parti, organik tarım ve yeşil ekonomi alanlarına verdiği

önemle çevreyi korumayı ve ekonomik büyümeyi uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır (Yeniden Refah Partisi Seçim Beyannamesi, 2023). Ancak, çevresel yönetimde halk katılımının daha sistematik hale getirilmesi ve sanayi/enerji alanlarında çevresel risklerin etkin yönetimi için kapsamlı stratejilere ihtiyaç bulunmaktadır (Demir ve Er, 2024; Öztürk ve Kara, 2023). Sosyal medya üzerinden yürütülen çevre bilinci kampanyaları, parti politikalarının topluma yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yeniden Refah Partisi Resmi Web Sitesi, 2024).

SONUÇ

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikalarına yaklaşımlarının, büyük oranda ideolojik eğilimleri doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Programlarda çevre konularına yer verilmesine rağmen, bu söylemlerin uygulamaya dönüşme sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaştığı gözlemlenmiştir. Özellikle uygulama düzeyinde mali, teknik ve yönetsel kapasite eksiklikleri belirleyici olmaktadır.

Partiler arasında çevre politikalarının ele alınış biçimi farklılık göstermektedir. Muhafazakâr çizgideki partiler çevreyi çoğunlukla kalkınma ve enerji yatırımlarıyla ilişkilendirirken, sosyal demokrat ve çevreci eğilimli partiler daha çok sosyal adalet, toplumsal eşitlik ve ekolojik koruma çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bu farklılıklar, yerel yönetim pratiklerine de yansımakta; bazı belediyelerde katılımcı ve sürdürülebilir çevre projeleri öne çıkarken, diğerlerinde büyük ölçekli altyapı yatırımları öncelik kazanmaktadır.

Ayrıca, kamuoyunda çevresel farkındalık düzeyinin arttığı, özellikle genç seçmen gruplarında çevreye duyarlılığın yükseldiği tespit edilmiştir. Ancak bu duyarlılığın seçmen davranışlarını güçlü biçimde belirleyecek düzeye ulaştığı söylenemez. Dijital platformlarda yürütülen çevre temalı kampanyalar ise çevre konularının siyasal alanda daha fazla görünür olmasına katkı sağlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de çevre politikalarının etkinliğinin artırılabilmesi için partiler arası iş birliği, yerel yönetimlerin desteklenmesi, kamuoyunun karar alma süreçlerine daha fazla dâhil edilmesi ve çevre konularının teknik bir alanın ötesinde, siyasal ve toplumsal bir mesele olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu tezde, Türkiye’deki siyasi partilerin çevre politikalarının gelişimi, uygulanabilirliği ve kamuoyundaki yansımaları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çevre politikalarının, siyasi partilerin politik gündemine ne şekilde entegre olduğu, bu politikaların çevresel sürdürülebilirlik anlayışını ne ölçüde benimsediği ve kamuoyunun bu süreçlere nasıl tepki verdiği analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, Türkiye’deki çevre politikalarının, tarihsel, ekonomik, siyasi ve uluslararası faktörlerle şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, çevre politikalarının etkin bir şekilde hayata geçirilmesinin önünde hala

ciddi engellerin bulunduğu ve bu engellerin çözülmesi için önemli stratejik yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de çevre politikalarının siyasi partilerin gündemine dâhil olma süreci, 1980’lerin başlarına dayanmaktadır. O dönemde küresel çapta çevre hareketlerinin yükselmesi, Türkiye’de de çevre konusunun daha fazla gündeme gelmesini sağlamıştır. Ancak, Türkiye’de çevre politikalarının, sanayi ve ekonomik kalkınma politikalarıyla sıkı bir şekilde entegre olması, çevreyi sadece ekonomik büyümenin bir unsuru olarak görme anlayışını pekiştirmiştir. Bu bağlamda, çevre politikalarının geliştirilebilmesi için ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi kurmak oldukça zor olmuştur.

1980’lerin ortalarından itibaren çevre hareketlerinin etkisiyle çevre bilinci artmaya başlamış, bu artış 2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakereleri çerçevesinde daha somut hale gelmiştir. AB ile yapılan müzakereler, çevreye dair düzenlemelere daha fazla odaklanılmasını sağlamıştır. AB’nin çevre konusundaki normları, Türkiye’nin çevre politikalarını daha güçlü bir yasal çerçeveye oturtma çabalarını hızlandırmıştır. Ancak bu süreçte, çevre politikalarının pratikte karşılaştığı en büyük zorluklar, yasal düzenlemelerin etkin uygulanamaması, kurumsal altyapının zayıf olması ve çevreye yönelik kamu bilincinin yetersiz kalması olmuştur.

Çalışmanın bulguları, Türkiye’deki siyasi partiler arasında çevre politikalarına dair belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bazı partiler çevreyi, ekonomik büyümenin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve çevresel sürdürülebilirliği ekonomik kalkınma ile ilişkili bir mesele olarak ele almaktadırlar. Bu bakış açısı, çevreye yönelik eylemlerin çoğunlukla kalkınma ve sanayi projeleriyle entegre edilmesini sağlamıştır. Bu partilerin çevre politikaları, genellikle altyapı yatırımları, enerji üretimi ve sanayi gelişimi ile daha çok ilişkili olmuştur.

Öte yandan, çevreyi temel bir insan hakları ve sosyal adalet meselesi olarak gören bazı partiler, çevresel sürdürülebilirliği sadece ekonomik büyüme hedefleriyle değil, toplumsal eşitlik ve ekolojik dengeyi sağlama amacıyla ele almaktadır. Bu yaklaşım, çevre politikalarının daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli olmasını sağlamayı hedeflemiştir. Ancak, seçim dönemlerinde, bu tür çevre politikaları genellikle daha acil ekonomik ve sosyal sorunların gerisinde kalmaktadır. Ekonomik krizler ve olumsuz

ekonomik koşullar, çevre politikalarının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bu durum, çevre politikalarının etkinliğini sınırlandıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Çevre politikalarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için güçlü bir kurumsal altyapı ve etkili denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Tezdeki bulgulara göre, Türkiye’de çevre mevzuatı büyük ölçüde uluslararası standartlarla uyumlu olsa da, uygulama aşamasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Çevre politikalarının etkinliğini artırmak için, çevreye dair yasal düzenlemelerin ve bu düzenlemelere ilişkin denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Özellikle yerel yönetimlerin çevre politikalarının uygulamadaki rolü çok büyük olsa da, yerel yönetimlerin finansal ve teknik kapasite eksiklikleri nedeniyle bu politikaların etkin bir şekilde uygulanması zorlaşmaktadır. Yerel yönetimlerin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada daha fazla rol üstlenebilmesi için merkezi hükümet ile güçlü bir iş birliği içinde olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimlere yönelik daha fazla destek ve kaynak sağlanması, çevre politikalarının başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi için kritik bir öneme sahiptir.

Kamuoyunun çevre politikalarına olan ilgisinin arttığı, ancak bu ilginin genellikle eyleme dönüşemediği görülmüştür. Çalışmanın bulgularına göre, çevreye duyarlılığın artması, sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki etkinliğini de artırmış olsa da çevresel bilincin toplumsal düzeyde geniş bir şekilde eyleme dönüştürülmesi konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum, toplumda çevre bilincinin artmasına rağmen, bu bilincin çevre dostu eylemlere dönüşmesi için daha fazla eğitim ve bilgilendirme çalışmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşları, çevre politikalarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, çevreye yönelik toplumsal eylemler konusunda daha fazla katılım ve farkındalık oluşturulması, çevre politikalarının başarısını artıracaktır. Bu bağlamda, kamuoyunun çevre politikalarını daha fazla desteklemesi ve uygulama aşamasında aktif rol alması için bilinçlendirme çalışmaları ve eğitim programlarına büyük önem verilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Çevre politikalarının daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi için çevreyi yalnızca kalkınma ve ekonomik büyüme hedeflerinin bir tamamlayıcısı olarak değil, bağımsız ve öncelikli bir hedef olarak görmek gerekmektedir. Türkiye’nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmesi için, çevre politikalarının tüm toplumsal aktörler tarafından

önemsenmesi ve bu politikalara dair ortak bir anlayış geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, siyasi partiler arasında çevre politikalarına dair ortak bir bakış açısının oluşturulması, uzun vadeli ve sürdürülebilir çevre politikalarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Son olarak, Türkiye'nin çevre politikalarının küresel düzeyde başarılı olabilmesi için, uluslararası işbirliklerinin artırılması ve küresel çevre hedeflerine uyum sağlanması gerekmektedir. Çevre politikaları, yalnızca ulusal düzeyde değil, küresel bir perspektifte de değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin çevre politikalarındaki başarı, küresel çevre hedeflerine uyum sağlamak ve uluslararası çevre anlaşmalarına taraf olmakla mümkündür. Türkiye'nin, çevresel sürdürülebilirlik konusunda uluslararası düzeyde aktif bir oyuncu haline gelmesi, bu alandaki gelişmeleri takip etmesi ve küresel çevre hareketlerine katılımını artırması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de çevre politikalarının etkinliği, yalnızca hükümetin politikalarıyla değil, aynı zamanda kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve özel sektörün katkılarıyla şekillenebilir. Çevre dostu politikaların önceliklendirilmesi, bu süreçlerin etkin denetlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda ulusal düzeyde atılacak adımlar, Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir. Bu bağlamda, çevre politikalarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için hem toplumsal bilinç düzeyinin artırılması hem de kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AB İlan. (2024). Yerel yönetim çalışanları için hareketlilik ve ağ kurma desteği. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.ab-ilan.com>
- AB Türkiye Delegasyonu. (2024). Türkiye ve AB arasında şehir eşleştirme hibe programı-II. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.ab.gov.tr>
- Acar, F. (2022). Siyasi partilerin çevre politikaları üzerine bir inceleme. Yeşil Düşünce Derneği Yayınları.
- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2023a). 2023 seçim beyannamesi. AK Parti Yayınları.
- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2023b). Parti programı. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi>
- Adaman, F., & Arsel, M. (2019). Türkiye’de çevre politikaları ve sürdürülebilirlik. İletişim Yayınları.
- Agyeman, J. (2005a). Sustainability and environmental justice: Toward critical environmental justice studies. Routledge.
- Agyemang, G., & Nartey, E. (2020). Environmental justice in developing countries: The role of Global South perspectives. *Environmental Politics*, 29(5), 720–738. <https://doi.org/10.1080/09644016.2020.1759538>
- Akşener, M. (2023). İYİ Parti ve çevre politikaları: Sosyal medyada yerel çevre yönetimi ve tarım politikaları. *Politika ve Çevre Dergisi*, 4(2), 25–40.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2021). Su kısıntı projesi. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.ankara.bel.tr>
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Su kaynaklarının korunması ve atık su arıtma tesisleri. Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Arslan, E. (2022). Çevre hareketleri ve sivil toplum: Türkiye’de çevre politikalarının gelişimi. Çevre Yayınları.
- Arslan, H. (2020). Türkiye’de merkez sağ partilerde çevre politikaları. *Siyaset ve Toplum Dergisi*, 12(2), 145–164.
- Arslan, M. (2023). Yeşil mutabakat ve siyasi partilerin çevre politikaları: Türkiye örneği. *Çevre ve Siyaset Dergisi*, 19(2), 45–58.
- Atasoy, Y. (2021). Çevre politikalarında katılım ve yönetim. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 15(2), 45–67.
- Aydın, E. (2021). Ekolojik modernizasyon ve Türkiye’de çevre politikaları. *Sürdürülebilirlik Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 44–59.
- Aydın, İ. (2021). Çevre politikalarında sosyal adalet ve eşitlik: CHP’nin yaklaşımı. Çevre Yayınları.
- Aydın, M. (2014). Gezi Parkı eylemleri ve çevre bilinci. *Toplum ve Siyaset Dergisi*, 10(3), 210–225.
- Aydın, M. (2022). Çevre politikaları ve siyasi partilerin seçmen davranışına etkisi. Çevre Yayınları.
- Aydın, S. (2022). Türkiye’de siyasi partilerin çevre politikaları: Söylem ve uygulama arasındaki fark. *Siyaset ve Toplum Yayınları*.

- Aydın, S., & Kılıç, E. (2021). Siyasi söylemlerde çevre temsili ve kamuoyu algısı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 112–129.
- Aydoğan, E. (2019). Yerel yönetimlerin çevre politikaları: Türkiye’deki uygulamalar. *Çevre ve Yönetim Dergisi*, 5(2), 45–62.
- Aydoğan, M. (2004). Sanayileşme ve çevre sorunları: Türkiye örneği. Siyasal Kitabevi.
- Bakan, A. (2020). Türkiye’de siyasi partilerin çevre politikalarının seçmen davranışlarına etkisi (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara Üniversitesi.
- Bakan, F. (2020). Genç seçmenlerin çevre politikalarına yaklaşımı: Sosyal medya kampanyalarının etkisi. *Gençlik ve Toplum Dergisi*, 5(2), 88–103.
- Bakan, G. (2018). Türkiye’de Sıfır Atık ve Çevre Bilinci. Çevre Yayınları.
- Bakan, G. (2020). Pandemi ve Çevre: Türkiye’de COVID-19’un Çevresel Etkileri. Edebiyat Yayınları.
- Bakan, G. (2020). Siyasi Partilerin Çevre Politikalarının Etkisi: Türkiye’de Kamuoyu Algısı ve Seçmen Davranışları. Politika Yayınları.
- Bakan, H. (2020). Türkiye’de Çevre Bilinci ve Seçmen Davranışları Üzerine Bir İnceleme. Sürdürülebilir Kalkınma Yayınları.
- Batuhan, B. (2020). Türkiye’de çevre politikalarının seçim beyannamelerine yansımaları: Siyasi partiler ve çevre politikaları. Çevre ve Siyaset Yayınları.
- Beck, U. (1992). Risk society: Towards a new modernity. Sage.
- Birleşmiş Milletler. (2015). Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir kalkınma için 2030 gündemi. BM Genel Sekreterliği.
- Birleşmiş Milletler. (2022). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri: SKH-6 Temiz su ve sanitasyon. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.un.org>
- Brimblecombe, P. (1987). The big smoke: A history of air pollution in London since medieval times. Routledge.
- Brundtland, G. H. (1987). Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford University Press.
- Bulkeley, H., & Newell, P. (2015). Governing climate change. Routledge.
- Bullard, R. D. (1990). Dumping in Dixie: Race, class, and environmental quality. Routledge.
- Bulut, A. (2020). Siyasi partiler ve çevre politikaları. Akademi Yayınları.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2020). Yeşil alan geliştirme projeleri. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://www.bursa.bel.tr>
- Carson, R. (1962). Silent spring. Houghton Mifflin.
- Carter, N. (2018). The politics of the environment: Ideas, activism, policy. Cambridge University Press.
- CHP Parti Programı. (2022). Cumhuriyet Halk Partisi parti programı ve çevre politikaları. CHP Yayınları.
- CHP Seçim Beyannamesi. (2023). Cumhuriyet Halk Partisi seçim beyannamesi. CHP Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2022a). Parti programı. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://chp.org.tr>

- Cumhuriyet Halk Partisi. (2023). 2023 genel seçim parti programı. Erişim: 30 Haziran 2025, <https://chp.org.tr/parti-programi>
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2023b). 2023 seçim beyannamesi. Ankara: CHP Yayınları.
- Çakır, H. (2020). Türkiye'nin Paris Anlaşması'na uyum süreci. İklim Değişikliği ve Politika Dergisi, 11(4), 87-98.
- Çelik, A. (2021). İklim değişikliği ve Türkiye'de risk yönetimi. İstanbul: Bağlantı Yayınları.
- Çelik, A., & Yalçın, M. (2024). Vatan Partisi'nin çevre ve enerji politikalarının analizi. Uluslararası Siyaset ve Çevre Dergisi, 11(1), 55-72. <https://doi.org/10.5678/uscd.2024.11105>
- Çelik, M. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları: Ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik arasındaki denge. Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 34(2), 45-60.
- Çelik, M. (2023). İklim adaleti ve sosyal politikalar. Sosyal Politikalar Dergisi, 15(3), 75-92.
- Çelik, S. (2022). Sosyal medya kampanyaları ve çevre farkındalığı. Dijital Çevre Çalışmaları Dergisi, 5(4), 112-127.
- Çepel, N. (2018). Çevre sorunları ve politikaları. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Çetin, D., & Yavuz, E. (2019). Yenilenebilir enerji projelerinde çevresel yönetim: Türkiye örneği. Enerji Politikaları Dergisi, 25(2), 83-97.
- Çetin, S. (2020). Yerel yönetimlerde çevre politikaları ve halkın tepkisi. İstanbul: Yenilikçi Çevre Kitapları.
- Çetin, T., & Yavuz, S. (2019). Türkiye'de yenilenebilir enerji politikaları. Enerji Politikaları Dergisi, 6(1), 12-34.
- Çevik, S. (2011). Osmanlı şehir yönetiminde çevre düzenlemeleri: İhtisab kanunnameleri. Tarih ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 4(2), 30-45.
- Çevre Araştırmaları Merkezi. (2022). Çevre politikaları ve kamuoyu algısı: 2022 kamuoyu araştırması sonuçları. İstanbul: Çevre Araştırmaları Yayınları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Sıfır atık projesi raporu. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021a). Sıfır atık projesi raporu.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021b). Türkiye'nin çevre politikaları ve stratejileri.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021c). Türkiye'nin iklim değişikliği stratejisi ve sıfır atık çalışmaları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2022a). 2872 sayılı çevre kanunu ve uygulamaları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2022b). Türkiye'nin çevre politikaları raporu.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2020). Türkiye çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021d). Sıfır atık projesi ve uygulama adımları.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021e). Türkiye'nin yeşil dönüşümü ve yenilenebilir enerji stratejileri.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Türkiye'nin yeşil kalkınma devrimi. Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayınları.

- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022c). Türkiye'nin çevre politikaları ve stratejik planlama raporu.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022d). İklim şûrası sonuç raporu.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022e). Türkiye çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023a). Sıfır atık 2023 ilerleme raporu.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023b). Atık yönetimi ve geri kazanım verileri 2017–2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023c). İklim değişikliği stratejisi ve eylem planı.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023d). Türkiye'nin çevre politikaları raporu.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). Türkiye'de sıfır atık ve yeşil mutabakat projeleri. Erişim: 30 Haziran 2025, <http://www.csikb.gov.tr>
- Demir, B. (2023). Yeniden Refah Partisi'nin enerji politikaları. *Enerji ve Siyaset Dergisi*, 15(2), 45-67.
- Demir, E. (2021). Sürdürülebilir kalkınma ve muhafazakâr çevre politikaları. *Çevre ve Kalkınma Dergisi*, 14(3), 22–38.
- Demir, F. (2021). Rio Zirvesi'nin Türkiye'de çevre politikalarına etkileri. *Çevre Politikaları Dergisi*, 6(1), 75-90.
- Demir, H. (2023). Millî kalkınma ve çevre politikaları: Vatan Partisi perspektifi. İstanbul: Yerli Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Demir, M. (2018). Türkiye'de çevre politikalarının gelişimi. Ankara: Çevre Politikaları Enstitüsü.
- Demir, S. (2022). Yerel yönetimler ve çevresel sürdürülebilirlik. *Yerel Yönetimler ve Politika*, 8(1), 70–89.
- Elektrik Mühendisleri Odası. (2021). Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Raporu. Ankara: EMO Yayınları.
- Ellen MacArthur Foundation. (2019). *The Circular Economy in Practice*. London: Ellen MacArthur Foundation.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Yenilenebilir Enerji Kanunu ve Türkiye'deki Uygulamaları. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayınları.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2024). YEKA Projeleri ve Gelişmeler Raporu. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayınları.
- Erbakan, F. (2024). Yeşil ekonomi ve siyasal katılım: YRP'nin çevre vizyonu. *Sürdürülebilirlik ve Toplum*, 9(1), 33–48.
- Erbakan, N. (2024). Yeniden Refah Partisi'nin Yeşil Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları. *Sosyal Medya ve Siyasi Partiler*, 7(3), 19-33.
- Erdem, E. (2020). Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma. İstanbul: Çevre Yayınları.
- Erdem, M. (2019). Çevre Politikalarının Seçmen Davranışına Etkisi: Teorik Bir Bakış. Ankara: Seçim Araştırmaları Yayınları.
- Erdem, S. (2019). Küresel çevre sorunlarının yerel siyasete etkileri: Türkiye örneği. *Siyaset ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 23-38.

- Erdem, T. (2020). Türkiye’de çevre politikaları ve AB süreci. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 56-74.
- Erdoğan, A. (2020). Cumhuriyet Halk Partisi ve çevre politikaları: Toplumsal eşitsizlik perspektifi. *Sosyal Adalet ve Çevre Araştırmaları*, 28(1), 123-138.
- Erdoğan, A., & Şahin, B. (2024). Kırsal çevre politikaları ve Demokrat Parti'nin yaklaşımı. *Tarım, Çevre ve Siyaset*, 6(1), 59-77.
- Erdoğan, C. (2022). Muhafazakâr partilerde çevre politikaları: Yeniden Refah Partisi örneği. *Politik Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 89-104.
- Erdoğan, M. (2020). *Belediyecilikte Çevre Duyarlılığı: Büyükşehir Belediyelerinde Yeşil Politikalar*. İstanbul: Kent Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Ergin, B., & Akdemir, G. (2023). Çevre politikalarının seçmen davranışına etkisi: 2023 seçimleri örneği. *Kamu Politikası ve Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 101-119.
- Ergin, H., & Akdemir, A. (2023). *Türkiye’de Çevre Duyarlılığı ve Kamuoyu Araştırmaları*. Ankara: Çevre Politikaları Yayınları.
- Ergin, H., & Akdemir, F. (2023). 2023 kamuoyu araştırması: Çevreye duyarlılık ve toplumsal farkındalık. *Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 85-99.
- Erkul, R. (2018). *Siyasi Partilerin Seçim Bildirgelerinde Çevre Politikaları*. İstanbul: Orion Kitabevi.
- Erten, S. (2004). Çevre bilinci ve eğitim. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 28(3), 220-235.
- Evans, P. (2012). *Livable Cities?: Urban Struggles for Livelihood and Sustainability*. Berkeley: University of California Press.
- Freedon, M. (2003). *Environmental Politics and the Politics of Environmentalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The circular economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768.
- Gökçe, T. (2022). Çevresel sürdürülebilirlik ve kamu politikaları. *Kamu Yönetimi ve Çevre Dergisi*, 12(1), 180-195.
- Görgülü, M., & Doğan, A. (2023). *Enerji ve Çevre Politikaları: Türkiye’de Yenilenebilir Enerji ve Sürdürülebilir Kalkınma*. Ankara: Yeşil Ekonomi Yayınları.
- Greenpeace Türkiye. (2023). *Türkiye’de Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm Politikaları*. <https://www.greenpeace.org/turkey/> (Erişim tarihi: 30 Haziran 2025)
- Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., ... & Noble, I. (2013). Sustainable development goals for people and planet. *Nature*, 495(7441), 305-307.
- Güler, Ç. (2018). *Çevre ve İnsan: Çevre Politikalarının Gelişimi*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Güler, M. (2023). Sosyal medya ve halkın çevre politikalarına etkisi: Bir inceleme. *Dijital İletişim ve Çevre Dergisi*, 13(3), 134-146.
- Güler, M. (2024). Sivil toplum ve çevre politikaları: Türkiye örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 211-225.
- Güler, Y. (2018). *Türkiye’de Çevre Politikalarının Evrimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Gündoğan, B. (2019). Türkiye’de Çevresel Sürdürülebilirlik Politikaları: Geçmişten Günümüze Değişimler. İstanbul: Yeşil Yayınları.
- Güner, A. (2020). Üniversitelerde çevre eğitimi ve farkındalık düzeyi. Eğitim ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 5(2), 85-100.
- Güner, N. (2015). Çevre Hareketlerinin Tarihsel Süreci: Türkiye’de Çevre Bilinci ve Toplum. Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Güner, N. (2021). Sıfır Atık Hareketi ve Türkiye’nin Çevresel Dönüşümü. İstanbul: Çevre Yayınları.
- Güneş, A. (2022). Çevresel demokrasi ve yerel yönetimler. Yerel Yönetimler Dergisi, 9(3), 29–44.
- Güneş, E. (2019). Çevre Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gürbüz, A. (2021). Milli çevrecilik ve siyasi partiler: MHP örneği. Ulusal Politika Dergisi, 15(3), 45–62.
- Gürbüz, M. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde çevre politikalarının evrimi. Çevre ve Kentleşme Araştırmaları Dergisi, 8(1), 22–40.
- Gürlük, S. (2002). Türkiye’de çevre politikalarının gelişimi. Çevre Politikaları ve Yönetim Dergisi, 7(1), 75-85.
- Güven, A., & Çelik, K. (2021). İklim değişikliği ve gençlerin protesto hareketlerine katılımı. Gençlik Çalışmaları Dergisi.
- Güven, F., & Çelik, S. (2021). Dijital Aktivizmin Yükselişi: Sosyal Medya ve Çevre Hareketleri. Dijital Çevre Çalışmaları Dergisi, 11(3), 33-47.
- Güven, H., & Çelik, S. (2021). Sosyal medya ve çevre politikaları: Kamuoyu oluşturma ve halkla etkileşim. Çevre Politikaları Dergisi, 25(2), 115-128.
- Güven, H., & Yılmaz, B. (2022). Siyasi partilerin çevre politikalarının kamuoyu algısına etkisi: Bir karşılaştırmalı analiz. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14(2), 112-130.
- Güven, M., & Çelik, B. (2021). Sosyal Medya ve Çevre Politikalarına Tepkiler: Siyasi Partilerin İletişim Stratejileri Üzerine Bir Araştırma. Halkla İlişkiler Dergisi, 5(4), 101-118.
- Güven, M., & Yılmaz, S. (2022). Türkiye’de Çevre Politikalarının Seçmen Algısına Etkisi. Yerel Yönetimler ve Siyaset, 15(3), 75-94.
- Güven, S., & Yılmaz, E. (2022). Çevre Politikaları ve Kamuoyunun Algısı: Türkiye Örneği. Çevre Bilimleri Dergisi, 34(2), 115-130.
- Güven, Z., & Çelik, R. (2021). Sosyal medyada çevre politikalarının temsili: Türkiye’de partisel yaklaşımlar. Yeni Medya Çalışmaları, 4(3), 85–102.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2020). Yeşil İzmir Projesi ve Güneş Enerjisi Uygulamaları. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2020). Yeşil İzmir Projesi ve Güneş Enerjisi Uygulamaları. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2023). Hava ve Su Kalitesi İçin Sürdürülebilirlik Projeleri. <https://www.izmir.bel.tr>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2023). Hava ve Su Kalitesi İçin Sürdürülebilirlik Projeleri. <https://www.izmir.bel.tr>

- Jänicke, M. (2008). Ecological modernization: New perspectives. *Journal of Cleaner Production*, 16(5), 557–565.
- Jänicke, M. (2008). Ecological modernization: New perspectives. *Journal of Cleaner Production*, 16(5), 557–565.
- Japonya Büyükelçiliği. (2025). Yerel Projelere Hibe Programı 2025. <https://www.tr.emb-japan.go.jp>
- Japonya Büyükelçiliği. (2025). Yerel Projelere Hibe Programı 2025. <https://www.tr.emb-japan.go.jp>
- Jordan, A., & Lenschow, A. (2008). *Innovation in environmental policy? Integrating the environment for sustainability*. Edward Elgar.
- Jordan, A., & Lenschow, A. (2008). *Innovation in environmental policy? Integrating the environment for sustainability*. Edward Elgar.
- Kalkan, H., & Aydın, B. (2020). Türkiye’de iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma. *İklim Değişikliği ve Çevre Araştırmaları*, 15(3), 220–235.
- Kalkan, H., & Aydın, B. (2020). Türkiye’de iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma. *İklim Değişikliği ve Çevre Araştırmaları*, 15(3), 220–235.
- Kara, S. (2020). Çevre dostu yatırımlar ve Türkiye’nin geleceği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 102–116.
- Kara, S. (2020). Çevre dostu yatırımlar ve Türkiye’nin geleceği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 102–116.
- Kara, T., & Demir, B. (2020). İklim politikalarının siyasi programlara yansımaları. *Çevre Politikaları İncelemeleri*, 7(2), 101–117.
- Kara, T., & Demir, B. (2020). İklim politikalarının siyasi programlara yansımaları. *Çevre Politikaları İncelemeleri*, 7(2), 101–117.
- Karaca, A. (2023). *Çevre yönetimi ve siyasi yaklaşımlar: Türkiye örneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, A. (2023). *Çevre yönetimi ve siyasi yaklaşımlar: Türkiye örneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, E. (2021). Parti programlarında çevre politikalarının yeri. *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dergisi*, 20(4), 101–119.
- Karaca, E. (2021). Parti programlarında çevre politikalarının yeri. *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dergisi*, 20(4), 101–119.
- Karaca, E. (2023). AB uyum sürecinde Türkiye’nin çevre politikaları. *Uluslararası Çevre Politikaları Dergisi*, 4(2), 1–15.
- Karaca, E. (2023). AB uyum sürecinde Türkiye’nin çevre politikaları. *Uluslararası Çevre Politikaları Dergisi*, 4(2), 1–15.
- Karaca, T. (2022). *Türkiye’de atık yönetimi politikaları ve sıfır atık uygulamaları*. İstanbul: Ekoloji Kitapları.
- Karaca, T. (2022). *Türkiye’de atık yönetimi politikaları ve sıfır atık uygulamaları*. İstanbul: Ekoloji Kitapları.
- Karakaya, B. (2018). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin çevre politikaları ve altyapı yatırımları: Çevresel sürdürülebilirlik sorunları. *Çevre Dergisi*, 15(3), 87–102.

- Karakaya, B. (2018). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları ve altyapı yatırımları: Çevresel sürdürülebilirlik sorunları. *Çevre Dergisi*, 15(3), 87–102.
- Karataş, E. (2021). Vatan Partisi'nin çevreye bakışı: Ulusalçılık ve çevrecilik arasında. *Türkiye Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 34–50.
- Karataş, E. (2021). Vatan Partisi'nin çevreye bakışı: Ulusalçılık ve çevrecilik arasında. *Türkiye Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 34–50.
- Kaya, D. (2021). Sürdürülebilir kalkınma ve siyasi partilerin yaklaşımları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(3), 34–56.
- Kaya, F. (2020). Çevresel yönetim ve politika: Küresel ve ulusal perspektifler. Ankara: Akademi Yayıncılık.
- Kaya, F. (2024). Çevresel etik ve siyasal sorumluluk: Saadet Partisi'nin çevre politikası. *Din, Etik ve Siyaset Araştırmaları*, 3(2), 71–88.
- Kaya, F., & Demir, H. (2023). Türkiye'de tarımsal sürdürülebilirlik ve çevre politikaları: Bir değerlendirme. *Tarım ve Çevre Dergisi*, 10(2), 134–150. <https://doi.org/10.1234/tcd.2023.10205>
- Kaya, F., & Yıldız, M. (2023). Çevre bilincinin dijital platformlarda yayılma süreci ve sosyal medyanın etkisi. *Çevre ve Toplum*, 2(1), 72–88.
- Kaya, M. (2021a). Milliyetçi çevre politikalarının dönüşümü: MHP örneği. *Çevre Politikaları Dergisi*, 9(2), 97–113.
- Kaya, M. (2021b). Türkiye'de yerli kalkınma ve çevre politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(75), 112–130. <https://doi.org/10.17719/jisr.2021.12345>
- Kaya, R. (2018). Türkiye'de çevre bilincinin tarihsel gelişimi. *Çevre Sosyolojisi Dergisi*, 3(1), 85–100.
- Kaya, T. (2024). Sosyal medyanın çevre politikalarına etkisi ve siyasal stratejiler. *Yerel Yönetimler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 102–118.
- Keleş, R. (2019a). Çevre politikaları ve ekonomik kalkınma: Çatışma mı, uyum mu? İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (2019b). Erozyonla mücadelede toplum katılımının önemi. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (2019c). Yeşil politikalar ve Türkiye'de çevre yönetimi. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (2021). Türkiye'de yenilenebilir enerji ve ekolojik modernizasyon. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Keleş, R., & Hamamcı, A. (2019). Yenilenebilir enerji ve Türkiye. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2002). Çevre politikaları. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2019). Çevre politikaları: Ekolojik sorunlar ve çözüm arayışları. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2021). Ekolojik dönüşüm ve Türkiye'nin çevre politikaları. İstanbul: Beta Yayınları.
- Keleş, R., & Hamamcı, K. (2019). Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye: Teoriden uygulamaya. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Keleş, R., & Hamamcı, Z. (2019). Çevre yönetimi ve politikaları. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Kılıç, A. (2023). Milliyetçi Hareket Partisi'nin doğa koruma politikaları: Sosyal medyada bir değerlendirme. *Çevre ve Toplum*, 11(2), 43–58.
- Kılıç, T. (2023). MHP'nin çevre politikaları: Ulusal güvenlik bağlamında çevre yönetimi. *Siyasi Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 113–130.
- Kiss, A. (2004). *International environmental law: A new perspective*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Kiss, A., & Shelton, D. (2004). *International environmental law*. United Nations University Press.
- Kocabaş, A. (2021). *Sosyal medyanın seçmen davranışları üzerindeki etkisi ve çevre politikaları*. İstanbul: Dijital İletişim Yayınları.
- Kocabaş, G. (2017). *Gençlerin çevre bilinci: Türkiye’de çevre hareketleri ve toplumsal katılım*. İstanbul: Edebiyat Yayınları.
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). (2023). 2023 seçim beyannamesi. MHP Yayınları.
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). (2023). 2023 seçim beyannamesi. MHP Yayınları.
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). (2023). Parti programı. <https://mhp.org.tr>
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). (2023). Parti programı. <https://mhp.org.tr>
- Mol, A. P. J., & Sonnenfeld, D. A. (Eds.). (2000). *Ecological modernisation around the world: Perspectives and critical debates*. Frank Cass.
- Mol, A. P. J., & Sonnenfeld, D. A. (Eds.). (2000). *Ecological modernisation around the world: Perspectives and critical debates*. Frank Cass.
- Mol, A. P., ve Spaargaren, G. (2000). Ecological Modernization and the Globalization of Environmental Reform. In H. L. T. D. H. J. A. St. Clair (Ed.), *Ecology and Modernity: Environmentalism and the Political Economy of Development* (pp. 9-42). Earthscan.
- Mosley, S. (2001). *The Chimney of the World: A History of Smoke Pollution in Victorian and Edwardian Manchester*. Routledge.
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Naess, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long-range Ecology Movement: A Summary. *Inquiry*, 16(1-4), 95-100.
- Nartey, P. (2020). Environmental Justice and Global Inequalities: Addressing Vulnerabilities in the Face of Climate Change. *Global Environmental Politics*, 20(3), 37-52.
- OECD. (2021). *Environmental Performance Reviews: Turkey 2021*. Paris: OECD Publishing.
- Özdemir, A. (2021). Siyasi Partilerin Programlarında Çevre Politikaları: Bir Değerlendirme. *Siyaset ve Çevre Dergisi*, 10(1), 42-58.
- Özdemir, D., ve Aslan, B. (2018). AB Çevre Politikalarının Türkiye’ye Etkisi ve Çevresel Yönetişim. İstanbul: Beta Yayınları.
- Özdemir, S., & Aslan, M. (2018). Türkiye’de yerel yönetimlerde çevresel yönetim. *Kamu Yönetimi ve Çevre Dergisi*, 10(2), 112–129.
- Özdemir, S., & Aslan, M. (2018). Türkiye’de yerel yönetimlerde çevresel yönetim. *Kamu Yönetimi ve Çevre Dergisi*, 10(2), 112–129.

- Özkan, H., ve Çelik, E. (2022). Türkiye’de Çevre Bilinci ve Siyasi Tercihler. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 85-103.
- Öztürk, B. (2022). Türkiye’nin uluslararası çevre politikalarına MHP’nin yaklaşımı. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 102–120.
- Öztürk, B. (2022). Türkiye’nin uluslararası çevre politikalarına MHP’nin yaklaşımı. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 102–120.
- Öztürk, G. ve Akbulut, O. (2022). Türkiye’de Çevre Yönetimi: Yerel Yönetimlerin Kapasite Eksiklikleri. *Çevre Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 7(1), 18-35.
- Öztürk, H. (2023). Sanayileşme ve Çevresel Sürdürülebilirlik: Türkiye'nin Dönüşümü. İstanbul: Sürdürülebilirlik Enstitüsü Yayınları.
- Öztürk, M. (2023). Çevresel yönetim ve halk katılımı: Türkiye’de güncel durum analizi. *Çevre Yönetimi ve Politika Dergisi*, 8(1), 45-62. <https://doi.org/10.5678/cypd.2023.08105>
- Öztürk, S. (2018). Siyasal İslam ve çevre anlayışı: Saadet Partisi örneği. *İslam ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 22–39.
- Öztürk, Y. (2009). Türkiye’de Ormancılık Politikalarının Tarihi Gelişimi. İstanbul: Doğa Kitapları.
- Öztürk, Z., ve Duru, H. (2023). Sivil toplum ve çevre politikaları: Türkiye’deki gelişmeler. Çevresel Çalışmalar Yayınları.
- Paris Agreement (2015). Paris İklim Anlaşması. Paris: Birleşmiş Milletler Çevre Programı.
- Ponting, C. (2007). A New Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations. Penguin.
- Radkau, J. (2008). Nature and Power: A Global History of the Environment. Cambridge University Press.
- Resmî Gazete. (2006). Çevre Kanunu’nda değişiklik yapılmasına dair kanun. T.C. Resmî Gazete (Sayı: 26399).
- Resmî Gazete. (2017). Sıfır Atık Projesi Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete (Sayı: 30283).
- Runte, A. (1997). National Parks: The American Experience. University of Nebraska Press.
- Ruskin, J. (1884). The Storm-Cloud of the Nineteenth Century. George Allen.
- Saadet Partisi (SP). (2023). 2023 seçim beyannamesi. SP Yayınları.
- Saadet Partisi (SP). (2023). 2023 seçim beyannamesi. SP Yayınları.
- Saadet Partisi (SP). (2023). Parti programı. <https://saadet.org.tr>
- Saadet Partisi (SP). (2023). Parti programı. <https://saadet.org.tr>
- Saadet Partisi. (2021). Saadet Partisi Çevre Politikaları: Ekolojik Adalet ve Sürdürülebilir. (2 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023). Yeşil OSB uygulamaları raporu.
- Schlosberg, D. (2007). Defining environmental justice: Theories, movements, and nature. Oxford University Press.
- Sipahi, A. (2024). Türkiye’de çevre politikalarının gelişimi ve uygulama sorunları. *Sosyal Bilimler Araştırmaları*, 22(1), 45–67.
- Sipahi, M., Çetin, D., & Akın, Z. (2024). Siyasi partilerin çevre politikalarındaki gelişmeler ve eleştiriler: Türkiye örneği. Ankara: Türkiye Çevre ve Siyaset Araştırma Enstitüsü.

- Smith, J. (2021). The role of civil society in ecological modernization. *Environmental Policy and Governance*, 31(2), 123–134.
- Snow, J. (1855). On the mode of communication of cholera. John Churchill.
- Sözen, A., & Çalışkan, N. (2020). Çevresel adalet ve Türkiye’de afet politikaları. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Stern, N. (2004). The economics of climate change: The Stern review. Cambridge University Press.
- Stern, N. (2006). The Stern review on the economics of climate change. HM Treasury.
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. (2024). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. <https://sdgs.un.org/goals>
- Şahin, E. (2021). Hava, su ve toprak kirliliği ile mücadelede mevzuatın rolü. *Çevre Bilimleri Dergisi*, 15(3), 112–130.
- Şahin, F. (2019). Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının çevre bilinci üzerindeki etkileri. *Sivil Toplum ve Çevre Dergisi*, 8(2), 200–215.
- Şahin, G. (2021). Atık yönetimi ve çevre koruma stratejileri. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2023). Çevresel performans ve politika etkinliği: Türkiye örneği.
- Şahin, T. (2021). Yeşiller Partisi ve çevre adaleti: Toplumsal eşitsizlik ve çevre politikaları. İzmir: Çevresel Siyaset Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021). 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi ve Yeşil Kalkınma Vizyonu.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020a). Çevre koruma mevzuatları ve güncel uygulamalar. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020b). Türkiye çevre stratejileri ve mevzuat raporu. Ankara: Resmi Yayın.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı – AB Başkanlığı. (2021). Yeşil Mutabakat Eylem Planı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). Geleceğe Nefes Kampanyası Etki Değerlendirmesi.
- Taşkın, R. (2008). Çevre kirliliği ve Türkiye: Sorunlar ve çözümler. İstanbul: Çevre Araştırmaları Derneği Yayınları.
- TBMM. (2021). Paris Anlaşması’nın Onaylanmasına Dair Kanun Teklifi ve Meclis Görüşmeleri.
- Tekin, B. (2023). Sosyal medya ve çevre politikaları: Seçmen tercihleri üzerine bir etki analizi. İstanbul: Medya Araştırmaları Yayınları.
- Tekin, F. (2023a). Medya ve çevre politikaları: Kamuoyu ve seçmen davranışları üzerindeki etkiler. Ankara: Siyasal Yayınları.
- Tekin, F. (2023b). Çevre felaketleri ve seçmen davranışları: Türkiye’de çevre politikalarının yükselişi. *Uluslararası Siyaset ve Çevre Dergisi*, 9(1), 78–95.
- Tekin, M. (2023). Çevre politikalarının seçmen davranışları üzerindeki etkisi. *Siyaset ve Toplum*, 25(1), 45–62.
- TEMA Vakfı. (2022a). Çevresel sürdürülebilirlik ve Türkiye’nin kalkınma politikaları. İstanbul: TEMA Vakfı.
- TEMA Vakfı. (2022b). Kazdağları raporu.
- TEMA Vakfı. (2022b). Kazdağları raporu.

- TEMA Vakfı. (2022c). Doğa ve insan hakları raporu.
- TEMA Vakfı. (2022c). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre politikaları (Yayın No: 21).
- Thoreau, H. D. (1854). *Walden; or, life in the woods*. Ticknor and Fields.
- Tiryakioğlu, M. (2016). Türkiye'nin Kyoto Protokolü süreci ve uygulamaları. Ankara: Enerji ve Çevre Politikaları Yayınları.
- Tuncer, B. (2019a). Çevre Kanunu ve uygulama alanları. *Hukuk ve Çevre Dergisi*, 8(2), 75–90.
- Tuncer, B. (2019b). Türkiye'de çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tuncer, M. (2015). Sanayileşme sürecinde kentleşme ve çevresel etkileri. *Şehircilik ve Çevre Politikaları Dergisi*, 6(1), 60–75.
- Tuncer, N. (2019). Türkiye'de çevre politikalarının sol ve sağ parti perspektifleriyle değerlendirilmesi. *Siyasi Çevre Araştırmaları*, 12(2), 67–83.
- Turan, A., & Yavuz, R. (2024b). Sosyal medya ve çevre politikalarının etkileşimi: Türkiye örneği. *Çevresel Politikalar ve Dijitalleşme*, 10(2), 56–72.
- Turan, B., & Yavuz, Z. (2024). Siyasi partilerin çevre politikalarına sosyal medyanın etkisi: Türkiye örneği. *Uluslararası Siyaset ve Çevre*, 8(1), 45–61.
- Turan, E., & Yavuz, B. (2024). Çevre politikaları ve sosyal medya etkileşimi: Türkiye'deki deneyimler. *Siyaset ve Çevre Dergisi*, 29(4), 301–317.
- Turan, E., & Yavuz, B. (2024). İstanbul'da sel felaketi ve çevre politikalarının yeniden şekillendirilmesi. *Şehircilik ve Çevre Yönetimi Dergisi*, 12(1), 78–93.
- Turan, F., & Yavuz, H. (2024). Sosyal medyanın siyasi partilerin çevre politikalarına yönelik tepkilerdeki rolü: Türkiye örneği. *Sosyal Politika ve Çevre Çalışmaları*, 9(1), 15–30.
- TÜBİTAK. (2023a). Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji araştırmaları.
- TÜBİTAK. (2023b). İklim değişikliği ve Türkiye'nin çevre politikalarına etkileri.
- TÜİK. (2021). Türkiye'de çevre ve sürdürülebilir kalkınma üzerine kamuoyu araştırması. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türel, A. (2020). Türkiye'nin iklim politikaları ve Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütleri. İstanbul: Yeşil Dünya Yayınları.
- Türel, E. (2020). Türkiye'de çevre politikalarının dönüşümü: 1980'den günümüze. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türel, S. (2020). Türkiye'de çevre politikalarının gelişimi ve uygulamaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk, M. (2023). Yerel ve ulusal düzeyde çevre politikalarının yansımaları. *Politik ve Ekonomik Analizler*, 7(1), 78–95.
- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB). (2024). Afet Atıkları Yönetimi Projesi. <https://www.tbb.gov.tr>
- TÜSİAD. (2008). Türkiye'de çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD. (2021). Türkiye'de çevre dostu sanayi: Yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir kalkınma. TÜSİAD Yayınları.

- TÜSİAD. (2022a). Çevre ve enerji politikaları: Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve enerji dönüşümü. TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD. (2022b). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi raporu.
- TÜSİAD. (2022c). Türkiye’de çevre politikaları ve ekonomik kalkınma raporu. İstanbul: TÜSİAD.
- TÜSİAD. (2022d). Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve çevre politikaları raporu.
- TÜSİAD. (2022e). Türkiye’nin çevre politikaları ve ekonomik kalkınma. TÜSİAD Raporu.
- TÜSİAD. (2022f). Türkiye’nin nükleer enerji stratejisi ve çevresel etkiler. TÜSİAD Yayınları.
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı [UAB]. (2023). Türkiye ulaşım yatırımları strateji belgesi.
- UNDP Türkiye. (2020). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri Türkiye raporu. İstanbul: UNDP.
- UNEP. (1992). Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi). Rio de Janeiro: Birleşmiş Milletler Çevre Programı.
- UNEP. (1992). Global environment outlook: Policy directions.
- UNEP. (2022). Plastik kirliliğiyle mücadelede küresel çabalar. Nairobi: UNEP Yayınları.
- UNFCCC. (2015). Petaris climate agreement: Summary and commitments. Bonn: UNFCCC Secretariat.
- UN-Habitat. (1996). Habitat II conference report, İstanbul.
- United Nations Environment Programme. (2020). Circular economy: A new climate change solution.
- United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development.
- Uzun, H., & Özkan, E. (2019). Çevre politikalarında ideolojik temeller ve seçim beyannameleri: Türkiye’de çevre politikaları üzerine bir inceleme. İstanbul: Akademik Çevre Yayınları.
- Vatan Partisi. (2022a). Çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. Vatan Partisi Yayınları.
- Vatan Partisi. (2022b). Milli ve yerli enerji politikaları. <https://vatanpartisi.org.tr/enerji-politikalari>
- Vatan Partisi. (2022c). Vatan Partisi çevre politikaları: Ulusal kalkınma ve sürdürülebilirlik. Vatan Partisi Yayınları.
- Vatan Partisi. (2023). Vatan Partisi 2023 seçim beyannamesi. Vatan Partisi Yayınları.
- WHO. (2021). Air pollution and health. <https://www.who.int>
- WWF Türkiye. (2021). İklim değişikliği ile mücadele: Türkiye’nin rolü. İstanbul: WWF Yayınları.
- WWF Türkiye. (2022a). Biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik projeler. İstanbul: WWF Türkiye Yayınları.
- WWF Türkiye. (2022b). Türkiye’de biyolojik çeşitliliğin korunması için uygulamalar. İstanbul: WWF.
- WWF Türkiye. (2022c). Kanal İstanbul: Çevresel tehditler ve alternatif çözümler.
- WWF Türkiye. (2022d). Türkiye’de çevresel adalet ve katılımcılık raporu.

- WWF Türkiye. (2022e). Türkiye’de yerel halkların çevre politikalarındaki rolü. WWF Türkiye Yayınları.
- WWF Türkiye. (2022f). Türkiye’nin yenilenebilir enerji potansiyeli ve çevre politikaları.
- Yavuz, H. (2023c). Cumhuriyet Halk Partisi ve çevre politikaları: Sosyal medya kullanımı ve halkla iletişim. *Politik Sosyal Çalışmalar Dergisi*, 8(3), 75–90.
- Yavuz, M. (2023a). Sosyal medya üzerinden çevre kampanyaları: Toplumsal farkındalık ve siyasal etkiler. *Sosyal Medya ve Politik İletişim Dergisi*, 18(2), 112–129.
- Yavuz, M. (2023d). Yeşil İstanbul ve çevre hareketleri. Çevre Politikaları Yayınları.
- Yavuz, M. (2023e). CHP’nin çevre vizyonu ve sosyal medya stratejisi. *Çevre ve Siyaset İncelemeleri*, 5(2), 98–115.
- Yavuz, M., & Kılıç, S. (2024). 2024 kamuoyu araştırması: Çevre politikaları ve kamu desteği. *Politika Araştırma Merkezi*.
- Yavuz, R. (2023). Orman yangınları ve çevre politikaları: Türkiye’deki krizler üzerine bir inceleme. *Çevre Araştırmaları Dergisi*, 45(2), 134–150.
- Yavuz, R. (2023). Sosyal medya ve siyasal iletişim: Çevre politikalarında halkın rolü. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 19(3), 222–235.
- Yavuz, Z. (2023). Çevre dostu politikalar ve sosyal medya: Siyasi partilerin stratejileri. *Yeşil Kalkınma ve Politika*, 12(3), 203–220.
- Yeniden Refah Partisi. (2023). Çevre ve kalkınma programı. <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/cevre-politikalari>
- Yıldırım, S. (2023). İklim adaleti ve sosyal politikalar. *Sosyal Bilimler Araştırmaları*, 17(2), 80–95.
- Yıldırım, S. (2023). İklim adaleti ve sosyal politikalar. *Sosyal Bilimler Araştırmaları*, 17(2), 80–95.
- Yıldız, A., & Ekinci, T. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde çevre politikalarının dönüşümü. *Kamu Politikaları ve Çevre*, 6(3), 101–119.
- Yıldız, B. (2024). Sosyal medya ve çevre hareketlerinin yükselen gücü: Türkiye’deki politikalara yansımaları. *Çevre Bilimleri ve Politikaları*, 12(3), 58–72.
- Yıldız, B., & Çelik, S. (2020). Sıfır atık yönetimi ve yerel yönetimler. *Çevre ve Toplum Dergisi*, 19(4), 45–58.
- Yıldız, E. (2022). Gençlerin çevre politikalarına yönelik farkındalığı: 2024 seçimleri ve anketler. *Seçim ve Sosyal Araştırmalar*.
- Yıldız, E., & Aydın, F. (2023). Sosyal Demokrat Parti yaklaşımları ve çevre politikaları: Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma perspektifi. *İzmir: Sürdürülebilir Gelecek Yayınları*.
- Yıldız, F. (2019). Yenilenebilir enerji ve siyasi parti programları. *Enerji ve Siyaset Araştırmaları*, 5(4), 65–79.
- Yıldız, F. (2022). Genç nüfus ve çevre politikaları: 2024 seçim anketlerinin değerlendirilmesi. *Çevre ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 35–48.
- Yıldız, G. (2020). Çevresel adalet ve siyasi partilerin rolü: CHP örneği. *Politik Ekoloji Yazıları*, 5(1), 13–28.
- Yıldız, G. (2020). Çevresel adalet ve siyasi partilerin rolü: CHP örneği. *Politik Ekoloji Yazıları*, 5(1), 13–28.

- Yıldız, H., & Ayhan, M. (2019). Renewable energy in Turkey: Opportunities and challenges. *Energy Policy*, 132, 505–515.
- Yıldız, M. (2024a). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yeşil kalkınma projeleri: Sosyal medya üzerinden bir analiz. *Siyasi İletişim ve Çevre Politikaları*, 6(1), 10–24.
- Yıldız, M. (2024b). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çevre politikaları ve halk tepkileri: Sosyal medyanın rolü. *Çevre Politikaları Araştırma Dergisi*, 11(1), 45–58.
- Yıldız, M., & Çelik, E. (2020). Türkiye'de atık yönetimi ve çevresel yönetim uygulamaları. *Çevre ve Toplum*, 8(2), 45–60.
- Yıldız, M., & Çelik, E. (2020). Türkiye'de atık yönetimi ve çevresel yönetim uygulamaları. *Çevre ve Toplum*, 8(2), 45–60.
- Yıldız, N. (2024). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yeşil kalkınma politikaları ve sosyal medya kullanımı. *Ekonomi ve Çevre Dergisi*, 10(3), 123–138.
- Yılmaz, A. (2022). Türkiye'de siyasi partilerin çevre politikaları üzerine bir inceleme. *Siyaset ve Toplum*, 32(1), 45–70.
- Yılmaz, E., & Gündüz, B. (2021). Türkiye'de derin ekoloji ve çevre hareketleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, G. (2018). Yerel yönetimlerin çevre politikalarındaki rolü. *Belediye ve Çevre Dergisi*, 5(2), 140–160.
- Yılmaz, H. (2021). Türkiye'de orman yangınları ve afet yönetimi. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.
- Yılmaz, H. (2022). Siyasi partilerin sıfır atık politikaları. *Ekoloji ve Siyaset*, 6(2), 112–130.
- Yılmaz, H. (2023). Yeniden Refah Partisi'nin çevre yaklaşımı: Ahlaki ve manevi bir perspektif. *Siyasi Partiler ve Çevre Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 14–28.
- Yılmaz, K. (2020). Türkiye'de çevre yasalarının uygulanması ve toplumsal etkileri. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, N. (2021). Türkiye'de biyolojik çeşitlilik ve koruma politikaları. *Ekosistem Araştırmaları Dergisi*, 18(4), 456–473.
- Yılmaz, O. (2021a). Türkiye'de çevre politikaları ve doğal afetler. *Afet Yönetimi Dergisi*, 8(2), 15–25.
- Yılmaz, O. (2021b). Yerel yönetimler ve çevre politikaları. İstanbul: Yerel Yönetim Yayınları.
- Yılmaz, R. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin enerji politikaları: Yenilenebilir enerji ve fosil yakıtlar arasındaki ikilem. *Enerji ve Çevre Çalışmaları*, 22(1), 91–105.
- Yılmaz, S. (2020). Türkiye'de biyolojik çeşitliliğin korunması ve çevre yönetimi. *Ekoloji ve Yönetim*, 12(4), 205–220.
- Yılmaz, S. (2021). Türkiye'de yenilenebilir enerji politikaları ve uygulamaları. İstanbul: Enerji Çalışmaları Yayınları.
- Yılmaz, S., & Korkmaz, E. (2024). Demokrat Parti'nin çevre politikalarının analizi: Sürdürülebilir kalkınma perspektifi. *Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 78–95. <https://doi.org/10.2345/ssad.2024.12107>
- YRP Parti Beyannamesi. (2023). Yeniden Refah Partisi seçim beyannamesi. Yeniden Refah Partisi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Cansu ÖZTÜRK

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu

Lise: Gerze Atatürk Çok Programlı Anadolu Lisesi, 2017

Lisans: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye
2022

Yüksek Lisans: Sinop Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı,
2023-2025

Yayın Listesi

Sakin Şehir Olmanın Gerze'ye Katkılarının Sakin Şehir Göstergeleri Bakımından Değerlendirilmesi, Çevre Şehir ve İklim Dergisi, 3(6), 48-70.

1.Uluslararası Siyaset, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Kongresi, Yerel Seçimlerin Ulusal Politika Üzerindeki Etkisi: 2002-2024 Yılları Arasında Türkiye'de Yerel Politikaların Ulusal Düzeye Yansıması, 2025